

КАЛЕНДАР ДЬМАНАХ

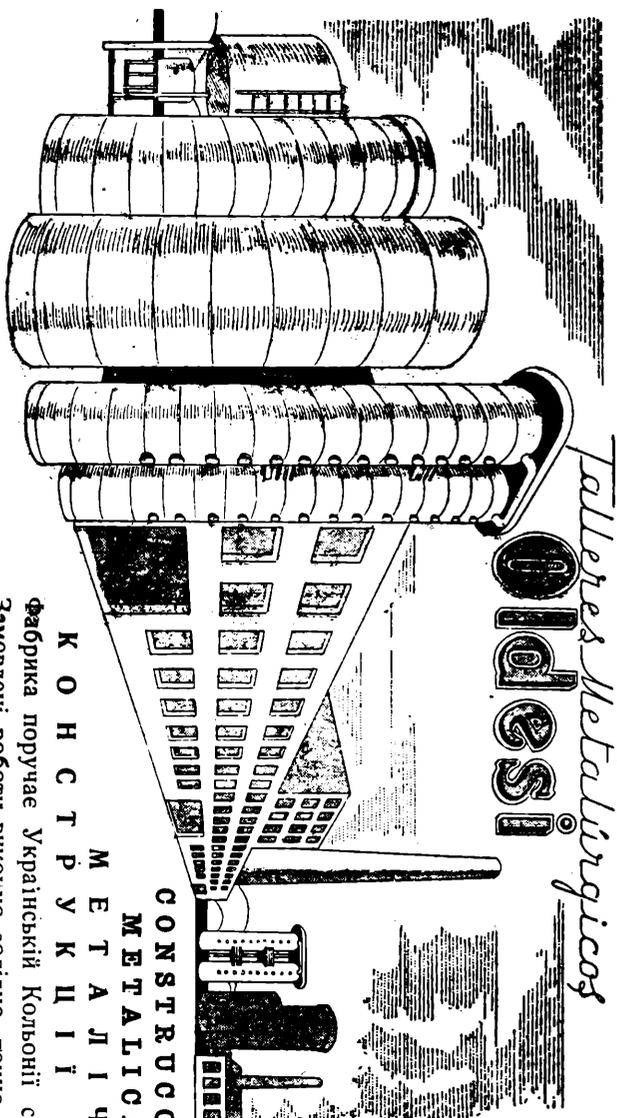
1953

„ВІДРОДЖЕННЯ" БУЕНОС АЙРЕС

diasporiana.org.ua

ПОПРАВКА

На стор. 141 під кліше підписано: "Свято 5-ліття в Філії "Відродження" в Мунро". Має бути: "Свято Матері в Мунро".

Talbot & Metalurgicos

Oldesi

CONSTRUCOES

METALLICAS

МЕТАЛІЧНІ

КОНСТРУКЦІЇ

Фабрика поручає Українській Кольонії свої услуги.
Замовлені роботи виконують солідно, точно і по конку-

ренційних цінах!

Властитель:

Е В Г Е Н
О Л Ъ Ш А Н Е Ц Ь К И Й

редаційних
Г. Е. 20-7836

WILDE

КАЛЕНДАР АЛЬМАНАХ

НА 1953 РІК

КОШТОМ УКРАЇНСЬКОГО Т-ВА "ВІДРОДЖЕННЯ"
В АРГЕНТИНІ

БУЕНОС АЙРЕС

МАСА 150

BUENOS AIRES

c. MAZA 150

З Новим Роком

З НОВИМ РОКОМ — ТВЕРДИМ ПРОМЕТЕЄМ
НА ФОРПОСТІ ВОЄННОМУ СТІЙ, —
РОЗЛУЧИВСЬ НЕ НА ЗАВЖДИ З ЗЕМЛЕЮ,
ЗА ЯКУ ПІДІЙМАЄМО БІЙ.

ОСЬ І ГРАЮТЬ У СУРМИ, У ДЗВОНИ,
ЩО БЛИЗЬКА ВЖЕ ВЕЛИКА МЕТА.
УСЕ МЛЯВЕ, ЩО В НАШИХ ЗАГОНАХ,
ЗАТОПЧИ, ПРИДУШИ В НЕБУТТЯ.

ХАЙ ВІДХОДИТЬ СТАРИЙ РІК НЕ ПИШНО,
ЩО ЙОМУ НЕ СПЛЕЛИ МИ ВІНКИ:
НЕ ЖБУРНУВ, ЯК В ЕПОСІ КОЛИШНІЙ,
НАШІ СИЛИ ТУДИ, ДЕ ДУМКИ.

ВІР, МІЙ ДРУЖЕ, ВСЕ ЗЛОМИМ, ЧИ ЗГИНЕМ,
ЩОБ БУВ РІСТ, — НЕ СВАВОЛЯ, — В СТЕПАХ,
ТА ЗАТЯМ, ЩО БЕЗ МУЖНЬОГО ЧИНУ
РОЗПОРОШИТЬСЯ Й ВІРА НА ПРАХ.

ЗНОВ РЕВУТЬ БУРЕВІЇ, ЯК ВЧОРА,
НОВИЙ РІК ЙДЕ У БУРЯХ НА ШЛЯХ.
НЕХАЙ БУДЕ ДЛЯ ТИХ ВІН ОПОРА,
ЩО ЗМАГАЮТЬСЯ НИНІ В БОЯХ!

НЕ ДИВИСЯ НАЗАД, ЯКІ ЖЕРТВИ,
СКІЛЬКИ ЗРАДИ І СКІЛЬКИ ЖУРБИ, —
БО ЖИТТЯ РОЗКВІТАЄ НА МЕРТВІМ,
ЩО ЗРОДИЛОСЬ В ОГНЮ БОРОТЬБИ.

ТЕ ЖИТТЯ, ЩО БАЖАЛО ПОСВЯТИ,
НАЙСВЯТІШИХ ПОРИВІВ І ДІЛ,
ЩО БАЖАЄ І НИНІ ПЕЧАТІ
З КРОВИ НАШОГО ДУХА І ТІЛ.

УКРАЇНО, ТИ ВІЧНА, ЯК СИЛА,
ЩО СТОЛІТТЯМИ НАДИЛА НАС,
ЩОБ ПОЛЯГЛИМ ДАВАТИ МОГИЛИ,
А НАЩАДКАМ — ВЕЛИКИЙ НАКАЗ.

ОСЬ РЕВУТЬ БУРЕВІЇ І ВОРОГ!
НА ФОРПОСТІ СВОЙОМУ ТИ СТІЙ.
РОЗЛУЧИВСЯ З ЗЕМЛЕЮ УЧОРА,
ЩОБИ ЗАВТРА — УМЕРТИ НА НІЙ!

ІВАН ІРЛЯВСЬКИЙ

Para la Sociedad Uexianiana Renacimiento

— con toda simpatía —

Buenos Aires, Junio 28 de 1951.-

Ana Leroy

Еnero

ІЧЕНЬ

н. ст. ст. дні українські свята латинські свята

1|19|Ч Боніфатія свмч.
2|20|П Ігнатія Бог. свщмч.
3|21|С Уляїни м.

4|22|Н 30 по Сош., Анаст. вмч.
5|23|П 10 мч. в Криті
6|24|В Навеч. Різдва, Євгенії м.
7|25|С Різдво Христове
8|26|Ч Соб. Пр. Б. і св. Йосиф.
9|27|П Стефана прмч.
10|28|С 2.000 мч. в Никомідії

11|29|Н 31 по Сош. Діт. уб. в В.
12|30|П Анісії і Зотика
13|31|В Меланії пр.
14|1|С Новий Рік. Об. Г. св. В.
15|2|Ч Сильвестра папи
16|3|П Малахії прор.
17|4|С † Собор 70 Апостолів.

18|5|Н 32 по С., Нав. Бог., Т. м.
19|6|П Богоявлення Господне
20|7|В † Соб. св. Ів. Христит.
21|8|С Дом. пр., Юрія і Ом.
22|9|Ч Полієвкта м.
23|10|П Св. Григорія і Домета
24|11|С † Теодосія прп.

25|12|Н Мит. і Фар., Татяни м.
26|13|П Ярмила м., Якова прп.
27|14|В ОО. прп. в Син. убитих
28|15|С Павла з Тев, Гавр. прп.
29|16|Ч Покл. веригам св. Петр.
30|17|П Антонія прп.
31|18|С † Атанасія і Кирила свв.

Circ. de N.S.J.C.
s. Macario, ab.
sta. Genoveva, v.

Dulce nombre de J.
s. Simon Estilista
Epif. y ss. Reyes
s. Luciano m.
s. Severino, ob.
sta. Pascasia, v. m.
s. Pablo 1-er erm.

La Sagrada Familia
s. Arcadio, m.
s. Gumersindo
s. Hilario, ab.
s. Mauro
s. Marcelo p. m.
sta. Rosalina, v. m.

Cat. S. Pedro R.
sta. Fufrasia v. m.
s. Sebastian
sta. Inés. v. m.
Anastasio m.
Desp. de la Virgen
s. Timoteo

Conv. de S. Pablo
sta. Paula
s. J. Crisostomo
s. Flaviano m.
Francisco de S.
sta. Martina v.
s. Juan Bosco

СІЧЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

3. 1. 1919. Укр. Нац. Рада ухвалила злучення ЗУНР із УНР в Києві.
6. 1. 1742. † Пилип Орлик, гетьман.
6. 1. 1846. Створення Кирило-Методіївського Братства.
9. 1. 1663. † Мелетій Смотрицький, письменник.
10. 1. 1646. † Петро Могила, митрополит.
11. 1. 1888. † Осип Фелькович, — співець Буковини.
13. 1. 1667. Андрусівська умова між Польщею й Московією.
13. 1. 1906. Перший український щоденник у Києві — “Громадська Думка”.
14. 1. 1649. Тріюмфальний в'їзд Б. Хмельницького до Києва.
20. 1. 1921. † О. Рудченко (Панас Мирний), письменник.
21. 1. 1654. Переяславська умова з Московією.
21. 1. 1803. † Кирило Розумовський, гетьман.
21. 1. 1919. Карпатська Україна бажає прилучитися до Вел. України.
22. 1. 1918. Проголошення Самостійности України.
22. 1. 1919. Проголошення Соборности Українських Земель, в Києві.
22. 1. 1920. † Наталія Кобринська, письменниця.
26. 1. 1915. † Михайло Павлик, письменник і політик.
28. 1. 1663. † Данило Апостол, гетьман.
29. 1. 1918. Героїчний бій під Крутами.
30. 1. 1111. Похід на половців.

RELOJERIA y JOYERIA

— de —

JUAN JAREMA

Especialidad en cronómetros, cronógrafos y repeticiones
relojes — alhajas — fantasías

**Se hacen toda clase de trabajos del ramo
se dora y graba**

Поручаю українцям свої вироби та інші услуги!

ЗАЙДІТЬ!

ОГЛЯНЬТЕ!

J. B. ALBERDI Nº 234 T. E. 43-0696 BUENOS AIRES

Febrero

ЛЮТИЙ

н. ст.   ст. ст.   дні   українські свята   латинські свята

1|19|Н Блудного Сина, Мак. пр.
2|20|П † Євтімія прп., Анни м.
3|21|В Максима ісповідника
4|22|С Тимофія ап.
5|23|Ч Климента свщмч.
6|24|П Ксенії Римл. преп.
7|25|С † Григорія Бог., Помин.

8|26|Н М'ясопуст., Ксенофонта
9|27|П † Перен. мощ. св. Ів. З.
10|28|В Єфрема Сирина преп.
11|29|С Лаврентія преп.
12|30|Ч Трьох Святителів
13|31|П Кира й Ів. Свв. чудотв.
14|1|С Трифона мч.

15|2|Н Сироп., Стр. Господне
16|3|П Симон. і Анни. Поч В. П.
17|4|В Сидора преп.
18|5|С Агафії м., св. Феодосія
19|6|Ч Юліяна, Марти, Марії м.
20|7|П Партенія і Луки прп.
21|8|С Теодора влмч.

22|9|Н 1 песту. Никифора мч.
23|10|П Харлампія мч.
24|11|В Власія Священномуч.
25|12|С Мелетія св.
26|13|Ч Мартиніяна преп.
27|14|П † Рівноапост. Кирила
28|15|С Св. Ап. Онисима, Пом.

s. Efrén. diác.
Purif. de la Virgen
s. Blas ob. m.
s. Gilberto
sta. Agneda
sta. Dorotea, v. m.
s. Romualdo id.

s. Felix de v. Carn.
sta. Apolonia Carn.
sta. Escolástica Carn.
N. Sra. de Lourdes
sta. Eulalia, v. m
s. Benigno
s. Valentin m.

Ss. Faustino y J.
sta. Juliana
s. Angilberto
s. Maximo m.
s. Gubino m.
s. Sereno m.
s. Lucio m.

sta. Marg. Sortona
s. Pedro Damiano
s. Sergio m.
s. Marias ap.
s. Nestor
s. Leandro
Proterio

ЛЮТИЙ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

2. 2. 1936. † Євген Плужник, поет.
2. 2. 1883. † Вол. Барвінський, основник "Діла".
3. 2. 1066. † кн. Ростислав, під Галичем.
3. 2. 1812. нар. Євген Гребінка, перший український байкар.
4. 2. 1793. Перший поділ Польщі: Волинь і Поділля під Росією
4. 2. 1919. Большевики захопили Київ.
9. 2. 1918. Берестейський мир із Німеччиною, Австрією, Болгарією й Туреччиною.
10. 2. 1900. Створення Револ. Української Партії (РУП).
12. 2. 1924. † Ольга Басарабова у львівській тюрмі.
14. 2. 1897. † Панько Куліш, письменник, перекладач Св. Письма, Шекспіра і т. д.
18. 2. 1668. Повстання Івана Брюховецького проти Москви.
20. 2. 1054. † кн. Ярослав Мудрий.
21. 2. 1942. † Олена Теліга, письменниця, розстріляна німцями в Києві.
24. 2. 1608. † кн. Конст. Острозький, меценат.
24. 2. 1872. нар. Леся Українка, велика письменниця.
26. 2. 1942. † Мик. Чирський, письменник.
27. 2. 1664. † Іван Богун (розстріляний поляками).

Fabrica de Pilotos e Impermeables

ENGOMADO PROPIO

VENTAS POR MAYOR Y MENOR

W. AYMAN

IMPORTACION — EXPORTACION

LAVALLE N° 2299

T. E. 47-8002

BUENOS AIRES

Marzo

ЕРЕЗЕНЬ

н. ст. ст. ст. дні українські свята латинські свята

1|16 Н 2 посту, Памфіла мч.
2|17 П † Теодора Тирона вмч.
3|18 В Флявіяна св.
4|19 С Архіпа ап.
5|20 Ч Льва преп.
6|21 П Тимотея прп.
7|22 С Маврикія мч., Помин.

8|23 Н 3 посту, Полікарпа свц.
9|24 П † Відн. Чесн. Гол. Ів. Хр.
10|25 В Тарасія прп.
11|26 С Порфірія св.
12|27 Ч Прокопа прп.
13|28 П Василя Ісповідника
14|1 С Євдокії. Помин.

15|2 Н 4 посту, Теодота свцм.
16|3 П Євтропія мч.
17|4 В Герасима прп.
18|5 С Конона мч., Поклони.
19|6 Ч св. 42 мучен. Аморейсь.
20|7 П Павла, Омеляна прп.
21|8 С Теофілакта прп.

22|9 Н 5 посту, 40 Мучеників
23|10 П Кіндрата мч.
24|11 В Софронія св.
25|12 С Теофана Ісповідника прп
26|13 Ч Христини м.
27|14 П Ростислава св., Вен. прп
28|15 С Олександра, Нікан. мч.

29|16 Н Вербна, Юліяна мч.
30|17 П † Олекс. Чол. Бож. прп.
31|18 В Кирила св.

s. Rosendo Fd.
s. Maximo
s. Casimiro pr.
s. Adriano m.
s. Olegario arz.
s. Tomas de A.
s. Juan de Dios

sta. Aurea
sta. Francisca
sta. Anastasia
s. Gregorio M.
s. Rodrigo
s. Cayetano
s. Raimundo

s. Abraham arz.
s. Patricio
Arcang. S. Gabriel
s. José esp. Virgen
s. Joaquin p. Virg.
s. Benito m.
sta. Lea vda.

s. Toribio arz.
ss. Marco y T.
Victoriano
La Anunciación
s. J. Damasco
s. J. Capistrano
s. Janás m.

s. Juan Climaco
s. Matilde
s. Benjamin

БЕРЕЗЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 3. 1918. Війська Центральної Ради займають Київ.
3. 3. 1827. нар. Леонід Глібів, байкар.
3. 3. 1861. Знесення кріпацтва в Україні.
4. 3. 1750. Обрано Кирила Розумовського гетьманом.
5. 3. 1947. † Уляна Кравченко, письменниця.
6. 3. 1711. Похід Пилипа Орлика на Київ.
7. 3. 1917. Початок великої революції в Росії.
8. 3. 1169. Руїна Києва від Андрія Суздальського.
9. 3. 1814. нар. Тарас Шевченко, — геній України.
10. 3. 1861. † Тарас Шевченко.
14. 3. 1684. Бахчисарайська умова Москви з Туреччиною про запусиння України.
14. 3. 1939. Бої з чехами в Хусті на Карпатській Україні.
14. 3. 1923. Віддано Галичину Польщі.
15. 3. 1939. Перший Сойм Карпатської України. Проголошення Незалежності.
15. 3. 1917. Зречення Миколи II. Російського.
16. 3. 1664. Розстріл під Ольхівцем гетьмана І. Виговського.
16. 3. 1939. Героїчні бої Карпатської Січі з мадярами.
17. 3. 1896. † Петро Ніщинський, перекладач Гомера.
18. 3. 1874. нар. о. Авг. Волошин, президент Карп. України.
18. 3. 1921. Большевицько-польський мир у Ризи.
19. 3. 1951. † Дм. Дорошенко. Історик. Президент УВАН.
20. 3. 1632. нар. Іван Мазепа, гетьман.
20. 3. 1651. Перемога над поляками під Винницею.
20. 3. 1917. Створення Української Центр. Ради в Києві.
20. 3. 1921. † А. Кашенко, повістяр.
23. 3. 1907. † Вол. Антонович, археолог і історик.
23. 3. 1842. нар. Мик. Лисенко, композитор.
26. 3. 1909. † Микола Аркас, історик і композитор.
29. 3. 1864. Перша вистава театру "Укр. Бесіди" в Львові.

БУДІВЕЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО І ФІНАНСИ

в л а с н и к

ESTEBAN KLYM

SUIPACHA № 414, 5º piso, D-to "M"
BUENOS AIRES

T. E. 35-0437

Abril

ВІТЕНЬ

н. ст. ст. дні українські свята латинські свята

1|19|С Хризанта, Дарії мч.
2|20|Ч Страсний, Сергія прп.
3|21|П Страсна, Якова ісп. прп.
4|22|С Страсна, Василя свщм.

5|23|Н Воскресення Христ., Лід.
6|24|П Світл. Понеділок, Артм.
7|25|В Світл. Вітл. Благ. Пр. Б.
8|26|С † Соб. Арханг. Гавриїла
9|27|Ч Матрони св.
10|28|П Іларіона прп.
11|29|С Марка прпмч.

12|30|Н Нед. Томина, Ів. Ліств.
13|31|П Ікатія прп, Прозоди
14| 1|В Марії Єгипет. прп.
15| 2|С Тита прп.
16| 3|Ч Никити Іспов., прп.
17| 4|П Йосифа прп.
18| 5|С Платона прп., Теодула

19| 6|Н Мироносиць, Євтіхія св.
20| 7|П Юрія прп.
21| 8|В Іродіона ап.
22| 9|С Євпсихія мч.
23|10|Ч Терентія, Максима, мч.
24|11|П Антипи свщмч.
25|12|С Зенона свщмч.

26|13|Н Розслаб. Артемона свщ.
27|14|П Мартина св.
28|15|В Мстислава св., Аристар.
29|16|С Агапії, Ірини мч.
30|17|Ч Симеона прп.

Venancio mr.
Jueves Santo
Viernes Santo
Sabado Sonto

Pascua
s. Eutiquio m.
s. J. B. de Salle
s. Dionisio
sta. Casilda
s. Miguel cf.
s. Leon de P.

s. Zenon
s. Pedro T.
Just. **Dia de Am.**
s. Leonida
sta. Bernadita
s. Aniceto
s. Perfecto m.

s. Teófilo de C.
s. Sulpicio m.
s. Anselmo arz.
ss. Sotero y Cayo
s. Jorge m. de S.
s. Fidel de S.
s. Marcos Ev.

Sra. B. Consejo
s. Pedro Arm.
sta. Valeria
s. Hugo ab.
sta. Sofia v. .m

КВІТЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

2. 4. 1111. Перемога над половцями під Сольницею.
2. 4. 1918. † Іван Нечуй-Левицький, письменник.
5. 4. 1942. † Василь Пачовський, поет.
7. 4. 1340. † Юрій II, останній галицький князь.
12. 4. 1596. Перемога Наливайка на Білому Камені.
15. 4. 1893. † Іван Манджура, письменник і поет.
16. 4. 1710. Обрання Пилипа Орлика на гетьмана. Проголошення його конституції.
17. 4. 1847. Арешт Тараса Шевченка.
18. 4. 1885. † Мик. Костомарів, історик.
19-21. 4. 1917. Всеукраїнський Національний Конгрес у Києві.
20. 4. 1622. † Петро Конашевич Сагайдачний, гетьман.
22. 4. 1910. † Марко Кропивницький, батько українського театру, драматург.
23. 4. 1920. Злука Укр. Гал. Армії з Наддніпрянською Армією.
25. 4. 1913. † Мих. Коцюбинський, батько української новели.
25. 4. 1927. † Марко Черемшина, письменник.
27. 4. 1904. † Мих. Старицький, драматург і поет.
28. 4. 1915. Бої УСС на Маківці.
28. 4. 1932. † Голояд і Пришляк, члени УВО.
29. 4. 1918. Чорноморська Фльота піднесла український прапор. Свято Моря.

"ELECTRICIDAD y RADIO"

INSTALACIONES Y REPARACIONES EN GENERAL

Exp. y venta de artefactos eléctricos

ІНСТАЛЮВАННЯ та НАПРАВИ

СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ ДЛЯ ЕЛЕКТРИКИ І РАДІА

можна набути або замовити у власника крамниці:

P E D R O M A L E C

C. PELLEGRINI № 1508 T. E. 42-9197 BUENOS AIRES

Маю

РАВЕНЬ

Н. СТ.   СТ. СТ.   ДНІ   українські свята   латинські свята

1|18|П Івана прп., Віктора мч.
2|19|С Никифора прп.

3|20|Н Самарянки, Федора прп.
4|21|П Януарія свщмч.
5|22|В Віталія прп.
6|23|С Св. Юрія Перемож. вмч.
7|24|Ч Сави Стратилата мч.
8|25|П Марка, ап. і євангелиста
9|26|С Василия свщмч.

10|27|Н Сліпор., Симона, свщмч.
11|28|П Ясона і Сосипатра, ап.
12|29|В Св. 9 мч. в Кизиці
13|30|С Якова Зав., ап.
14|1|Ч Вознесення ГНІХриста
15|2|П Афанасія Великого
16|3|С Тимофія і Маври, мч.

17|4|Н Св. Отців, Пелагії прпмч.
18|5|П Ірини, вмч.
19|6|В † Йова Многострадальн.
20|7|С Акакія, мч., Нила прп.
21|8|Ч † Івана Богослова, ап., єв.
22|9|П Перенес. мош. Св. М. Чуд
23|10|С Симона, ап., Поминальн.

24|11|Н П'ятидес., Зел. Свята
25|12|П День Св. Духа, Єпіф., свт
26|13|В Макарія прмч., Глік., мч.
27|14|С Ісидора, мч., Максима
28|15|Ч Пахомія, прп.
29|16|П Федора, прп.
30|17|С Андроніка і Юнії, св. ап.

31|18|Н Всіх Святих, Ол., Кл., мч.

Fta. del Tr. ss. F. y S.
s. Atanasio dt.

Inv. Sto. Cr. A. d. Sr.
sta. Monica
s. Pio v. p.
s. J. Damasceno
s. Estanislao
Aparic. S. Miguel
s. Gregorio N.

s. Antonio arz.
Sra. de D. D. d. A.
s. Domingo de C.
s. Roberto B.
La Ascension del S.
s. Isidro Labrador
s. Ubaldo ob.

s. Pascual B.
s. Victoria
sta. Ivón Ives
s. Bernardino
s. Valente m.
sta. Rosa de C. s. Mar.
s. Desiderio

Pentecostes
F. Civ. s. Gr.
s. Felipe Neri
sta. Beda
s. Ristitulo
sta. Juana de Av.
s. Emilio m.

sta. Petronila

ТРАВЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 5. 1849. нар. Панас Мирний, письменник.
2. 5. 1648. Вибір Б. Хмельницького на гетьмана.
5. 5. 1836. нар. Сидір Воробкевич, поет.
6. 5. 1910. † Борис Грінченко, письменник, автор великого словника.
7. 5. 1920. Польсько-українська армія заняла Київ.
8. 5. 1919. Прилучено Карп. Україну до Чехословаччини.
9. 5. 1920. Створення "Просвіти" в Ужгороді.
12. 5. 1907. Створення Укр. Наукового Т-ва у Києві.
13. 5. 1933. † Мик. Хвильовий, письменник.
14. 5. 1857. Звільнення Шевченка з заслання.
15. 5. 1648. Перемога Б. Хмельницького на Жовтих Водах.
15. 5. 1848. Знесення панщини в Галичині.
15. 5. 1919. Перший відворот Гал. Армії з-під Львова.
16. 5. 1817. нар. Мик. Костомарів, історик.
18. 5. 1917. Перший Військовий З'їзд у Києві.
22. 5. 1861. Похорон Т. Шевченка біля Канева.
23. 5. 1938. † Євген Коновалець, Голова Проводу ОУН.
25. 5. 1926. † Симон Петлюра, Головний Отаман.
28. 5. 1916. † Іван Франко, великий поет і письменник.
29. 5. 1952. † ген. Мих. Омелянович-Павленко.
31. 5. 1223. Битва під Калкою.

*****

ALMACEN UKRANIANO

ARTICULOS EN GENERAL

— de —

ANASTASIA HOLOWACKA

КРАМНИЦЯ СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ

поручає Українській Колонії свої услуги.

с. DIAGONAL NORTE Nº 391 (Barrio Firpo) CORDOBA

Junio

ЕРВЕНЬ

Н. СТ.   СТ. СТ.   І Н Д   українські свята   латинські свята

1|19|П Патрікія свщм., Поч. Птр.
2|20|В Олекс., мч., Талалея мч.
3|21|С † Константина і Олени
4|22|Ч Василіска, мч., Пр. Евхр.
5|23|П Михайла іспов., прп.
6|24|С Симеона, Микити, св. ст.

7|25|Н 2 по П'ятидес., Св. Яр., Іг
8|26|П Аверкія і Ол., мч., Карпа
9|27|В Федори, мч.
10|28|С Никити св.
11|29|Ч Феодосії діви, прпмч.
12|30|П Романа, Терентія, мч.
13|31|С Єрма, св. ап.

14| 1|Н 3 по П'ятидес., Юстина
15| 2|П Св. Никифора ісповідн.
16| 3|В Павли, мч., Лукіяна всщ.
17| 4|С Митрофана, свт.
18| 5|Ч Доротея, свщмч.
19| 6|П Вісаріона, прп.
20| 7|С Теодота, свщмч.

21| 8|Н 4 по П'ятидес., Нік., Мар.
22| 9|П † Кирила, свт.
23|10|В Тимофія, свщмч.
24|11|С † Вартолом. і Варнави, ап.
25|12|Ч † Онуфрія Великого, прп.
26|13|П Акилини, Антоніни, мч.
27|14|С † Єлисея, прор.

28|15|Н 5 по П'ятидес., Амоса пр.
29|16|П Тихона, свт.
30|17|В Св. Мануїла

s. Iñigo ab.
s. Marcelino
sta. Clotilde
Corpus Christi
s. Bonifacio
s. Norberto C.

s. Medardo
s. Codumbai
sta. Margarita
s. Bernabé, ap.
s. Pablo
s. Juan de Salo
Antonio de Pad.

s. Basilio, ob.
s. Vito, mr.
s. Orellano
s. Hervé
sta. Marina
s. Gervaso
Dia de la Bandera. s. S.

s. L. Gonzago
s. Paulino
sta. Agripina
Nat. S. J. Bautista
s. Guillermo M.
s. Pelayo m.
s. Crecente

s. Ireneo
ss. Pedro y Pablo
Com. S. Pablo ap.

ЧЕРВЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 6. 1630. Тарасова ніч: Тарас Трясило розгромив поляків.
2. 6. 1652. Перемога над поляками під Батогом.
5. 6. 1775. Зруйнування Запорозької Січі.
7. 6. 1843. † Маркіян Шашкевич, поет із "Руської Трійці".
8. 6. 1918. Перемога над поляками під Чортковом.
9. 6. 1944. † О. Ольжич (Кандиба) в німецькій тюрмі.
11. 6. 1917. Перший селянський з'їзд у Києві.
11. 6. 1876. Ганебний Валуєвський указ про заборону української мови.
14. 6. 1569. Люблинська Унія: вся Україна, крім Закарпаття й Буковини, під Польщею.
14. 6. 1876. † Василь Мова, письменник.
15. 6. 1895. † М. Драгоманів, вчений і письменник.
17. 6. 1917. Другий Військовий З'їзд у Києві.
18. 6. 1709. Перше руйнування Січі на Чортомлику.
22. 6. 1929. † Євген Чикаленко у Празі, громадський діяч.
23. 6. 1917. Перший Універсал Центральної Ради.
23. 6. 1870. † Амвр. Метлинський, поет.
25. 6. 1205. † кн. Роман Галицький під Завихостом.
27. 6. 1663. Вибір на гетьмана Івана Брюховецького.
29. 6. 1938. † ген. Мирон Тарнавський, Начальний Вождь УГА.

OPTICA FOTO

R I C A R D O D A U E R

Поручає українській клієнтелі свої услуги.

Av. CORRIENTES Nº 224

(EDIFICIO COMEGA)

Habilitación Nº 116

T. E. 31-2347

BUENOS AIRES

н. ст.   ст. ст.   дні   українські свята   латинські свята

1|18 С Леонтія, мч.
 2|19 Ч † Юди, ап., Тадея,
 3|20 П Мефодія, свщмч.
 4|21 С Юліяна, мч.

5|22 Н 6 по П'ятидес., Зинона, мч
 6|23 П Св. Агрипіни, мч.
 7|24 В Різдво Св. Івана Христ.
 8|25 С Февронії, прмч.
 9|26 Ч Давида, прп.
 10|27 П Св. Іоанни мир., Самсона
 11|28 С Перен. мощ. Кира і Івана

12|29 Н 7 по П'ят., Св. Ап. П' і П.
 13|30 П † Собор св. 12 апостолів
 14|1 В Кузьми і Дам'яна, св. чуд
 15|2 С † Пол. ризи Пр. Б. в Вл.
 16|3 Ч Анатолія, свт.
 17|4 П Св. Андр. Крит., Марти
 18|5 С Анни і Кирили, мч.

19|6 Н 8 по П'ят., Св. Юл. кн. О.
 20|7 П Фоми Мал., прп., Акакія
 21|8 В † Прокопія, вмч.
 22|9 С Олександра,, Андрія, мч.
 23|10 Ч † Антонія чуд. Печ., прп
 24|11 П Євфимії, мч., Бл. кн. Ол.
 25|12 С Іларія, мч.

26|13 Н 9 по П'ят. Соб. Св. ар, Г.
 27|14 П Св. Акили, ап.
 28|15 В Св. рівнап., кн. В. Волод.
 29|16 С Юлії дів, мч.
 30|17 Ч Марини, вмч.
 31|18 П Омеляна, мч.

Prec. S. Jes.
 Visit. de la Virg.
 s. Leon
 s. Teodoro

sta. Fil. Dia d. C.
 s. Goar
 n. Cirilo Met.
 sta. Isabel
 Av. de la Ind. Ac.
 sta. Felicidad
 s. Pio I, p.

S. Juan Gnal.
 s. Anacleto p.
 s. Buenaventura
 s. Enrique
 N. la Sra. del Carmen
 s. Camilo
 s. Vicente

s. Jeronimo
 s. Daniel
 sta. M. Magdalena
 s. Apolinar
 sta. Cristina
 s. Santiago
 sta. Ana m. V.

Pantoleon
 Inocencio
 sta. Marta
 s. Alejo
 s. Abel
 s. Ignacio

ЛИПЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

- 1. 7. 1910. † Адам Коцко в боротьбі за український університет у Львові.
- 4. 7. 1919. † Дмитро Вітовський, в летунській катастрофі.
- 6. 7. 1937. † Богдан Антонич, поет.
- 8. 7. 1659. Перемога Виговського над москалями під Конотопом.
- 8. 7. 1709. Поразка Мазепи під Полтавою.
- 11. 7. 969. † кн. Ольга.
- 13. 7. 1847. нар. Марко Черемшина (Ів. Семанюк), письменник.
- 15. 7. 1015. † в. кн. Володимир Великий.
- 15. 7. 1834. Відкриття Університету св. Володимира в Києві.
- 16. 7. 1948. Створення УНРади на чужині.
- 16. 7. 1917. Другий Універсал Центральної Ради.
- 16. 7. 1919. Відворот Галицької Армії за Збруч.
- 16. 7. 1651. Битва під Берестечком.
- 21. 7. 1907. нар. Олена Теліга, письменниця.
- 21. 7. 1941. † Богдан Лепкий, письменник.
- 22. 7. 1944. † О. Олесь (Кандиба), поет.
- 27. 7. 972. Договір кн. Святослава з писарем Цимісієм.
- 27. 7. 1649. Перемога над поляками під Збаражем.
- 27. 7. 1657. † Богдан Хмельницький, гетьман.
- 30. 7. 1649. † полк. Мих. Кричевський під Лоевом.

FARMACIA "ABELLA"

ПЕТРА КОЦОВСЬКОГО

Поручає українській громаді свої услуги.

DIAG. 74 № 2502

EVA PERON

Т. Е. — Tascari — 0050

Agosto

ЕРПЕНЬ

ДН	українські свята	латинські свята
ст. ст.		
дні		

1|19|С Макрини, прп.
 2|20|Н 10 по П'ят., Св. Ілії, пр.
 3|21|П Симеона, Онуфрія, прп.
 4|22|В † Марії Магдалини
 5|23|С Трофима, мч.
 6|24|Ч † Бориса і Гліба, Полік.
 7|25|П Успіння пр. Анни, м. Пр.Б
 8|26|С Єрмолая, свщмч.

9|27|Н 11 по П'ят., Пантел., вмп.
 10|28|П Св. Прохора, Ніканюра
 11|29|В Констант., Калініка, свт.
 12|30|С Сили, ап.
 13|31|Ч Євдокіма, прп.
 14|1|П Хрищ. України, Макавеїв
 15|2|С † Степана, свщмч.

16|3|Н 12 по П'ят., Св. Соломії
 17|4|П Кузьми, свщмч.
 18|5|В Фабія, свщмч.
 19|6|С Преображення Господне
 20|7|Ч Дометія, прмч.
 21|8|П Григорія Печ., прп.
 22|9|С Св. Матвія, ап.

23|10|Н 13 по П'ят., Лавр., св. мч.
 24|11|П Сусани, мч.
 25|12|В Олександра, свщмч.
 26|13|С Максима ісповідн., прп.
 27|14|Ч Феодос. Печ., прп., К. Сп.
 28|15|П Успіння Прсв. Богородиці
 29|16|С † Пер. Нер. Обр. ГНХр.

30|17|Н 14 по П'ят., Мир., Стр. мч
 31|18|П Флора, Лавра, мч.

s. Pedro ad. Vin.
 N. Sra. de Ang.
 sta. Lidia la P.
 s. Domingo G.
 N. Sra. de Niev.
 ss. Justo y P.
 s. Cayetano T.
 s. Osvaldo

s. David.
 s. Losenzo
 Alejandro
 Día de la Recor.
 s. Hipolito
 Tarasio
 La Asunc. V.

s. Roque
 An. de la m. G. S. N.
 sta. Elena
 s. Juan Enoles
 s. Bernando
 sta. Juana Fca.
 Sinforio

s. Filipe
 Bartolome
 Luis
 s. Cesareo
 s. José Calosanz.
 Agustin
 Degoll. J. B.

sta. Posad. L.
 s. Roman N.

СЕРПЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 8. 1913. † Леся Українка, найвизначніша поетка.
4. 8. 1687. Вибрано Івана Мазепу на гетьмана.
4. 8. 1914. Створено у Львові "Союз Визволення України".
5. 8. 1911. † Ганна Барвінок (дружина П. Куліша), письменниця.
8. 8. 1834. нар. Осип Федькович, співець Буковини.
8. 8. 1819. нар. Пантелеймон Куліш, письменник.
10. 8. 1648. Перемога над поляками під Пилявцями.
10. 8. 1907. † Марко Вовчок, письменниця.
12. 8. 1925. † Осип Маковей, письменник.
12. 8. 1925. † Володимир Самійленко, поет-сатирик.
14. 8. 988. Охрищення України.
14-16. 8. 1649. Перемога над поляками під Зборовом.
15. 8. 1856. нар. Іван Франко, великий поет і письменник.
20. 8. 1843. † Григорій Квітка-Основ'яненко, батько української повісти.
20. 8. 1920. Договір у Севр визначає кордони Галичини.
27. 8. 1923. † Маруся Тарасенко із 60-ма повстанцями.
28. 8. 1921. † Григорій Чупринка, поет, розстріляний.
30. 8. 1941. † Омелян Сенік-Грибівський і Микола Сціборський, члени Проводу ОУН.
31. 8. 1919. З'єднані Українські Війська відбирають Київ у большевиків.

КРАВЕЦЬКА РОБІТНЯ

ПОРУЧАЄ СВОЇ УСЛУГИ УКРАЇНСЬКІЙ КОЛОНІЇ

Солідне виконання замовлених робіт — приступні ціни.

JUAN BILYJ

c. GURRUCHAGA № 2371 T. E. 72-5068 BUENOS AIRES

Setiembre

ЕРЕСЕНЬ

н. ст. дні українські свята латинські свята

1|19|В Св. Андрія, мч.
2|20|С Св. Самуїла, прор.
3|21|Ч Св. Тадея, ап. і Васси
4|22|П Св. Агатоніка, мч.
5|23|С Св. Лупа, мч., Іриная

6|24|Н 15 по П'ят., Євтіхія, свщ.
7|25|П Св. Тита, ап.
8|26|В Адріяна, мч., Наталії, мч.
9|27|С Пімена, прп.
10|28|Ч Мойсея, прп.
11|29|П Усікн. Чес. Гол. Св. І. Хр.
12|30|С Св. Олександра

13|31|Н 16 по П'ят., Пол. п. Пр. Б.
14| 1|П Симеона Стовп., прп.
15| 2|В Маманта, мч.
16| 3|С Василіси і Домни, мч. Ан.
17| 4|Ч Вавили, свщмч.
18| 5|П Св. пр. Зах. і Єлисавети
19| 6|С † Чудо Св. Арх. Михайла

20| 7|Н 17 по П'ят. Макарія, прп.
21| 8|П Різдво Пр. Богородиці
22| 9|В Св. Пр. Йоакима і Анни
23|10|С Мінодори, мч.
24|11|Ч Сергія, прп.
25|12|П Автонома, свщмч.
26|13|С Корнелія сотн., свщмч.

27|14|Н 18 по П., Воздв. Ч. Хрес.
28|15|П Никити, мч.
29|16|В Св. Євфимії, вмч.
30|17|С Вір., Над., Люб., Соф. мч.

s. Gil, ab.
s. Elpidio
sta. Eufemia
s. Moises
sta. Obdulia

Zacarias
Los mart. Ug.
Nat. Sta. Virg.
s. Pedro
Mart. de J.
ss. Proto y J.
Dulce n. M.

Amadeo
Exalt. Sta. Cruz
s. Cornelio
sta. Aridna
s. José Cuper.
s. Jenaro
sta. Susana

s. Mateo
s. Mauricio
Lino p.
N. S. de la Mer.
s. Cleofas
sta. Ma de Cerv.
sta. Eugenia

ss. Cosme y D.
Wenceslao
Miguel Arc.
s. Jeronimo

ВЕРЕСЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

- 2. 9. 1881. † Іван Вагилевич, письменник.
- 3. 9. 1709. † Іваа Мазепа у Бендерах.
- 3. 9. 1914. Москалі заняли Львів.
- 4. 9. 1845. нар. Іван Тобилевич (Карпенко Карий).
- 5. 9. 911. Другий договір Олега з греками.
- 5. 9. 1676. Заслання гетьмана П. Дорошенка на Сибір.
- 6. 9. 1673. Гетьман П. Дорошенко здобуває Кам'янець.
- 7. 9. 1921. † Віра Бабенко разом із 62-ма повстанцями.
- 9. 9. 1915. Перший бій УСС з москалями під Сянками.
- 10. 9. 1919. Договір у Сан-Жермен: Антанта — суверен Галічини.
- 12. 9. 1769. нар. Ів. Котляревський, батько укр. літератури.
- 12. 9. 1903. Пам'ятник Котляревському в Полтаві.
- 14. 9. 1867. † Опанас Маркович, письменник.
- 15. 9. 1907. † Ів. Тобилевич (Карпенко Карий), драматург.
- 16. 9. 1658. Гадацька умова І. Виговського з Польшею.
- 17. 9. 1940. † Опанас Саксаганський (Тобилевич), актор.
- 19. 9. 1903. † Сидір Воробкевич, письменник.
- 21. 9. 1944. † Ол. Кошиць, славний диригент і композитор.
- 29. 9. 1866. нар. Мих. Грушевський, найбільший український історик, Голова Центральної Ради.
- 29. 9. 1935. † Олекса Новаківський, визначний маляр.
- 30. 9. 1769. Восьмеро козаків здобули Хотин.
- 30. 9. 1930. † Юліян Головінський, краєвий командант УВО.

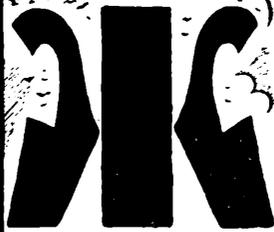
ВИКОНУЮ ВСЯКОГО РОДА ЕЛЕКТРИЧНІ ІНСТАЛЯЦІЇ

ELIAS HUTULIAK

MOLIERE № 2784/86

T. E. 50-5792

BUENOS AIRES

Octubre

ЖОВТЕНЬ

Н. СТ. СТ. СТ. ДНІ українські свята латинські свята

1|18|Ч Аріядни, Ірини, мч.
2|19|П Св. Трофима, мч.
3|20|С Св. Михаїла і Феод, мч.

4|21|Н 19 по П., Димитрія свт.
5|22|П Фоки, свщмч.
6|23|В † Зачаття Св. Ів. Христ.
7|24|С Св. Теклі, првмч.
8|25|Ч Євфросинії, прп.
9|26|П † Предст. Івана Богосл.
10|27|С Калістрата, мч.

11|28|Н 20 по П., Харитона, прп.
12|29|П Киріяка, прп.
13|30|В Михайла, свт., Григ., свщ
14|1|С Покрова Пресв. Богород.
15|2|Ч Кипріяна, свщмч.
16|3|П Діонісія, свщмч.
17|4|С Єротея, свщмч.

18|5|Н 21 по П., Петра, Ол., свт.
19|6|П † Томи, ап.
20|7|В Сергія, прп.
21|8|С Пелагії, Таїсії, прп.
22|9|Ч † Св. Якова, ап.
23|10|П Св. Євлампа, Євлампаїї
24|11|С Св. Пилипа, ап.

25|12|Н 22 по П., Царя Хр., Андр.
26|13|П Св. Карпа, мч.
27|14|В Параскеви, Назарія, прп.
28|15|С Лукіяна, прмч.
29|16|Ч Лонгіна, мч.
30|17|П Андрія, прмч., Осії
31|18|С † Луки, ап. і євангелиста

s. Remigio
Lòs B. Ing.
sta. Teres N. J.

Francisco
Froilan ob.
s. Bruno
N. Sta. de Ros.
sta. Tais de fe
s. L. Bert. Diodl.
s. Francisco

Victor
D. de la Raza
s. Eduardo
s. Calixto
sta. Teresa
s. Galo
sta. Eduorg. F. N.

s. Lucas
Pedro de Ale.
sta. Leene
s. Hilarion
sta. M. Solame
s. Servando
s. Rafael

Cristo Rey
Evaristo
Frumencio
Simon J.
sta. Ermelinda
s. Gerardo
s. Auintin

ЖОВТЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

- 1.10. 1187. † кн. Ярослав Осмомисл.
1. 10. 1665. Вибір Петра Дорошенка на гетьмана.
1. 10. 1877. † Осип Бодянський, вчений.
3. 10. 1930. † Олена Пчілка (Косач), письменниця.
5. 10. 1657. Вибір Івана Виговського на гетьмана.
6. 10. 1918. Відкриття українського університету в Києві.
7. 10. 1672. Бучацька умова П. Дорошенка з Польщею.
V 7. 10. 1253. кн. Данило коронується на короля.
10. 10. 1648. Б. Хмельницький облягає Львів.
12. 10. 1624. Запорозькі нападають на Царгород.
12. 10. 1656. Чигиринський сойм. Присяга обороняти самостійність України.
12. 10. 1727. Вибір Данила Апостола на гетьмана.
V 13. 10. 1866. † Петро Гулак Артемовський, поет-сатирик.
18. 10. 1876. нар. Сергій Єфремов, історик літератури.
18. 10. 1918. Створення Української Народньої Ради у Львові й проголошення Зах. Укр. Народньої Республіки.
19. 10. 1596. Берестейська унія.
20. 10. 1814. нар. Яків Головацький, фольклорист.
24. 10. 1649. Кінець облоги Львова. Похід на Замостя.
27. 10. 1662. Чуднівська умова, Юрій Хмельницький іде під Польщу.
28. 10. 1894. † Омелян Огоновський, історик літератури.
29. 10. 1794. † Григорій Сковорода, славний філософ.
30. 10. 1947. † Юрій Клен (Буркхард), поет і вчений.

GRAN ALMACEN

КРАМНИЦЯ МІШАНИХ ТОВАРІВ

Склад краєвих і заграничних напоїв

— поручають Українському Громадянству власники: —

MIGUEL BILECKI у **TYMOTEO WASYLNCZUK**

Venta por menor de toda clase de productos comestibles
y bebidas alcoholicas envasadas importadas y del país

BILLINGHURST 1374 T. E. 79-9907 BUENOS AIRES

Noviembre

ИСТОПАД

Н. СТ. ДНІ українські свята латинські свята

1|19 Н 23 по П., Йоїли, прор.
2|20 П Св. Артемія, вмч.
3|21 В Іларіона, прп.
4|22 С Св. рівноап. Аверкія
5|23 Ч † Якова, ап.
6|24 П Арети, прп.
7|25 С Маркіяна, мч., Поминал.

8|26 Н 24 по П., Св. вмч. Димит.
9|27 П Нестора, мч.
10|28 В † Йова, іг. Поч. Параск.
11|29 С Анастасії Римл., прмч.
12|30 Ч Зиновія, Зиновії, мч.
13|31 П Св. Стахія, ап., Амплія
14|1 С † Кузьми, Дам'яна

15|2 Н 25 по П'ят., Акиндіна мч.
16|3 П Анни княгині, прп.
17|4 В Іоанікія, прп.
18|5 С Св. Галактіона, мч.
19|6 Ч Св. Павла
20|7 П Лазаря, прп.
21|8 С Собор Св. Арх. Михаїла

22|9 Н 26 по П., Онисифора, мч.
23|10 П Св. Ераста, ап., Радіона
24|11 В Міни, вмч., Віктора
25|12 С Св. Іоана Мил., Йосаф. м.
26|13 Ч † Івана Золотоустого
27|14 П Св. Пилипа, ап.
28|15 С Гурія, мч., Поч. Пилип.

29|16 Н 27 по П., Матвія, ап. і єв.
30|17 П Свт. Григорія

F. de Todos Santos
Conn. Fieles Dif.
sta. Lola
s. Carlos B.
s. Romolo
s. Felix
s. Dilibordo

s. Claudio
s. Orestes
s. Andres Ar.
s. Martín
s. Rene
s. Diego de A.
s. Laurencio

s. Alberto
Gertrudis
s. Gregorio
sta. Alda
sta. Isabel
s. Dasio
Pres. de la Virg.

sta. Cecilia
sta. Lucrecia
sta. Flora
sta. Catalina
sta. Delfina
Manif. M. Mil.
s. Beato

s. Andres
Saturnino

Л И С Т О П А Д

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 11. 1918 Створення Зах. Укр. Нар. Республіки.
1. 11. 1944 † граф Андрей Шептицький, митрополит.
3. 11. 1885. † Микола Устиянович, письменник.
4. 11. 1872. нар. Богдан Лепкий, поет і письменник.
4. 11. 1921. Другий Зимовий Похід Юрія Тютюника.
6. 11. 1811. нар. Маркіян Шашкевич, будитель Галичини.
6. 11. 1912. † Микола Лисенко, славний композитор.
7. 11. 1917. Большевицький переворот в Росії.
9. 11. 1893. † Леонід Глібів, байкар.
10. 11. 1708. Руйнування Батурина москалями.
10. 11. 1838. † Іван Котляревський, батько української літератури.
11. 11. 1916. Заява Сем. Вітика в австрійському парламента про соборність українських земель.
11. 11. 1918. Румуни займають Чернівці і всю Буковину.
14. 11. 1918. Відкриття Укр. Академії Наук у Києві.
15. 11. 1863. нар. Ольга Кобилянська, письменниця.
15. 11. 1918. Проголошення Федерації з Росією й повстання проти гетьмана Скоропадського.
18. 11. 1838. нар. Іван Нечуй-Левицький.
19. 11. 1698. † Петро Дорошенко, гетьман.
20. 11. 1917. Третій Універсал.
21. 11. 1921. Розстріл 359 патріотів під Базаром.
22. 11. 1918. Українські війська покидають Львів.
24. 11. 1934. † Мих. Грушевський, славний історик.
30. 11. 1932. † Старицький і Березинський, боєвики ОУН.
30. 11. 1891. † Олександр Потебня, великий вчений.

Н. СТ.
 СТ. СТ.
 ДНІ

 українські свята

 латинські свята

1	18	В	Св. Платона, Романа, мч.	s. Eloy
2	19	С	Св. Авдія, прор.	sta. Bibiana
3	20	Ч	Григорія Декапол., прп	s. Franc. Javier
4	21	П	Введення в храм Пр. Бог.	sta. Barbara
5	22	С	Св. Філімона, ап.	s. Sanás ab.
<hr/>				
6	23	Н	28 по П., Св. Амфілохія	s. Nicolás
7	24	П	Св. Катерини, вмч.	Ambrosio
8	25	В	Климента, свщмч.	sta. Leocadia
9	26	С	Аліпія Стовпника, грп.	Inmac. Pon. M.
10	27	Ч	Якова, мч.	sta. Eulalia
11	28	П	Степана Нового, прпмч.	s. Damaso
12	29	С	Никтарія Печерс., прп.	sta. Adelaida
<hr/>				
13	30	Н	29 по П., Андрія Первоз.	sta. Lucía
14	1	П	Св. Наума, прор.	Venancio
15	2	В	Авакума, прор.	sta. Sristina
16	3	С	Софонія, прор.	s. Eusebio
17	4	Ч	Св. Варвари, вмч.	s. Lazaro
18	5	П	† Сави Освященного, прп	N. Sra. de la O.
19	6	С	Св. Миколая Чудотворця	s. Nemesio
<hr/>				
20	7	Н	30 по П., Св. Амвросія	sto. Domingo
21	8	П	Потапія, прп.	s. Tomás
22	9	В	† Зачаття Пресв. Богороди	s. Honorato
23	10	С	Мінни, мч., Євгена	Victoria
24	11	Ч	Данила Стовпника, прп	s. Delfin
25	12	П	† Спирідона	Nat. de N. S. Jes.
26	13	С	† Мардарія, Ореста, мч.	s. Esteban
<hr/>				
27	14	Н	31 по П., Тирса, мч.	s. Juan Evang.
28	15	П	Єливетерія, свщмч.	Los ss. Inocen.
29	16	В	Св. Агея, прор.	sta. Melania
30	17	С	† Даниїла, прор.	Sabino
31	18	Ч	Севастіяна, мч.	sta. Silvestra

Г Р У Д Е Н Ь

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 12. 1778. нар. Григорій Квітка-Основ'яненко.
1. 12. 1893. нар. Мик. Хвильовий, письменник.
3. 12. 1848 † Євген Гребінка, перший укр. байкар.
4. 12. 1803. † Іван Кальнишевський, кошовий Січі, на заслани в Соловках.
5. 12. 1883. нар. О. Олесь (Кандиба), поет.
5. 12. 1919. Перший Зимовий Похід (ген. М. Омеляновича-П.)
7. 12. 1936. † Вас. Стефаник, новеліст.
8. 12. 1868. Відкриття "Просвіти" у Львові.
10. 12. 1834. нар. Марко Вовчок (Марія Маркович), письмен.
12. 12. 1890. нар. Андрій Мельник, Голова Проводу ОУН.
12. 12. 1900. † Олекс. Кониський, письменник.
12. 12. 1941. † Королів-Старий, письменник.
13. 12. 1934. † Гр. Косинка, Фальківський, Влизько й інші письменники й діячі, розстріляні.
14. 12. 1918. Директорія відбирає Київ від Скоропадського.
14. 12. 1840. нар. Мих. Старицький, поет і драматург.
15. 12. 1240. Батий руйнує Київ.
21. 12. 1764. Скасування гетьманщини в Україні.
23. 12. 1932. † Білас і Данилишин, повішені в тюрмі.
23. 12. 1873. Створення Наук. Т-ва ім. Т. Шевченка.
24. 12. 1653. Перемога над поляками під Жванцем.
25. 12. 1876. нар. Спиридон Черкасенко, поет і драматург.
25. 12. 1848. Створення катедри укр. мови в львівському університеті.
29. 12. 1724. † Павло Полуботок, гетьман, у тюрмі.
30. 12. 1942. † Дмитро Ревуцький, музиколог.
30. 12. 1264. † Данило, король Галицький і Володимирії.

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР НА РІК 1953.

1953 рік — звичайний, що має 365 днів.

Цей рік від смерти Господа Ісуса Христа 1920, а від Хрищення України 965, від сотворення світу 7461.

ПОСТИ

Навечер'я Богоявленія, 18 січня;

Великий піст — від 16 лютого до 4 квітня;

Петрівка — від 1 червня до 11 липня;

Усікновення Голови Св. Іоана Хрестителя — 11 вересня;

Воздвиження Чесного Хреста Господнього — 27 вересня;

Різдвяний піст (Пилипівка) — від 28 листопада до 6 січня;

Середа і п'ятниця на протязі всього року, крім загальниць.

ВСЕІДНІ ДНІ

Від Різдва Христового до Навечер'я Богоявлення (1 січня — 17 січня);

Від неділі Митаря й Фарисея до неділі Блудного сина (25 січня — 1 лютого);

Від Воскресіння Христового до неділі Фоминої (5 квітня — 12 квітня);

Від П'ятдесятниці до неділі Всіх Святих (24 травня — 31 травня).

НАШІ ВТРАТИ

МИХАЙЛО ГРАБИНСЬКИЙ (нар. 24 листопада 1904 р. † 12 березня 1952), кількратний Голова Т-за "Відродження", один із його основників.

РИМСЬКІ ВІДГУКИ РОТЕРДАМСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ

• 18 квітня 1940 р., себто приблизно два роки після Ротердамської трагедії, що коштувала життя полк. Євгенові Коновальцеві і що ще досі для багатьох видається загадковою, я вважав потрібним зафіксувати на папері те, що знав, про події, зв'язані з цією трагедією, бо зауважив, що з упливом часу, деякі подробиці починають стиратися в пам'яті, і самий хронологічний перебіг подій не виступає вже так ясно, як хотілося б... Приходилося вже робити деякі зусилля, щоб дещо собі точно пригадати. Тому вважав за краще зафіксувати все мені відоме на папері.

Полк. Євген Коновалець
нас, ніби шукаючи собі кімнати з пансіоном, якийсь молодик, який видався мені підозрілим типом, — і тому, хоч у нас на той час була одна кімната вільна, ми відмовилися його прийняти, під претекстом, ніби кімната вже була зарезервована.

Зиму 1937 р. сл. полк. Євген Коновалець із родиною проживав у нашому пансіоні в Римі, на Корсо д'Італія 6. У нас же спинявся тоді, як приїздив до полковника, і п. Ярослав Барановський, один із найближчих співробітників полковника, фактично його головний ад'ютант.

Десь ще восени почали вони звертати мою увагу, що коло нашого будинку помітне стало перебування якихось осібняків, що походили на поліційних агентів. І дійсно, за деякий час ми цілком певно встановили, що за нашим будинком був поліційний нагляд, але я особливого значення цьому не надав, бо, за тодішніх обставин було цілком натуральним, що за будинком, в якому було аж три пансіони, встановлено поліційний нагляд.

Але одного дня з'явився у

Незабаром після того мені протелефонував комендатор Е. Конті, головний інспектор поліції, з яким мені прийшлося один час часто зустрічатися, щоб зліквідувати справу групи наших українців, що були заарештовані в Італії і інтерновані перше, разом із хорватами на Ліпарських островах, а потім окремо в Сіцилії. В цій справі прийшлося мені навіть їздити, разом із цим інспектором Конті, і окремо, до Сіцилії, — і від цих подорожей залишилися мені деякі репортажі. Справа ця тяглася коло року, і за цей час у мене з комендатором Е. Конті встановилися досить добрі відносини. З огляду на те, що в цій справі було зацікавлено і Міністерство Зак. Справ, яке продовжувало вбачати в мені неофіційного українського представника, поліційні чинники, з якими я мав тоді справу, і сам Е. Конті, ставилися до мене з повною пошаною і респектом. Справу інтернованих українців, так званих “кумовців”, було зрештою розв'язано в той спосіб, що декого було випущено на мою поруку і відповідальність, а декому вможливлено було виїхати... навіть до Китаю.

Але це окрема справа.

Отже, мені протелефонував інспектор Конті, прохаючи, щоб я прийшов до нього в дуже важливій і наглій справі.

При нашому новому побаченні, комендатор Е. Конті видався мені збентеженим. Запитав мене зразу ж, чи я не помітив, чи за мною ніхто не слідкував, як я йшов до готелю Континенталь, де він звичайно спинявся, коли приїздив до Риму.

Я відповів, що нічого спеціального не зауважив.

Тоді він сказав, що має зробити мені дуже важливу заяву: шеф італійської поліції, сенатор Боккіні, наказав йому попередити мене, що він має цілком певні відомості, що совітчики готують на мене замах:

— Ви мусите бути дуже обережні, і було б найкраще, коли б ви згодні були прийняти до себе якогось нашого агента. Ми спробували були вам його самі всадити, але ви його не прийняли...

Я був цією заявою дуже заскочений і огірчений, бо не знав, як її власне приймати; тому відверто сказав:

— Комендаторе! Вибачте мені, але я не знаю, як ставитися до вашої заяви. Мені здається, що тут мається на увазі не так мене оберегати, як мати на мені ваше око...

Він одразу енергійно запротестував:

— Коли б ми того потребували, невжеж ви думаєте, що не знайшли б для цього способу?! Але тут справа дуже поважна, і ми вирішили, що нам потрібне ваше співробітництво... Нам буде далеко легше вас охоронити, коли ви самі будете берегтися й виконуватимете наші поради... Зрештою, в цій справі, ви повинні зв'язатися з Квестором (шефом римської поліції), який завтра рано буде вас ждати у себе...

На другий день, в усталеній годині я був у квестора, і той зараз же мене прийняв і підтвердив те, що говорив мені Е. Конті. Він познайомив мене з ком. Мененкінкері, головою таємного відділу римської поліції, якому було доручено справу моєї охорони.

Мененкінкері запросив мене до свого кабінету і ще раз запевнив мене, що поліція має цілком певні дані з совітського посольства про небезпеку, яка мені загрожує. Він дав мені свій секретний номер телефону з проською негайно йому телефонувати при найменшому підозрінні і взяв з мене слово, що я не ходитиму на ніякі побачення з малознайомими особами, не попередивши його. Крім того, він сказав, що віддає в моє розпорядження чотирьох таємних поліційних агентів, які вдень і вночі вартуватимуть коло мого будинку, а щоб я їх знав, що то саме мої агенти, вони з'являться до мене особисто, щоб представитися. В середину, до нашого приміщення вирішено нікого не садити.

Тоді впала розмова і на полк. Є. Коновальця, що проживав у нас.

Мененкінкері сказав, що має враження, що большевики занадто добре знають те, що трапляється в оточенні полковника, — куди він їздить, де буває, тощо, і що все це йому. Мененкінкері зовсім не подобається.

Він розпитував про людей, що стоять близько коло мене й полковника, казав, що детально простудіює минуле й сучасне наших слуг, і на тому ми розійшлися.

Я про все це розповів полковникові.

Полковник і Барановський, що теж жив тоді у мене, оповіли мені про два підозрілі автомобілі, які вони бачили коло брами нашого дому, причому Барановський навіть записав на всяк випадок їх числа. Поліція перевірила пізніше ці автомобілі, але нічого підозрілого в них не було.

Чотири агенти дійсно з'явилися до мене і потім вартували вдень і вночі, чергуючись, яких чотири місяці, — ще довго після того, як полк. Є. Коновалець виїхав від мене на винаняте окреме помешкання при вул. Віа дель Тріесте.

Я думав — зрештою, і поліція була не від того — що замах був призначений не стільки проти мене, скільки грати полковника.

Одного разу, ще в початках охорони, Мененкінкері запропонував мені піти з полковником вулицями, наперед визначеними, по можливості, малолюдними, на прохід, щоб поліція могла встановити, чи за нами хтось слідкує, чи ні, а також, щоб агенти, на всяк випадок, пізнали полковника.

Я переказав цю пропозицію полк. Є. Коновальцеві, і ми обрали маршрут: Віа дель Муру Торто до П'яццале Флямінію, а звідти головною алеєю парку Вілли Боргезе додому. Було призначено годину, і ми пішли, констатуємо, що на кожній лавочці, яких там досить багато, сидів один агент, який передавав нас очима другому. Але ця прохідка нічого не дала.

Охорону було знято місяців зо два перед Роттердамською трагедією, коли я, відвідавши Мененкінкері, сказав йому, що не вбачаю більше в ній ніякої потреби. Мененкінкері погодився зо мною, що небезпека вже пройшла, бо замаховці побачили, що їх випереджено. На деякий час ми можемо бути цілком спокійні.

Коло дому Полковника, до якого він переїхав із нашого пан-

сіону, охорони поліції ніколи не було, хоча я й оповів в поліції про спроби замаху на полк. Є. Коновальця в Швейцарії. Треба думати, що італійська поліція мала відомості, що замах був готовлений таки проти Корсо д'Італія 6...

Після вбивства полковника в Роттердамі, мене запитувано, чи не вважаю я потрібним відновлення догляду надо мною, але я відмовився, зазначаючи, що не думаю, щоб так швидко після роттердамського злочину наважилися більшовики на другий...

Першу вістку про трагічну смерть полк. Є. Коновальця я одержав дня 25 травня, о 14 годині. Я допіру пообідав, як мене сповістили, що мене питають два урядовці Центральної Поліції. Вийшовши до них, я пізнав в одному з них п. Агвечі, шефа відділу чужинців. Другий урядовець був мені не знаний, — то був менший чин, що супроводив старшого.

Мене відразу вразив їх урочистий і похоронний вигляд. І п. Агвеччі, не проволікаючи часу, негайно подав до мого відома, що приходить із наказу вищих властей, щоб повідомити мене, що з полк. Є. Коновальцем сталася “нешаслива пригода”, і що мене просять, щоб я повідомив п. Ольгу Коновалець, що “похорон відбудеться завтра”, себто 26 травня.

З огляду на те, що похорон відбувається звичайно на третій день, я зробив висновок, що “нешаслива пригода” сталася 24 травня. А тимчасом замах на полковника відбувся, як тепер знаємо, 23 травня.

Агвеччі відмовився дати мені будь які подробиці і тільки пізніше, по закінченні своєї офіційної місії, дав мені зрозуміти, що полк. Є. Коновалець “сам покінчив з собою”. Як я потім довідався, це була дуже зм'ягшена форма версії, яку пустили негайно в рух наші вороги, ніби Є. Коновалець, як “терорист”, загинув від власної бомби, заготовленої на когось іншого.

Я негайно з усією силою запротестував проти можливості думки, що полк. Є. Коновалець “сам покінчив з собою”, бо провідник руху не кінчає сам з собою, та ще в таких таємничих обставинах, коли ми навіть не знаємо, як і чому він опинився в Роттердамі.

Треба зазначити, що вранці цього самого дня я був у Міністерстві Зак. Справ у консула Сеганті, що був правою рукою гр. Відо, якого я давно знав, ще з справи “кумовців”, як голову відділу таємних справ і зв'язкового з Міністерством Справ внутрішніх. Від нього залежала й видача віз т. зв. апатридам та нансенівцям.

Цього ранку консул Сеганті був зі мною, як і завжди, дуже ввічливий, але я відчував сьогодні в ньому щось, що мене турбувало. Він дуже цікавився, де перебуває тепер полк. Є. Коновалець.

— В Берліні, — відповів я.

— Ви цього цілком певні? — запитав він, уважно дивлячись на мене.

— Певнісінький... Ще вчора його Дружина отримала від ньо-

го звідти листа, де він писав, що за кілька днів повертається звідти до Риму.

Сеганті подивився на мене задумливо, але нічого не сказав. Він уже тоді знав про “нещасливу пригоду” в Ротердамі, але не мав уповноваження мені про те сказати...

Як тільки Агвеччі зі своїм супровідником мене покинули, я негайно викликав до себе Мих. Мушинського, що повнив обов'язки секретаря у полк. Коновальця. Перше, ніж повідомити пані О. Коновалець про “нещасливу пригоду”, треба було щось більше довідатися. Разом із Мушинським почали ми негайно телефонувати на всі сторони, намагаючись відшукати давнього приятеля української справи, і нашого особистого, кол. депутата Енріка Інсабато, якого я знав від 20 років. Він був десь на запрошеному обіді. Нарешті нам пощастило його знайти, і ми попросили його негайно вийти до нас на побачення в дуже важливій справі.

Ми зустрілися з ним на Корсо Умберто, головній артерії Риму, недалеко парламенту. Почувши сумну вістку, він схопився за голову. Італійський темперамент виявився в ньому далеко бурхливіше, ніж у нас двох. Нарешті, ми його заспокоїли і почали обмірковувати, що власне треба зробити. На жаль, був уже такий час, що по міністерствах нікого не можна було знайти. Тому ми вирішили поїхати всі троє до п. О. Коновалець.

Відбулась дуже важка сцена. П. О. Коновалець, побачивши нас трьох, у такий незвичайний час, і з такими похоронними виразами обличчя, відразу все зрозуміла...

Від п. О. Коновалець ми поїхали вдвох із Інсабатом до міністерства зак. справ, де вдалися перше до консула Сеганті, що з ним д-р Інсабато був навіть якимось споріднений.

Сеганті підтвердив сумну вістку і додав, що він власне запитував мене в цій справі сьогодні вранці, але що я був такий певний... З другого боку ще треба було б в'яснити, чи в Ротердамі загинув дійсно полк. Є. Коновалець, бо щодо цього є поважні сумніви, і що для цього треба було б, щоб хтось звідци полетів туди літаком. Коли б це від нього залежало, він дав би негайно спеціального літака, бо справа дійсно ще дуже неясна... Зрештою, в цій справі нам краще переговорити з графом Відо.

Ми пішли до гр. Відо.

Він нас зараз же прийняв і сказав, що, згідно з тими відомостями, якими розпоряджає міністерство зак. справ, в Ротердамі не було ніякого “вбивства”, про яке ми тут йому говоримо, а тільки “нещаслива пригода” з бомбою.

Я рішуче заперечив можливість будь якої “нещасливої пригоди” з бомбою, зазначаючи, що наколи там була бомба, то не залишається ніякого сумніву про доконаний замах.

Але граф Відо відповів:

— Чому ж так? Адже відомо, що полк. Коновалець був знайним терористом. (Таким його намагалися представити перед усіма міністерствами зак. справ головню польські дипломатичні інформатори. Коли міністр Бек приїздив до Риму, він домагався від іта-

лійської поліції спеціальних гарантій щодо українських націоналістів. Тоді до мене приходили з поліції, і я перебрав на себе відповідальність, що п. Бекові не грозить у Римі від українських націоналістів найменшої небезпеки, бо інакше загрожував арешт головно наших студентів).

На заувагу гр. Відо я широко обурився:

— Таким хочая представити його наші вороги! Але тільки в голову такого пана Бека (вбачте, що так висловлююсь!) могло вкочити, що Коновалець займається терористичними актами. Не заперечую, що в такому широкому рухові, як український націоналістичний рух, існує й бойова частина, але акти терору виникають тільки на нашій національній території, як реакція на акцію, як вияв протесту проти поневолення, але ніколи ще не було закордоном актів українського терору... Смішно навіть думати, щоб Вождь такого руху, як український націоналістичний, міг займатися виотовлюванням чи перевозкою бомб, чи чогось подібного... Аджеж і Дуче (Мусоліні) був Головою сквадристів (бойовиків першого періоду фашистівської революції), але нікому не прийде в голову говорити, ніби він брав участь у різних терористичних нападах... І до того ж на чужій території... В Роттердамі... Для кого і для чого могла б служити українським націоналістам там бомба?

Граф Відо помітно був збитий з своєї первісної позиції:

— Але ж ми не маємо ніяких інших інформацій і подаємо вам тільки те, що сами знаємо...

Тут втрутився і д-р Інсабато:

— Графе, — сказав він, — тут не може бути сумніву, що маємо справу з якимось більшовицьким трюком, що намагається надати справі не того вигляду, яку вона має...

— Крім того, — додав я, думаючи про Я. Барановського, який завжди супроводив полк. Є. Коновальця в таких ризиковних поїздках, — там мав бути ще й другий наш чоловік. Що з ним сталося?...

— Про це нічого не знаємо...

Від графа Відо ми пішли до парламенту, і там вислали через парламентський поштовий відділ (бо телеграми з парламенту попереджають усі інші) дві телеграми: одну до інж. Дм. Андрієвського до Брюкселя, а другу до полк. Колосовського до Амстердаму (і в копії до інж. Селешка там же).

Першу телеграму підписав тільки я. До другої додав ще й ім'я п. О. Коновалець, бо особисто полк. Колосовського мало знав.

В телеграмі до інж. Дм. Андрієвського я писав:

— Ідьте негайно до Роттердаму для опізнання трупа Коновальця.

В телеграмі до Колосовського і Селешка:

— Ідьте негайно в Роттердам для опізнання трупа Коновальця. Попросіть телеграфічно поліцію зачекати Вашого приїзду.

Але мої телеграми залишилися без skutку.

Ввечорі я протелефонував до Берліну. Там ще ніхто нічого не знав.

Я попросив перевірити, чи полковник дійсно виїхав із Берліну і куди саме.

Чекаючи коло телефону наслідків цього дослідження, я взяв машинально до рук останнє число мілянського часопису "Іль Попольо д'Італія" і прочитав у ньому таке:

"Роттердам, 24 травня. — Пекельна машина вибухла в одній з більш людних вулиць міста. Забито одного прохожого, жахливо покаліченого, дві інші особи залишилися поранені. Досліді поліції встановили, що вибух бомби виник, як забитий переносив пекельну машину. Чехословацький пас на ім'я Йосипа Новака, знайдений при забитому, примушує думати, що справа йде про якусь банду інтернаціональних терористів".

В тому ж часописі на другій сторінці я знайшов другу телеграму, з Берліну:

"Роттердамська поліція затримує найсуворішу дискретність щодо наслідків дослідження в справі терористичного знаряддя, що вибухнуло вчора в одній з улиць центру. Машина знаходилась у валізці, а її носія було розірвано на шматки. Паспорт, знайдений поміж жалюгідними рештками тіла, був на ймення якогось Новака, чехословацької національності, і мав у собі багато рахунків із готелів різних світових столиць. Як повідомляють голяндські часописи, вбитий ніби належав до якоїсь терористичної інтернаціональної організації, що, мабуть, мала, свій осідок у Празі. Поліція заарештувала другого осібняка, якого бачили вчора з згада-ним Новаком..."

Ці дві телеграми надали мені духу й надії. Не було ніякого сумніву, що вони говорили про ту саму подію, про яку мене повідомила італійська поліція. Але я знав, що полк. Є. Коновалець не мав потреби користуватися чужим пасом і їздив завжди зо своїм власним. Крім того, взагалі не можна було повірити, щоб полк. Є. Коновалець переносив якісь валізки з пекельними машинами!...

Не діставши ніякої вістки з Берліну, я звернувся до Литовського посольства, і звідти пороблено спроби зв'язатися телефонічно в 11 год. вчора з литовським консульством у Роттердамі, але безуспішно.

О 7 годині рано телефон із Берліну підтвердив сумну вістку, і вже о 12 год. того ж дня п. Ольга Коновалець вилетіла літаком до Роттердаму. Вранці того ж дня пощастило зв'язатися телефоном із литовським консульством у Роттердамі, і звідти обіцяно підмогати — себто виклопотання дозволу для п. О. Коновалець приїхати без візи (бо було свято, і візи не можна було дістати), та затримати похорон до приїзду Вдови.

Увечорі того ж дня дістав я вістку, що пані О. Коновалець була вже в Роттердамі, і що на летовищі зустрів її Я. Барановський у супроводі двох урядовців поліції.

Другого дня вранці, себто 27 травня, я склав комунікат до преси і вислав його до Міністерства Народньої Культури, що зай-

малося справами преси, з проханням оголосити його в італійських часописах і, крім того, вислав його безпосередньо до трьох вечірніх часописів: до "Іль Джорнале д'Італія", "Іль Ляворо Фашіста" і "Ля Трибуна". Вислав комунікат і до трьох телеграфних агенцій, а саме до італійської "Стефані", до французької "Гавас" та до американської "Юнайтед Прес". З двома останніми я говорив по телефону, і дістав запевнення, що комунікат буде розіслано в усьому світі, але... центральні тих агенцій подумали інакше і комунікату не розіслали, бо він суперечив офіційним повідомленням.

Всі три вечірні часописи видрукували мій комунікат без змін, а на другий день уранці з'явився по всіх італійських часописах, та був розголошений через радіовисильні більший комунікат, зладжений, на підставі мого комунікату, агенцією Стефані в порозумінні з Міністерством Народньої Культури.

Ось тут в перекладі обидва комунікати:

1. "Українське Пресове Бюро в Римі отримує з Роттердаму:

24 травня загинув трагічно полковник Євген Коновалець, Голова Організації Українських Націоналістів (ОУН). Кілька хвилин перед тим він бачився з одним українським моряком, ніби націоналістом, що прибув безпосередньо з Росії і передав йому пакунок, який нібито мав совітські публікації. Замість того, в пакунку була пекельна машина, яка й вибухла і забила полковника перше, ніж він дійшов до свого готелю. Голяндська поліція активно розшукує совітського агента, якого особистість, як здається, вже встановлено. Проте, побоюються, що він, із допомогою агентів ССРСР, успів утекти. Українська Колонія в Римі відправить панахиду в найближчу неділю в церкві Архимандрії Ордену св. Василя В. на площі Мадонна деі Монті".

2. Комунікат Агенції "Стефані":

Роттердам. 24 травня (я вже говорив, чому я помилюся в даті Є. О.) в одній з більш центральних і людних вулиць міста відбулась драматична сцена. Якийсь пан, років коло п'ятидесяти, дуже шляхетної зовнішності, проходив приспішеним кроком поміж натовпом, що заповнював пішоходи, і ніс під пахвою пакунок, загорнутий у брунастий папір. Нараз почувся жакливий вибух, і той пан та двоє інших прохожих, що були близько нього, впали на землю. Після першого моменту паніки, поліційні агенти, з допомогою деяких громадян, підняли впалих, що обливалися кров'ю з численних ран. І, в двох автомобілях, завезли їх до шпиталю. Найтяжче був поранений той пан, що ніс пакунок під пахвою: його вбрання було пошматоване; численні жакливі рани вкривали все тіло, і обличчя було — ніби одна кривава маса. Лікарі визнали, що він знаходиться в безпосередній небезпеці смерті, і дійсно, після короткої, страдної агонії, бідолашний перестав жити. Подія ця, що зробила величезне враження в місті, викликала негайне дослідження. Було встановлено з певністю, що вибух викликав отой пакунок, що його ніс той пан під пахвою. Хто він був? Поміж закривавленим і пошматованим убранням було знайдено паспорт на ім'я Йосипа Новака. Чи було це справжнє ймення? Нічого певного не можна бу-

ло встановити, як нічого певного не можна було й сказати про причини перебування Новака в Роттердамі. Дуже ймовірно, паспорт не відповідав справжній особі забитого. Поміж усякими здогадами було висунено й такий, що забитий належав, мовляв, до банди інтернаціональних терористів, і що пекельна машина, яку він ніс під пахвою, і яка вибухла, мабуть, раніше від потрібного терміну, була призначена для якогось злочину. Але пошукування поліції не спинилися на цих перших непевних висновках. Завдяки пізніше переведеним дослідженням пошало нарешті пролити повне світло на цей трагічний факт, і таким чином виявилось, що жертвою впав полковник Євген Коновалець, голова організації українських націоналістів, що перебував деякий час у Роттердамі під іменем Йосипа Новака. Кілька хвилин до вибуху полковник зустрівся з одним моряком, що видав себе за українського націоналіста, який прибув допіру з Росії, і передав полковникові вибуховий пакунок, кажучи ніби в ньому були цікаві совітські публікації. Моряк, що був в дійсності агентом таємної служби совітського шпонажу, сказав Коновальцеві, що йому доручили передати цей пакунок від групи українських сепаратистів, і назвав кілька імен, щоб потвердити свої слова. Полковник узяв пакунок із пекельною машиною і, подякувавши моряка, пішов до готелю, в якому жив. Але кілька хвилин пізніше машина вибухла. Полковник був забитий, а двох прохожих поранено. Голяндська поліція розшукує тепер активно совітського агента, який, як запевняють, уже кілька днів слідкував за Коновальцем, отримавши наказ із Москви його забити. Пошукування досі не дали наслідків. Побоюються, що йому вдалося втекти, завдяки допомозі інших агентів московського шпонажу”.

Отже, як бачимо, цей комунікат покомбінував попередні відомості з моїм комунікатом і авторитетно заперечив попередню гадку, ніби замах на Коновальця був тільки “нешасливою пригодою” терориста з інтернаціональної банди.

Але якщо в Італії цю ворожу нам версію вдалося швидко зліквідувати, то в інших країнах вона циркулювала далі і перешкоджала правильному ходові слідства, — чим також допомогла вбивці своєчасно зникнути з Голяндії.

Того ж самого 28 травня, отримав я вістку з Роттердаму, що Я. Барановському загрожує небезпека видачі його ворогам. Використавши присутність в нашому пансіоні однієї голяндки, пані Ван Ольденборг, я негайно звернувся разом із нею до голяндського посла в Римі і оповів йому докладно про справу та запевнив про цілковиту безвинність Барановського, який прилетів до Роттердаму на кілька годин пізніше від замаху, бо полк. Є. Коновалець цього разу не попередив його вчасно про призначене побачення.

Спочатку голяндський посол поставився до моїх слів із великим скептизмом:

— Звідки ви це все знаєте?

Бо голяндська поліція відразу пішла хибним шляхом і була спричинницею поширення першої версії про “нешасливу пригоду терористів”. І мій комунікат, висланий до агенції “Гавас” не з’я-

вився в французькій пресі тільки тому, що Централя "Гавас" вважала потрібним перевірити його в голяндському посольстві в Парижі, а те, ґрунтуючись на офіційних звідомленнях голяндської поліції, спростувала мої твердження. Голяндське посольство в Римі слочатку таксамо заперечувало все те, що я говорив в цій справі, і мені прийшлося вжити чимало часу й аргументів, щоб переконати нарешті посла в правдивості моїх інформацій. Він того ж таки 28 квітня (?!) вислав до свого уряду, як мене повідомив, довжелезну шифровану телеграму, в якій представив правдивий стан речей. Прощаючись зо мною, голяндський посол запевнив мене, що в усякому разі Я. Барановського нікому не видадуть.

Уважаючи, що американський щоденник "Свобода" являється найкращим джерелом інформації для наших американських українців, 27 травня я вислав також телеграму до нього нашого щоденника в США, повідомляючи про трагічну смерть Є. Коновальця. "Свобода", не довіряючи такій несподіваній і трагічній вістці і боячись провокації, негайно мені відтелеграфувала, прохаючи підтвердження моєї попередньої телеграми. Я знову відтелеграфував, але в подробиці не входив, надіючись, що "Юнайтед Прес" поширить мій комунікат. Але цього з вище поданих причин не сталося.

Д-р Ярослав Барановський, б. Президент ЦЕСУС-у, б. Генеральний Секретар Проводу ОУН. Вбитий злочинною кулею 11. V. 1943 р.

Може виникнути питання, яким же чином я, маючи перед собою тільки версію про “нешасливу пригоду з терористом” та не одержуючи ніяких правдивих інформацій з Роттердаму, де єдина особа, що могла б дати мені їх, себто п. Я. Барановський, сидів арештований, винайшов отого українського моряка з його пакунком і пекельною машиною, та дав у своєму комунікаторі нову версію роттердамської події, — версію, що виявилась потім майже цілком правдивою?

Винайшов я його тому, що я знав про його існування.

Сам полк. Є. Коновалець не раз говорив мені про одного особняка, що служить зв'язковим між організацією націоналістів (ОУН) та націоналістами в совітській Україні. Дуже хвалив він мені його енергію та сміливість; з захопленням оповідав про те, як він уміло гримірувався перед тим, як, проживши майже рік закордоном у тісному зв'язку з Організацією, мав повертатися до Світчани... Ціла низка провідних людей з організації бачилася з ним і з ним подовго говорила. Але до Італії він ніколи не приїздив, і я особисто його не бачив, — хоча й мав нагоду з ним говорити.

Одного разу, коли ще полк. Є. Коновалець жив у нас на Корсо д'Італія 6, прийшов телефон звідкись здалеку, який кликав полковника на побачення на далекій півночі. Щоб поспіти на те побачення, треба було негайно летіти літаком. Погода була тоді дуже непривітна, і мені взагалі ця історія поїздки до якогось північного порту на побачення з незнайомими мені людьми, до яких я інстинктивно відчував недовіря, зовсім не подобалася. Тому, хоча побачення мало бути, як говорилося, в якійсь дуже важливій справі, я вжив усіх сил, щоб відмовити полковника від цієї поїздки. Аджеж ще була свіжа історія з московськими антибольшевицькими генералами Мюллером та Кутеповим... Полковник довго вагався, але, видно, і йому не дуже то хотілося їхати, та і його дружині теж ця поїздка не подобалася, і зрештою він від неї відмовився.

Не пригадую вже собі, чи при цій нагоді, чи скорше при якійсь іншій, треба було передати тому зв'язковому для організації під Сівітами добру суму в 1.000 доларів. Отже, одному з видніших членів організації, якого імені я тепер не хочу називати, було протелеграфовано (чи, може, протелефоновано?), щоб він передав цю суму та відповідну націоналістичну літературу, і йому прийшлося добре гнати автомобілем, щоб поспіти на час і передати ці гроші в одному, мабуть, таки голяндському, порті.

Я вже тоді висловив був п. Голові Проводу ОУН мої сумніви: знаючи силу нагляду ГПУ, її надзвичайно розгалужену сітку шпигунства, мені ця історія з передаванням грошей та літератури видавалась дуже дивною. Але полковник запевнив мене, що на кораблях існують тисячі таївок, де ніхто нічого не міг би знайти. Досить відірвати десь дошку оббивки, засунути за неї, що треба, і — все буде в порядку. Так, очевидно, представляв цю справу зв'язковий, якого звали Вадюхом, або Норбертом, або Павлусем. Але мене ці аргументи зовсім не переконували: як міг він виходити на берег і там телефонувати, не боячись зрадитися, не боячись, що за

ним десь підглядають? . . . Полковник погоджувався зо мною, що в усьому тому було багато ризика, але він був такий засліплений з одного боку своїм бажанням мати зв'язкового з совітською Україною, а з другого боку самою особою Валюха, що зрештою всі ті мої аргументи відкидав заувагою, що Валюх — такий спритний та сміливий хлопець, що він усі ті труднощі переборює . . .

Одного разу, вже пізно ввечері, в місяці лютому 1938 р., десь коло 11 години, викликано мене до телефону з Норвегії. Незнайомий голос питав мене в українській мові про полковника, кажучи, що він має для нього дуже важливе повідомлення. Я відразу здогадався, хто то був, і повідомив його, що полковник уже в нас не живе. На його прохання, я переказав йому число телефону полковника, а сам протелефонував негайно полковникові, щоб він ждав телефону з Норвегії. Потім полковник мені говорив, що та телефонічна розмова з Норвегією в нього дійсно відбулася. Тепер я вже не пригадую собі, як називалося те незнайоме мені місто, з якого телефоновано. Але декілька днів пізніше, панночка з телефонічної централі запитувала мене, чи то був телефон із Норвегії чи з Швеції, бо, мовляв, в обох цих країнах є місто цієї назви, а вона тоді не записала, з якої саме країни було телефоновано. Я подумав тоді, що то, певно, була поліційна перевірка.

Після ротердамської трагедії я в листі до голяндської прокуратури (від 28 червня 1938 р.) повідомив про цю телефонічну розмову, і голяндська поліція перевірила справу і знайшла, відки саме і коли був той телефон. Яких місяців чотири пізніше запитувала мене про цей телефон і італійська поліція, і я тоді відповів, що про нього вже повідомлено голяндську поліцію, і що вона вже справу перевірила.

Знаючи про стосунки полковника з Валюхом і про ці проекти-вані побачення в одному з північних портів, на яких він настоював, мені не трудно було, на підставі вісток із Ротердаму, уявити собі справжній образ того, що сталося.

І то тим більше, що я знав, що полк. Є. Коновалець бодай один раз уже з тим “українським моряком” в одному з портів зустрічався, і той йому при цій нагоді передав різні матеріали з України, і між іншим прегарне видання українських пісень, в якому кожна сторінка була прикрашена відмінним українським орнаментом. Імення компільатора цієї книжки було вирізано, бо, мовляв, він уже був “ворогом народу”, і то небезпечно було б — для совітського громадянина — мати книжку з його іменем.

Не могло бути ніякого сумніву, що передача цієї книжки та інших матеріалів (між іншим совітських цигарок, які викликали цілком обґрунтований страх п. Олі Коновалець та обурення п. Сеника-Грибівського, що рішуче протестували проти того, щоб полковник їх сам курив чи давав курити комусь іншому) була лише підготовкою для передачі — пекельної машини.

З отих усіх думок, здогадів та точних відомостей і постав мій комунікат, що перший подав правдиву версію ротердамської події.

С Л А В Н О М У
С Л А В Н И Х

13

Нагробник: полк. Є. Коновальця із Роттердамі.

Розмова про Петлюру

З Олександрою Мусіївною Потапенко, моєю милою знайомою в еміграції, ми випадково зустрілись в день перед грошевою реформою в Мюнхені. Навколо метушня; люди купували непотрібні речі, надто багато і жваво розмовляли, куди вкласти гроші, що купити, що робити...

У нас не було стільки грошей, щоб вони завдавали клопоту. Я чекала вечірнього поїзду на Франкфурт, а Олександра Мусіївна збиралась їхати до Міттенвальду.

Ми пили чай з різноманітно потворних, безвухих чашок і їли пиріг, що його господиня спекла для Зелених Свят. Було по-святковому прибрано, і клечання шелестіло листям, коли літвора зачепала його в тісній кімнаті.

Я шукала якийсь документ у торбинці, і до рук мені потрапила листівка, прислана від земляків із Канади: портрет Петлюри. Він у смушевій шапці дивиться кудись у далину. Рішуче стиснуті уста, різко окреслене підборіддя.

— Оце у нас такий Петлюра, — побачила Олександра Мусіївна листівку. — Та він же на себе не схожий!

— А ви знали Петлюру? — спитала я.

— А як же! Та він, знаєте, людяніший був і лагідніший. Ні, ні, тут йому підборіддя надто загострили!

— Розкажіть, що знаєте про Петлюру, розкажіть... — причепилась я до неї. Мені хотілось уявити якнайповніше образ нашого легендарного Петлюри, того Петлюри, чиє ім'я я чула в дитинстві або в сяйві обожнювання й слави, або з ворожою лайкою.

Олександра Мусіївна усміхається. Передніх зубів нема; через не в обличчі є шось дитяче, хоч на ньому шовтуватим слідом відбилась дворічна епопея перебування в ДП-ських шпиталях.

— Та мені ж тоді 20 років було — революція, надії, праця. А Петлюра всіх нас за серце брав, на зборах під час його промов

плакали... Він усіх заражав ентузіазмом, коло нього працювали до впаду, до втоми... А який він завжди лагідний і делікатний був! Та він за старшого брата всім був, а на вашому портреті якийсь сердитий...

Олександра Мусіївна розповідає уривками, і уявляється мені, як 18-річна Леся Кононенко, вихована в патріархальній сім'ї українського письменника в Лубнях, потрапляє під час світової війни в Менськ на працю в Земському Союзі.

Революція. В кінці березня 1917 року вперше в житті побачила Леся оголошення українською мовою: на телеграфному стовпі було наклеєно: "Відбудуться українські збори в м. Менськ".

Було то десь на приватній квартирі, в гарній вітальні. За столом ініціативна група — Симон Петлюра, Яната, Володимир Ковардинський. Присутніх 120 - 130. Уперше на таких зборах наївна лубенська гімназисточка, і все здається таким новим, таким цікавим.

Слово взяв Петлюра. Закликав українців об'єднатися, закласти громаду. Трохи й про історію України сказав.

— Він грав на серцях! — каже Олександра Мусіївна, і очі їй світяться не менше, як світилися колись у Лесі.

— Він усіх зворушив, національні струни наших душ зачепив, і багато плакало. Я теж плакала.

А Петлюра далі: "Нам потрібні фонди для праці". Взяв капелюха, сказав: "Хто з панночок проведе збір?"

Як зачарована встала Леся, і з капелюхом почала обходити присутніх; два повні капелюхи грошей на стіл витрусила.

Вибрали комітет. Голова Петлюра, Яната — член, Леся — скарбник.

Почалася праця. Наївному скарбникові громадські гроші спати не давали, так і ходила всюди з скринькою. Комітет спершу тулився коло білоруського комітету, потім знайшли власне приміщення на Преображенській вулиці. Головна робота була — зв'язок із фронтом, організація українського вояцтва, пропаганда серед військових. З Києва діставали літературу, поширювали серед вояків.

Жили й працювали в якомусь гарячому тумані. У працю все серце вкладали, де й сили бралися! Петлюра мав особливий вплив на всіх, захоплював і зачаровував людей своєю ідейністю. Мав великий організаційний хист, у комітеті постійно крутилася сила військових.

А сам, коли хоче щось обдумати або натомиться, — руки в кишеню і ходить по кімнаті, наспівує "шалійте, шалійте".

Усім був, мов старший брат. На Лесю гримав, щоб не курила, казав "з'їжте краще цукерочку". Був романтик, любив природу і Україну, любив гаряче й романтично.

Десь восени відбувся перший військовий з'їзд у Менську. Ішов дощ, а збори кілометрів за два від міста були на цегельні. Леся трохи спізнилася, бо підготовна робота на ній лежала — цукру треба було дістати, щось делегатам їсти приготувати. Прибігла, саме Петлюра говорив. Сила людей була, але тиша разюча. Він говорив спокійно, не підвищуючи голосу, а вояки слухали, слухали...

Потім поїхав Петлюра до Києва і лише зрідка навідувався. Комітет працював далі, а навколо організувалися совети. Починалася боротьба.

У грудні 1917 року Леся поїхала до Києва. Як у святе святих, заглянула в Центральну Раду, послухала промову Грушевського. Року 1919-го вийшла заміж і стала Олександрою Мусіївною Потапенко.

Петлюру бачила ще раз і востаннє в житті влітку 1920 року в київській опері. Сидів із штабом у льожі. Квіти. Побачив серед людей Лесю, гукнув: “Зайдіть до льожі”. А чоловік трохи розгнівався.

Потім бувала Олександра Мусіївна в його матері в Полтаві, на Загородній вулиці: невелика хата, старосвітські низькі стелі, білі полотняні застілки. Мати маленька. Сестра в чорній вовняній хусті.

У Полтаві точилося сіре підсоветське життя, росла дочка Оксана. Олександра Мусіївна працювала, як медична сестра, та не знаходила куди вкласти свою душу, як уклдала колись співробітниця Петлюри Леся в пакування літератури для українських вояків.

Року 1937-го безслідно загинув у тюрмі чоловік. Року 1941-го почалася війна. Тепер 17 років було Оксані. І передався їй запал та ентузіязм, що були колись у Лесі.

Олександра Мусіївна і Оксана зв'язалися з запільними українськими організаціями, переховували літературу. Року 1942-го потрапила Оксана в Гестапо, а далі в німецький концентрак. Олександр Мусіївну тільки добре побили в Гестапо.

Лише 1945 року мати знайшла заарештовану дочку. По визволенні мати й дочка працювали на низовій громадській роботі в таборах, потім хворіли обидві: Оксана на туберкульозу, Олександра Мусіївна на якусь невизначену хворобу, що тримала її два роки в малозатишних чужинецьких шпиталях.

Ми попили чайку, попросилися, я побажала Олександрі Мусіївні більше не хворіти, і ми поїхали в різні сторони: я в теплий Райнлянд, вона в Альпи.

Така була жвава Олександра Мусіївна, така повна енергії й бажання жити й працювати, така була видна в г'ятидесятирічній жінці вісімнадцятирічна секретарка Петлюри, що я ніколи не думала, що бачуся з Олександрою Мусіївною востаннє.

В липні дістала я лист від Оксани, що Олександра Мусіївна знову захворіла, а в вересні — телеграму про смерть її.

Тепер, у роковини смерті Петлюри, знову згадую той тихий вечір у Мюнхені і милу Олександр Мусіївну — чисту полтавську душу.

Михайло Омеляносич - Павленко (8. XII. 1873 — 29. V. 1952), генерал - полковник, кол. командант Української Галицької Армії, Начальний Командант Армії У. Н. Р., Командант Зимового Походу Армії в 1919 - 1920 рр.

Зустрічі з М. Хвильовим

“... А сосни гудуть... гудуть...
Ой, ви, сосни мої, —
Азіятський край!...”

М. Хвильовий:
(“Учителька”)

З вістками про літературне життя в Харкові, незмінно в'язалося в Києві ім'я Миколи Хвильового.

Як годиться в таких випадках, говорилось про нього багато всячини. Насамперед — що це ніякий українець, а трохи не зукраїнізований кон'юктурник, що він і ніякий Хвильовий, а справжнє прізвище його Фітільов; що він і мови української, як слід, ще не знає, бо вживає в своїх писаннях багато русизмів; що він — активний большевицький партизан — трохи не сам чекіст; що він, нарешті... незаконнонароджений син якогось зовсім неосвіченого росянина і українки вчительки — навіть до таких легенд, що скидалися швидше ні плітки базарних перекупок, доходило в київському літературному середовищі.

Та це й не дивно. Коли на творчому, а особливо літературному виднокрузі з'являється небуденної яскравості зірка, навколо її появи завжди починають вирувати всякі, навіть найнеможливіші поголоски. Така вже людська вдача. І то, здається, не тільки українська вдача.

А що Микола Хвильовий уже з перших років появи своєї на літературному полі показав себе справді постаттю небуденною, свідчили вже його перші — сміливі, гострі і — талановиті — твори.

В той час у Києві знали вже, здається, його “Кота в чоботях”, його “Редактора Карка”, його “Санаторійну зону”, та може й щедещо — всього тепер не пригадаєш.

Одно тільки певне: вже ці перші ластівки з ранньої творчості Миколи Хвильового беззаперечно свідчили про високу обдарованість автора їх, про глибочинь його мислення, про гостроту сприймання сучасної, розхристаної дійсності, і — головне — про майже одчайдушну сміливість його в зображенні тодішньої “революційної” дійсності самої України. І саме з погляду українського.

Все це примусило киян відразу насторожитись і, поминаючи всякі плітки, ставитись до Миколи Хвильового з належною повагою.

І коли одного холодного (здається, осіннього) дня в Києві прочули, що гурток українських письменників із Харкова має відвідати Київ і виступити прилюдно з читанням своїх творів, і що між гостями буде й Микола Хвильовий, ця звістка блискавично розлетілась по високошкільних аудиторіях, по закладах, установах, по студентських гуртожитках та інших закамарках, де мешкала вбога на земні блага, а багата духом, українська молодь, і та звістка стала безперечною, хвилюючою подією дня в Києві.

Передумуючи тепер, на далекій відстані часу, той факт першого приїзду Харківської групи українських письменників саме до Києва, й аналізуючи його в аспекті дальшого розвитку подій в українському літературному житті двадцятих років, мимоволі доходимо до висновку, що вже й цей перший приїзд — чи не був початком далеко наперед продуманого комуністичного пляну поступового запрягання розбурханої творчої стихії в шори стадності.

Це, ніби добровільне, загання молодих, творчих сил до однієї кошари, щоб легше і зручніше ними верховодити, виразно позначилось на всіх дальших етапах ідеологічного керування літературним процесом в Україні комуністичним політбюром із Москви.

Найкращою ілюстрацією такого висновку про намагання стабунувати мислячі, непокірні і тим небезпечні комунізмові з його духовою “всеуровніловкою”, творчі одиниці, буде пізніша побудова в Києві, а особливо — і раніше — в Харкові спеціальних, спільних будинків для житла письменникам.

У Харкові, наприклад, у такий будинок, що бодай назву якимось чудом зберіг далеку від офіційщини, бо названий був “Слово”, було зігнано весь письменницький Харків, бо аж 66 родин українських письменників. В цьому будинку не мало відбулося трагічних подій, найтрагічніша з яких — це самогубство в тридцятих уже роках того же самого Миколи Хвильового. А взагалі, за десять років існування цієї Харківської літературної кошари, перед початком другої світової війни в будинку “Слово” із 66 родин українських письменників ледве залишилось щось 6 — решта так чи інакше з Харківського обрію зникла, винищена аж надто ретельним до виконання наказів із Москви місцевим комуністичним режимом.

У Києві будинок письменників було названо вже офіційніше — ближче до справжнього духу советської дійсности. Цей будинок тут звався “Роліт” — скорочено від “робітник літератури”. Не письменник, не творець, ні представник духової еліти свого народу, а “робітник” од літератури. А наслідки проживання українських письменників і в Київській кошарі не на багато були кращі від харківських.

Але це все — між іншим. Це — ліричний вступ, який хотілося навести при нагоді, бо невідомо, чи пощастить іще десь і колись докладніше, як того б хотілось, чи бодай коротко, як тут, висловити і цю свою думку, що мимохіть насунулась при спогаді про наше тодішнє животіння в “найдемократичнішій країні світу”.

Тоді — в двадцятих роках — іще про це не думалось.

Тоді в Києві подією дня був приїзд із Харкова групи українських письменників.

Мик. Хвильовий (1893 - 1933)

Аж ось із-за лаштунків підійшла до рампи невеличка і непоказна постать у сірій солдатській шинелі, з чорною кучмою буйного волосся на голові, з широкими чорними бровами, що густими дугами сходились на переніссі, у військових черевиках із обмотками. Чоловік станув, глянув одну мить на залю, злегенька привітно вклонився.

В душі глядачів урізалася та мить погляду його великих очей, щоб ніколи не згаснути в уяві тих, хто з ними раз зустрічався. Очі і брови. Дві незабутні, зворушливі, деталі цієї сірої, як сіра була вся тодішня советська дійсність, постаті в солдатській шинелі.

Розпорядчик попередив, що товариш Микола Хвильовий прочитає свою новелю "Я".

Гомінка зала ще не заспокоїлась. Чути було часте кашляння, човгання стільців, подекуди ще не закінчені, притишені розмови.

Хвильовий почав читати. Почав звичайним собі полеським голосом, у якому спершу не чулось нічого особливого, але слово за словом, кидає вим перед тисячну масу ще не заснованих слухачів починало викликати все більшу й більшу увагу. Навіть перенапруження.

Голове чиття, що в ірразу здався трохи загострим, з якимсь невблаганним металевими нотками, поволі перетворився в глибокі за-

Велика зала, льожі й усі яруси театру на Фундуклеївській уже заздалегідь, може на годину перед початком літературного вечора, були до берегів переповнені. По самі вікна. Публіка була найрізноманітніша особливо щодо одягу, але переважала молодь. Шапки, теплі бурнусики, незграбні чоботи (більше онуч — аби ногам тепліше) переважали. В театрі не палили, бо Київ ще переживав затяжну паливну кризу. Проте, юну масу публіки гріла її власна молода кров. Театр гудів перед початком, як розтривожений несподіванкою, працьовитий, невгамовний вулик.

Нарешті — завіса впала. Слово розпорядчика — мимо. Майже годинний виступ критика з Харкова Коряка — мимо. Якась невиразна новелька чи Копиленка, чи ще когось — мимо.

душевні звуки зворушливого грудного тембру, що мимохить приковували справді всю увагу слухачів до дна.

Заля завмерла. Тиша — абсолютна.

Слово за словом, мазок за мазком — чистої, прекрасної української мови (часом починало виринати питання: чому такою чарівною мовою говориться про такі жахливі, нелюдські справи?) Хвильовий змальовував отруйну, задушливу атмосферу чекістських льохів, атмосферу безвиході, створеної, здавалося, сатанинською, якоюсь невблаганною, апокаліптичною силою...

Почалося безпорадне, смертельним жахом стискане, борсання української душі, захопленої пасткою неминучости...

І те, що починало забуватися під впливом вічно юного, вічно нового в житті людському, починало знову виринати в душах і уявах настороженої, завмерлої в увазі залі. Знову перед тремтливими душами тисяч людських істот виринали з кривавих підземель ЧЕКИ отруйні випари і примари невблаганної дійсности.

Були моменти, коли хотілося зірватися з місця, бігти геть, світ-за-очі, хотілося відітхнути чистим, не отруєним повітрям, хотілось одчайдушно, істерично крикнути:

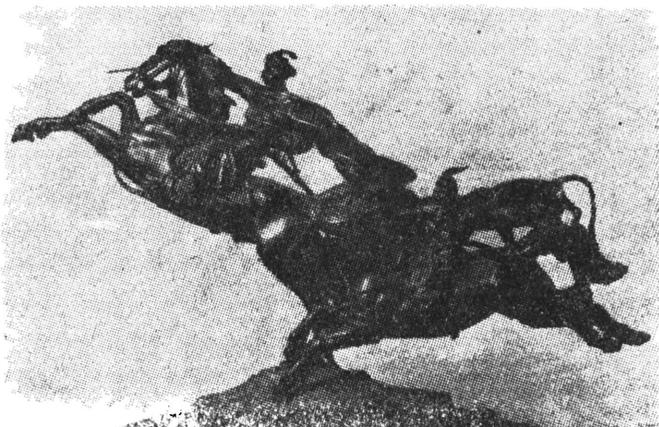
— Годі! Знаємо! Чули! Бачили!

— До-о-сить!...

А читень у сірій солдатській шинелі добивав свідомість слухачів...

З УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Богдан Мухин. — «Слава».

“... Ось що принесла і що несе в своїх закривавлених ідеологічних торбах дика комуністична сила...”

“... Я мушу вбити, ні, я навіть свідомо, власноручно вбиваю свою Матір, яка в муках дала мені побачити цей світ; я знищую те найдорожче, про найдорожчість чого ніколи, ніде, від коли світ стоїть, не виникало, здається, суперечок, — я мушу переступити через труп мною позбавленої життя Тієї, яка дала життя мені, переступити, щоб задовольнити й оправдати самим Люципером, здається, вимріяні й вигадані пекольні постуляти перебудови світу... Боже! Боже! Та куди ж іти вже далі?!”

Такі міркування викликало слухання того, що читав Микола Хвильовий...

ГРИГОРІЙ КОСИНКА
(1899 — 1934)

український письменник, розстріляний Москвою за український націоналізм.

Поруч мене сиділи **Григорій Косинка** і **Тодось Осьмачка**. В хвилини душевного відпруження, в якісь ледь помітні павзи в діянні на свідомість слуханого, я мимохіть непомітно зиркав на своїх сусідів.

Завжди усміхнений, життєрадісний і непосидючий **Косинка** аж надто, як на мою думку, перенасичений тим, що зветься “скепсисом” щодо всякої чужої творчості (була у нього така непогана риса!), сидів, міцно стиснувши уста, на яких ні сліду не було його негасимої усмішки, і насупивши свої досить густі і виразні брови; цього з ним майже ніколи не траплялося. Очі його були прикуті до сірої постаті на кону так, що, здавалося, ніяка в світі сила не відірве їх від винуватця того глибокого душевного зворушення. А що діялося в тих очах!!!...

Осьмачка сидів так само, як прикопаний до місця — жоден

нерв, здавалося, не ворухнеться в його великорослій, незграбній постаті — сидів із широко розкритим ротом, чого ніколи ніхто не помічав у нього раніш — аж нижня губа трохи, здавалось, одвисла від глибокого зворушення, від такої справді несподіванки...

ТОДОСЬ ОСЬМАЧКА

(нар. 1895), український письменник і поет, рятуючись від московських переслідувань, провів кілька років у божевільні. Тепер у Канаді.

А Хвильовий дочитував. Ми звикли вже до того, що коли артист чи співак, чи промовець закінчує на кону свій виступ, вибухає буря оплесків ще на кінці його останньої фрази чи останнього тону співу.

Хвильовий докінчив, скромно вклонився, повернувся й пішов за лаштунки. Заля якусь, трішки довшу за звичайну, мить мовчала, мов приголомшена. І вже коли автор "Я" зник за лаштунками, несподівано вибухла шаленими оплесками, які не вгавали аж надто довго.

Хвильового викликали, гукали, просили.

Розпорядникові, що вийшов оголошувати наступний виступ, не давали говорити.

Осьмачка біля мене глибокодумно крякнув, а потім промовив: "умгу...", що то мало значити — не знаю, але думаю, що багато всячини.

Косинка труснув кучмою молодого, неслухняного волосся і багатозначно сказав:

— "Оце то колупнув... до дна..."

Театр шалів від вигуків, від оплесків. І відразу — гуртки й гуртки, жваві розмови, живий обмін думками про враження від пережитого. Молодь справді переживала прослухане, як неабияку подію.

Далі виступав Тичина. Дарма, що він був осіяний чарами глибоких симпатій за свої перші, справді неповторні, поезії, дарма, що в той день виступ його відзначався якимось особливим піднесенням — він не деклямував у звичайному розумінні, а майже співав свої ретельно вишліхтовані й високою поезією насичені слова-образи, його виступ вітали, але далеко було до того вітання, якого перед ним зазнав автор страшної новелі "Я".

Виступав іще **Сергій Володимирович Пилипенко** — пізніший організатор і вождь Всеукраїнської спілки селянських письменників — "мапаша", як його довгі роки звали. Він читав свої, завжди важкі, кострубаті і... неталановиті байки. Виступав іще хтось із киян, а може й харківчан, але ті виступи не залишали вже ніякого сліду в думках і свідомості слухачів.

Заля до кінця того вечора переживала глибокі враження від прочитаного Хвильовим.

Можна, розуміється, всяко тлумачити й розшифровувати вимушену символіку прочитаної Миколою Хвильовим його новелі “Я”, і її, безперечно, по-різному й сприймали окремі одиниці чи групи слухачів. Але одно безперечне: Микола Хвильовий **перший**, на “всесоцієльський масштаб”, зважився безприкладно сміливо й чесно підняти краєчок закривавленої убивцями завіси, що приховувала від очей світу жахи підземелля ЧЕКИ.

Багато пізніше по тому московський письменник Ромашов виступив із своїм романом “Шоколад” (був перекладений і виданий також українською мовою), у якому тло дії й дієві особи були чеські.

Слідом за Хвильовим, в Україні тематику діяльності ЧЕКИ (“караючого меча пролетарської революції”) почали зачіпати й інші українські письменники. З них перший **Борис Антоненко-Давидович** прилюдно виступив із своєю зворушливою, ба, навіть потрясаючою новелою “Синя Волошка” (була надрукована в “Новій Громаді”). Сюжет і художнє викінчення цієї новелі мали на меті показати незапамороченому облудними комуністичними гаслами світові, ті жахи антилюдського, що їх несла з собою ЧЕКА.

“Синя Волошка” — це українська дівчина-студентка, нареченому якої — бранцеві понурих підвалів ЧЕКИ — загрожує смерть. І коли вона, “Синя Волошка”, безпорадно борсається в пошуках порятунку для лютого, її спрямовують до всесильного чекіста, що в його руках — життя і смерть її нареченого. Це — якийсь плюгавий, потворний тип — справжній виродок роду людського, що на них такий багатий був апарат большевицьких катівень. Дівчині поставлено вимогу — за право жити її нареченому, вона мусить віддатися цьому плюгавому недолюдкові. Дівчина вибрала щось інше: бачивши неминучість загибелі лютого і більше за життя шануючи свою честь, вона кінчає і своє нерозквітле, зовсім юне життя самогубством. Але не йде на мерзенну зраду свого милого...

Потім **Олекса Слісаренко** (“Ніжну квітку польову я для примки не зірву...”) — це з його ранніх поезій) не раз у своїх витончених новелях змальовував дегенеративні типи чекістських катів і всю тяжку, отруйну атмосферу безкарної розправи звіря над беззбройними людськими істотами.

Та недовго тишились тодішні майстри українського художнього слова можливістю бодай таким способом кричати на весь світ про жахи, які приніс в Україну червоний московський окупант, — незабаром на **всю тематику** з життя й діяльності ЧЕКИ, як і пізнішого ГПУ, НКВД і т. д., було накладено суворе, непохитне “вето”, порушення якого каралось по-чекістському. І всі твори українських письменників, що так чи інакше заторкували цю гангрену, були вилучені (там ніколи не “конфісковували”, а тільки “вилучали з обігу”, там ніколи не вбивали, а тільки “ліквідували”), а творців їх псовалі теж було “вилучено” — здебільшого не тільки з “обігу”, а навіть із життя на цьому світі.

Дісталось, між іншим, і Ромашову за його “Шоколад”, хоч у того представника “братньої” літератури трактовка всієї події і са-

мого гла ЧЕКИ була далеко не та, що у письменників українських. Зокрема, в "Шоколаді" Ромашов, оскільки пригадую, намагався героїв свого роману — чекістів змалювати людьми з високими душевними якостями і одного з них — головного персонажа роману, що зовсім "випадково", через дружину свою, заплутався в прийманні від жертв ЧЕКИ хабара шоколадом, засуджує на смерть, яко порушника "високих і чистих" законів ЧЕКИ, і ту смерть винуватеш, нібито, зустрічає з повною свідомістю заслуженості її...

Ще пізніше Бруно Ясенський (якийсь перефарбований на комуніста поляк) із своїм романом "Людина міняє шкіру" тільки підтвердив цю нашу думку про неоднакове ставлення українських і московських майстрів слова до однієї з найбільших підвалин, на яких будовано комуністичну владу.

Бруно Ясенський намагався справді героїзувати чекістів, як відданих ідеї, криштално чесних та відважних подвижників на терені перебудови світу... До речі, і сам Ясенський, і його роман "Людина міняє шкіру", пізніше також були "вилучені" з життя.

Українські письменники двадцятих років нашого віку в тодішніх своїх творах на матеріялах діяльності "органів пролетарського правосуддя" так не трактували чекістів — цих наймерзенніших покидьків суспільства.

І перший у цьому напрямку шлях показав Микола Григорович Хвильовий своєю новелою "Я". У тому його безперечна, неоціненна заслуга і перед українським народом, і перед цивілізованим світом.

І тому так вітала його київська молодь у штерть переповненій залі театру на Фундуклеївській якогось холодного осіннього вечора напередодні НЕП-у.

Друга моя близька зустріч із Миколою Григоровичем Хвильовим відбулася в Харкові десь узимку 1924 року.

Над долею журналу "Нова Громада", якою я був найістотніше зацікавлений, згромаджувались важкі хмари небезпеки. Уже кілька разів пропоновано редакції переїхати до Харкова, де, як відомо, був кильніший догляд і ширші можливості того догляду.

Знаючи, що такий переїзд буде початком кінця цього, з усякого погляду симпатичного, і чи не єдиного справжнього українського органу громадської думки й бодай поверховно вільної, не за примусом твореної, літератури, — органу, що чудом іще зберігся на тлі тодішніх умовин життя, редакція всяко опиралась переводові до Харкова, і в тій справі я саме й був викликаний до столиці УССР.

Треба було мені побачитися з головою Всеукраїнської спілки селянських письменників "Плуг" — Сергієм Володимировичем **Пилипенком**. В Харкові була жахлива житлова криза, і Пилипенко жив у готелі — в так званому "Селянському будинку" на Павлівському майдані.

Не подобалася мені ця зустріч.

Насамперед, прийшовши просто з потягу десь уже по 9-й годині ранку, я застав "папашу" в його тісенькій кімнаті ще в ліжку. І, чи тому, що поруч із ним, сором'язливо кутаючись у готельні

ковдри) тулилась його тодішня дружина (а я знав, що донедавна вона була дружиною українського ес-ера Голубовича — якийсь час голови українського національного уряду в Києві, засудженого у відомому процесі українських ес-ерів у Києві), — чи тому, що напівперелякані, аж надто великі й красиві, виразно чорні очі пані Пилипенкової-Голубовичевої, якими вона крадькома зиркала на мене спід ковдри, не втручаючись у нашу розмову, — справили на мене гнітюче, глибоко співчутливе до неї враження, — зустріч і розмова з “папашею” залишила в мені глибоко відразливі сліди.

Сергій Володимирович, не скидаючи своїх, у золотій оправі, окулярів навіть у ліжку, часто й глибокодумно плямкаючи губами, в розмові про напрямок журналу “Нова Громада” відразу перейшов на повчально-менторський тон, виголошуючи (не просто висловлюючи, а саме “виголошуючи”) свої думки, ніби глибокі власні переконавання, і вже тим примусив мене відразу насторожитись.

Коротко: Пилипенко доводив мені (як українець — українцеві), що переживаємо, мовляв, такий час, коли на всі заставки й з усіх щілин мусимо підкреслювати, що ми — українці, що ми — відмінна нація, відмінна у нас культура, відмінний життєвий уклад, обряди, звичаї і т. д., і т. д. (Говорив те, що мені змалечку добре було відоме).

— “Аж до “нехай живе вільна й незалежна!” — ось що сьогодні на часі. І це ви, як відповідальна людина в журналі, повинні собі зятати. Але — одночасно: дзвоніть у всі дзвони, кричіть на всіх перехрестях, нагадуйте кожною друкованою літерою журналу, розбуджуйте всякими можливими способами клясову нетерпимість до куркуля, до багатія, до здирищика та визискувача! Таке сьогодні наставлення партії... І якщо ви підете цим шляхом, ви йтимете в ногу з партією, з її генеральною лінією, ви збережете вогнище, за яке ми вважаємо ваш журнал...” І т. д. І т. д.

На мої невиразні заперечення, що багато хто собі в’язи скрутив уже на пропонованих тепер ним ідеях і постулятах, Сергій Володимирович глибокодумно зауважив:

— Кажу вам, що основний ворог наш — це куркуль, і якщо хочете послухатись моїх порад...

Чарівливі, глибоковиразливі очі колишньої пані Голубовичевої, здавалось мені, говорили щось інше, щось застережливе, про щось ніби хотіли безумовно сигналізувати мені.

Вийшов я від всеукраїнського письменницького “папаші” з глибоким розчаруванням, і з ще глибшою непевністю та з гарячим бажанням побачитися ще з кимось, щоб перевірити настановлення “папаші”.

І, на моє щастя, того самого дня мені сказали друзі, що мене дуже хоче бачити Хвильовий. Микола Григорович Хвильовий. Побіждали ввечері влаштувати зустріч.

Уже тією звісткою я був немало схвильований. І, внаслідок довгих роздумувань, вирішив — будь там що — нехай він і який комуніст (“папаша” Пилипенко теж комуніст, хоч і з колишніх бо-

рогбівців), а чейже в нього гаряче б'ється справжнє українське серце, поговорити з Хвильовим якнайвідвертіше.

Сталося так, що нас познайомили на вулиці. І здається, що це було на тому самому Павлівському майдані. Тільки вже не ранком, а ввечері, коли скупю годовані славетною харківською "турчакою"*) вуличні ліхтарі в присмеркових сутінках тримали вулиці самозванної столиці України.

Ті, що познайомили мене з Хвильовим, відразу відійшли, і ми залишились на вулиці вдвох.

Харків вирував усіма живчиками свого індустриального, розбурханого першими днями НЕП-у, життя. Дзенькіт і брязкотіння старих, як світ, трамваїв, хворобливі вигуки багатьох авт, деякі відгомони голосів величезного залізничного вузла (100 потягів на добу в усіх напрямках) і рідкі погуки велетнів-заводів — усе це зливалось над Павлівським майданом — своєрідною западиною супроти недалекого Нагірного району — в якусь дивну какофонію, яка тривожила, то прикро лоскотала нерви, то знов приспляля чуйність, але в усякому разі неспокійно діяла на нерви незвичного.

Я не був ще досить звиклий до такого вирування великоміського життя, проте, ту галасливу какофонію звуків відчував тоді мало. Мене більше цікавили підсліпуваті харківські ліхтарі, що аж надто скупю ділилися світлом із тисячами пішоходів і автоїздців, оточені, як своєрідним ореолом, сірою мрякою важких випарів індустриального осередку.

Тоді, в ту хвилину найбільше цікавив мене Хвильовий.

Якимись дивними, гідсвідомими шляхами, я скоро відчув — і це сталось уже після першого дружнього стискання ним моєї руки — відчув у Миколі Григоровичеві того, кого справді можна назвати другом.

Він, як ініціатор нашої тодішньої зустрічі, заговорив, розуміється, перший. Почав якимись звичайними, буденними запитаннями: як живеться, як працюється, як вам подобається Харків, але я всією істотою відчував, що це його найменше цікавить.

Ми пройшли повз "Селянський будинок", де на пішоходах майже не було нікого, пірнули в півному завулку, що звертав у напрямі на далеку звідти Основу, а далі — далі я просто загубив свідомість напрямків і місць, де ми проходили. Спостерігав тільки — і то досить гостро — що весь час ми пильнуємо йти незалюдненими вулицями й завулками, тримаємося якось інстиктивно в тіні, далі від тьмавих ліхтарів, а при зустрічах із пішоходцями мимохіть обидва стишуємо мову...

Хвильовий скоро звернув розмову на Київ, на тамтешнє письменницьке середовище, на журнал "Нову Громаду". І тут я відчув, що саме це, саме доля журналу, його напрямок, умови праці в ньо-

---

*) Електротурбіна, недавно куплена советськими посланцями в Константинополі у турків за скажені гроші, і куплена дуже невдало, бо цілий ряд років вона майже день-у-день вибувала з ладу, залишаючи "столицю" без світла.

му і перспективи дальшого його існування, і було метою його зустрічі зі мною.

В тоні його голосу, яким він розмовляв зі мною, в коротких, небагатомовних і, видно, глибоко зважуваних і продуманих запитаннях і відповідях його я відчув, що маю справу з цілковитим антиподом балакуна Сергія Володимировича Пилипенка.

Моя настороженість до Хвильового, як комуніста, зникла вже з перших його сердечних запитів про умови літературної праці українських майстрів слова в Києві. І водночас глибоко відчув, що його настороженість до мене — і як до людини непартійної, і як до людини, досі йому незнайомої (хоч і чув він, безперечно, про мене, як чув — розуміється, безмежно більше про нього я) — його настороженість також безвісти розтанула в цьому запаморочливому примерку нашої — не своєї — столиці...

Коли на дуже делікатно висловлене запитання Миколи Григоровича про моє "вірую", якого я додержуюся в праці для "Нової Громади", я цілком широко й відверто сказав йому (зовсім не відчуваючи біля себе комуніста), що за весь час моєї майже трирічної праці в журналі, там не появилось не тільки ані рядка, а навіть ні слова кривого супроти нашого національного визволення — Петлюги, Коновальця, як і проти всього національно-визвольного руху (а всякі підсоветські друковані органи **мусіли** за всяку ціну ганьбиги й плюгавити те святая святих українського народу), — очі Хвильовому блиснули якимось особливо радісним блиском, він узяв мене по побратимському під руку, і вже так і не випускав своєї руки спід моєї увесь той довгий вечір.

А словами сказав:

— Ви робите, безперечно, чесно, як і слід кожному з нас... Але... (і його очі затягнулися хмарою смутку) — чи довго вам пощастить так триматись?...

При тій нагоді я розповів Миколі Григоровичу про ті настановлення, які я почув сьогодні тут, у Харкові, від однієї відповідальної партійної, але української людини (прізвища Пилипенка я так і не назвав); він, одну хвилинку подумавши, гірко відповів:

— Стережіться, товаришу Старий, таких, малопродуманих висновків. Можливо, що таке настановлення вони й дали на якийсь час. Але ж ви знаєте, як міняється їхня тактика, ви знаєте, що там за всяку ціну чіпляються за владу... І не забувайте, що на подібні гачки піймалося вже немало наших хороших людей... Отже, тримайтеся, як трималися досі, і нехай вам щастить. Пам'ятайте, що ви своїм, нехай малесеньким, вкладом якомсь та збагачуєте скарбницю нашого страдника... трудового народу.

Ми ще довго блукали напівтемними вулицями Харкова. Мій погяг, що відходив по 9-й вечора на Київ, уже пішов, я втратив плацкарту, гереночувати мусів у якійсь "мебльованій" ночліжці біля харківського вокзалу, запевнивши на прощання Миколу Григоровича, що маю де переночувати, і розлучились ми — друзями до смерти...

На жаль. до його трагічної смерти...

З року 1925-го я вже жив постійно в Харкові, примусово перекинутий туди, разом із журналом “Нова Громада”, зустрічався з Миколою Григоровичем Хвильовим мало не щодня, бо мешкав довгий час у тому самому будинку, всього через дві стіни віддалі, але то були звичайні, буденні зустрічі.

Третя, небуденна зустріч моя з тінню вже Миколи Григоровича відбулася в ніч на 14-те травня 1933 року.

Десь по десятій годині ранку 13-го травня 1933 року в першому крилі нашого спільного будинку “Слово” в Харкові пролунав жахливий постріл, що вкоротив життя Миколи Григоровича Хвильового в час може найвишого розквіту його письменницьких сил, які не знаходили виходу в задушливій атмосфері підсоветського життя.

Підчас ранкового чаю в гурті друзів **Остапа Вишні, Олеся Досвітнього**, здається, **Івана Дніпровського**, а може ще когось, що снідали разом у приміщенні Хвильового (його квартира містилась на півтора поверхи від землі і до його балкону майже рукою можна було дістати), **Іван Криленко**, проходячи через двір і побачивши через балкон приятелів за столом, покликав Хвильового — щось сказати. Микола Григорович вийшов із-за столу, перепросивши друзів, ступив на балкон, обмінявся з Криленком якимись незначущими фразами про добру погоду і ще про щось, повернувся в кімнату, не кажучи нікому нічого, пройшов до сусідньої кімнати (свого робочого кабінету), і достоту через п'ять хвилин по тому його друзі почули з кабінету звук пострілу... Кинулись прожогом туди і застали Миколу Григоровича в кріслі, з затиснутим у руці наганом, а з правої скроні густо стікала на схилене обличчя гаряча кров...

На столі лежала маленька записка. Її встиг скопіювати один із присутніх, заки не примчали з ГПУ й забрали і нагана, і цього останнього документа великої української душі.

В записці говорилось про те, що сьогодні на дворі травень, що сьогодні особливо гарно світить сонце. “А я так люблю життя і сонце. І **завіщо** нас переслідують?...”

Напередодні, в ніч на 12-те травня, вперше в будинку “Слово” було заарештовано особистого друга Хвильового — **Михайла Ялового**. Всю ніч — від вечора до ранку — гепоушники рилися в квартирі Ялового, перекопуючи постіль, білизну, вистукуючи в стінах — чи немає десь порожнечі, підриваючи підлогу... На ранок Ялового завезли, і від тоді про нього всякі вістки загинули. І відтоді почалися безконечні нічні налети на будинок “Слово”, коли часом приїжджало півсотні верхівців, які оточували непрохідним ланцюгом увесь двір будинку “Слово”, поки спеціалісти порпалися то в тій, то в тій квартирі письменника, а на ранок — чи його самого, чи й усю родину відвозили чорним вороном — навіки кудись, безслідно...

Отже — про мою третю зустріч із Миколою Григоровичем.

Десь коло дванадцятої години вночі на 14-те травня до мене зайшов засмучений (як глибоко засмучені були й усі друзі Хвильо-

вого) **Іван Дніпровський**, і попередив, що з 2-ї до 4-ї години вночі моя черга нести почесну варту над труною Миколи Григоровича.

Так вирішив неофіційний “комітет” для похорону Миколи Григоровича. Те запрошення мене глибоко зворушило. Треба сказати, що в буденному житті, в частих зустрічах із Хвильовим, як співмешканцем того самого будинку, ні я, ні він ніколи не згадували одне одному нашої давньої зустрічі в Харкові на Павлівському майдані, свого близького приятелювання ми ніколи ніде і ніяк не маніфестували, але, видно, знали друзі наші взаємні симпатії, коли прирекли мені нести почесну варту над домовиною покійника...

Даруйте мені, але ця свідомість сповнила мене, коли тільки можна так сказати, сердечною втіхою...

Рівно о другій годині вночі, я без стукання тихо ввійшов до збогої на обстановку кімнати Хвильового (до речі: тільки він та ще хіба **Майк Йогансен**, мади таку неймовірно вбогу обстановку — каняпку, стілець, простенький столик для писання, в той час, коли, скажемо квартира **Івана Микитенка** утопала в килимах, дорогих меблях та іншій люксовій мішурі).

На столі (на тому самому, де він писав свої невмирущі твори) лежав Микола Григорович із сумирно складеними по-християнському на грудях руками. М'явю горіла невисокою напруги електролямп. На правій скроні, прикритій ватою, просоченою кров'ю, був вхід кулі від нагана, те місце, трохи нижче вати, почорніло від опалу. Куля не вийшла наскрізь — застрягла в черепній коробці, і на лівій скроні від того видулась велика гуля.

Микола Григорович лежав з заплющеними очима, тинь смерти ще не змінила його, завжди задумливого обличчя, міцно стиснуті уста, здавалось несли з собою в вічність скаргу-скорботу до Всевищього за люту неправду, яку чинили його багатостражденному українському трудовому народові. І все його обличчя — було суцільною скорботою. Саме це й привернуло мою увагу від першого моменту вступу на варту — навіть смерть не злагіднила рис обличчя цього страдника, як робить вона з мільйонами й мільйонами звичайних смертних, коли з останнім віддихом прояснює всі риси, часом покриваючи обличчя померлого лагідним, щасливим виразом...

Він був засмучений і після смерті.

В день похорону Миколи Григоровича Хвильового міліція зранку оточила шлях від будинку “Слово”, через Пушкінську вулицю — до самого кладовища. По вузах (високих школах) було суворо наказано не переривати науки, письменникам пошепки переказувати, щоб “не дуже демонстрували” на похороні.

Над розкритою ямою промовляли **Петро Панч**, **Іван Микитенко**, **Іван Кириленко** та, здається, ще хтось. Говорили большевицькими гаслами, на всякий лад повторяли видруковане на другий день після самогубства Хвильового урядове повідомлення, що смерть Хвильового — це “постріл у спину революції”, картали покійника, що він збочив з генеральної лінії...

Але все то було — нещире, надумане, надиктоване...

На кладовищі буйно пахло розквітлимими вишнями, лагідно й ласкливо сяяло травневе сонце, драгували нудні й антилюдські промови друзів. У мене посилено забилося серце, потім закрутилась голова і, коли б не лагідно підставлена вчасно рука сусідки — якоїсь сторонньої жінки, мабуть, я був би впав непритомний.

Те моє зворушення над могилою було розтлумачено тими, кому належить, відповідним способом, і незабаром я дошкульно відчув свою мимовільну провинку перед “загальною настановою” власть імуших — мене почали цькувати після похорону Хвильового аж надто дошкульно.

Павло ДУБІВ

ЦВІТУТЬ ЯБЛУНІ

Рожевий яблуневий цвіт
Квітчає дерева гіллясті.
Із того цвіту буде плід.
І принесе він людям щастя.
Дивлюсь на ряд густих садів,
Де сонце ніжитья в деревах.
І в мерехтінні пелюстків
Цвітуть думки мої рожеві.
Думки про найдорожчий край,

Де теж є дерева гіллясті, —
Тепер там туга і одчай,
Та в будуччині ще прийде
щастя.

І зацівітуть тоді сади
Рожевим яблуневим півтом,
І люди рватимуть плоди,
І вже не в злиднях будуть
жити.

І прийде нам незнаний світ
Без сліз, без горя, без одчаю...
Коли вже довгожданий плід
Рожеві мрії уквітчає?...

Діти на “Святі Матері” в Центр. “Відродження” в 1952 р.

Українська Церква на Поліссі. Гірегарний стародавній народний стиль.

Похорон Хвильового

Вістка про самогубство Миколи Хвильового блискавично рознеслася по Харкові — тодішній столиці УССР. Того ж самого дня увечері вночі біля будинку “Слово” при вулиці Червоних письменників, де мешкав письменник, посилені патрулі таємних агентів ГПУ пронизували своїми “весвидащими” очима кожного, хто поблизу проходив. У місті розпочалися масові арешти з-поміж “подозрітельних елементів” української інтелігенції.

На другий день — 14. травня 1933 року — в газеті “Комуніст”, головному органі московського окупанта на Україні, на четвертій сторінці, вгорі праворуч, появилася невеличка, рядків може на п’ятдесят, замітка - некролог, заголовок якої “М. Г. ХВИЛЬОВИЙ” був обведений у чорні рамки. Коротке згадавши, що письменник у своїй ранній творчості відбив героїку і романтику революції і громадянської війни на Україні, газета писала, що Хвильовий під кінець “заплутався в націоналістичних помилках” і тому, мовляв, не знайшовши сил “виплутатися” з них, вирішив самовільно піти з життя. Хоч як той некролог виглядав “обскубано” і вбого, проте в той час (весна 1933 р.) газета ще могла написати, що письменник відбив героїку і романтику громадянської війни на Україні, і що все те, що він зробив пізніше, було ніщо інше, як тільки “помилки”. Бо, як ми знаємо, рік-два пізніше, всі большевицькі газети на Україні (а інших там не було) кожне згадування імені Хвильового супроводжували не інакше, як “фашистський бандит”, “ворог народу”, “шпигун”, “зрадник” та іншими “епітетами” з багатого арсеналу московської лайки.

Цікавим було те, що в тій же газеті повідомлялося, що похорони письменника відбудуться того ж самого дня, 14. травня, тобто зразу ж на другий день після самогубства. Не відомо, чому ГПУ так поспішало з похоронами. Може тому, що боялося, що почитачі автора “Вальдшнепів” почнуть більше з’їжджати до Харкова, що могло б перетворити похорони письменника в стихійну, але могутню демонстрацію українства проти московсько - большевицької окупації України.

Отож похорони мали відбутися 14. травня о 2-ій годині дня з Будинка літератури ім. Василя Блакитного на вул. Каплунівській 4.

Був чудовий травневий день... На дворі — тихо, тихо... На блакитному слобожанському небі лише зрідка пробігали хмарки. Сонце, байдуже до того, що робилося в той час на українській зе-

млі, широко посміхалося крізь верховіття дерев, які тільки-но почали розпукуватися. Ось-ось мали цвісти сади.

Десь о год. 12-ій ми, група студентів одного з харківських інститутів, вже були на Каплунівській. Хоч до похоронів ще було добрих пару годин, проте біля Будинка літератури вже стояло чимало людей, які так само як і ми, прийшли віддати останню шану своєму улюбленому письменникові. Багато з них стояло здалека, на вулиці Пушкінській і біля Технологічного інституту, мабуть, щоб це не так впадало в очі тому ж “всевидящому” окові ГПУ.

Кількість людей шоразу збільшувалася. Десь біля першої години дня в головній залі Будинка розпочалася громадська панахида по письменникові. Очевидно, з браку місця, вхід туди був обмежений. На панахиді гарну промову виголосив відомий письменник Іван Кириленко, автор талановито написаної повісти “Кучеряві дні” та цілої низки інших оповідань і романів (пізніше знищений). Скільки палких і захоплюючих промов виголосив Хвильовий з цієї трибуни! “І все, що він говорив, — як каже мені письменник Липський, тодішній секретар редакції “Червоного Перію”, — було таким авторитетним для його братів по перу, всі до нього з такою любов’ю і пошаною прислухалися...” Сьогодні, сьогодні ж він знову був тут, але вже не в ролі палкого промовця і дискусанта, а ось лежав на смертному одрі з простріленою правою скрутою...

Нарешті, під звуку до плачу зворушливого шопенівського жалібного маршу, труну з останками письменника на руках виносять на вулицю його товариші і кладуть її на задалегідь оздоблене червоним полотном і квітами авто. Народу в цей час на вулиці було сила силенна. Від Будинка літератури до Пушкінської вулиці — вся Каплунівська вулиця була заповнена людьми. Це була переважно молодь, студентство, хоч не бракувало і старшого покоління (переважно вчительства й професури) та людей в маринарках з сірого овечого сукна” — тобто вчорашніх селян, які, рятуючись від голоду, кинули колгоспне рабство і повтікали до міста.

Але найбільшу активність у похоронах виявили, розуміється, товариші по перу покійника — письменники, поети, критики й журналісти. Це вони так велично влаштували цей незабутній похорон, дарма що вже навіть з цієї однієї причини кожен з них наражався на прикрі “неприємності” від всемогутніх і “всевидящих” владарів чекістів. Очевидно, на похорони прийшли не тільки близькі приятелі і політичні однодумці письменника. У похоронах узяв участь кожен, хто почував, що в нього в грудях б’ється українське серце, хто любив свій народ, і, розуміється, в кого була фізична можливість дістатися на похорон. І ця українська солідарність — це може було те найхарактеристичніше, що знаменувало похорон.

Ось, як сьогодні, бачу на вхідних східцях Будинка в сіренькому костюмчику і завжди енергійного і рухливого письменника-драматурга Івана Микитенка. Він напружено обводив навколо очима, наче когось шукаючи з-поміж публіки. Того самого Микитенка, який з позицій свого “ортодоксально - пролетарського” ВУСПІУ (“Всеукраїнська спілка пролетарських письменників”) не раз гос-

тро нападав на Хвильового за його “націоналістично ваплітянські” погляди. Бідний був він, Микитенко! Він тоді, видно, зовсім не передбачав, що через якихось чотири - п'ять років, у часи кривавої ежовщини, йому так само доведеться пустити кулю в лоб, але за чимало гірших і менш симпатичних обставин, ніж це сталося з автором “Вальдшнепів”, бо під час втечі десь у лісі, так що ніхто тепер навіть не знає, де лежать його кістки. . . Він не знав, що Москві ніхто ще не міг догодити. Негр зробив своє діло — негр може відійти. . .

Ось бачу не менш відомого і талановитого, знищеного і зголоділого Володимира Сосюру, який лише недавно був випущений з знаменитої “Сабурки” (будинку для божевільних у Харкові). Вдешевенькому з білими пасочками костюмчику, зробленому з “ширпотребу” (в той час то був “модний” матеріал, чи точніше, іншого матеріалу не можна було дістати) він, поруч інших письменників, повільно йшов за домовиною, несучи в руках хореньку. Впізнаю Володимира Кузьмича — українського письменника білоруського походження, автора відомого роману “Крила”, в якому оспівано українського інженера авіатора Калініна (пізніше, очевидно, також знищеного), впізнаю популярного поета - лірика Андрія Панова, Сергія Пилипенка (з яким, за його “плужанство”, Хвильовий також провадив боротьбу) та інших.

Завернувши праворуч на Пушкінську вул. (чому б не назвати її Шевченківською?), процесія, повільно рушила на могилки. За домовиною йшла родина покійника, потім — група письменників з хореньками в руках, а ще далі — дві оркестри, які на зміну весь час заливали вулиці звуками жалібного шопенівського маршу. А ще далі, на вулиці і на тротуарах — сила силена публіки. . . Розуміється, всякий рух на вулиці, також і трамвайний, за винятком процесії, було припинено.

І ще одна “маленька” деталь, якої ніколи не може забути учасник того незабутнього похорону. На вулиці, на тротуарах, то там, то тут, конаючи в смертельній агонії, зустрічалися опухлі від голоду громадяни “найщасливішої країни світу”. Багатьом з них, розуміється, вже була байдужою і весна, і похорони, і навіть кусні хліба, що їх, видно, відірвавши від свого голодного пайка, поклали біля них якісь добродії. Вони, ці люди в маринарках з сірого овечого сукна і в українських сорочках, однією ногою вже були там, де нема ні голоду, ні ГПУ, ні Сталіна. . . Це ж був “знаменитий” 1933 рік! . . . Чи могла бути якась жахливіша і водночас переконливіша ілюстрація до похорону Хвильового, ніж оці вмираючі постаті? . . .

Тим часом процесія рухалася все вперед. Повільно посувалося авто, на якому у відкритій труні лежав той, хто відверто кинув у очі катам гасло — “геть від задрипанки - Москви!” Його чорне волосся звисало з голови назад. Лице смугляве, наче обсмалене на сонці, було наче живим, і лише з кутиків уст і навіки замкнених очей ніби можна було вчитати якийсь глибоко затаєний душевний біль і смертельний розпач письменника. . . Вітер, чудовий травневий вітерець, ніби й собі прощаючись з Миколою, своїм теплим по-

дихом час від часу обцілював покійника, розвіваючи блакитною краваткою на синій сорочці то в один, то в другий бік. . . І все ж, якби не та маленька цяточка з білої марлі, приклеєної до правої скроні, можна було б думати, що Микола живий, що він ось зараз встане і знову промовлятиме.

Нарешті, процесія завершила праворуч на Пушкінські могилки — найбільший харківський цвинтар. Ще кілька хвилин — і ми опинилися над свіжо викопаною ямою.

Над гробом востаннє гарні промови виголосили Іван Микитенко і Петро Панч. Охарактеризувавши літературний і громадський шлях Хвильового, перший з них, між іншим, сказав (цитую за пам'яттю): “Що скажуть робітники Донбасу, коли довідаються про Твою несподівану смерть, Миколо, і до яких Ти, здається, ще вчора обіцяв приїхати? Що скаже наша молодь про цю неповерненну втрату? . . .”

З промови Петра Панча пригадую слова: “Всі ми вийшли в незнану і невідому літературну путь під впливом запального і полум'яного Миколи Хвильового”.

Нарешті, чути зворушливий голос рідного брата письменника, якому вдалося таки на час прибути на похорон з села: “На дворі весна, на дворі сонце, а Ти в домовині лежиш, Миколо!” — промовив він, показуючи на небо і на сонце, що вже повільно опускалося на захід.

Останній дружинин поцілунок у чоло — і образ улюбленого письменника і борця навіки зник в сирому підземеллі. . . Застукотіли грудки землі об тверду труну, ще раз розлилися звуки жалібно-го маршу по цвинтарних алеях. . . Над гробом вже давно висипано високу могилу, але багато людей ще стоїть, ніби не вірячи, що від них навіки відійшов той, кого вони так любили.

Так закінчилися похорони Миколи Хвильового. Для кожного було ясно, що ці похорони перетворилися в колосальну, так би мовити, “німу”, стихійну демонстрацію українського громадянства проти кривавого московсько - большевицького окупанта, що поневолив Україну і довів її до ще нечуваної в історії руїни. Очевидно, криваве ГПУ також з тих похоронів зробило для себе відповідні “уроки” (лекції). Якоїсь подібної маніфестації після 1933 року ми вже не знаємо, бо наші видатні діячі вмирали або в підвалах ГПУ (як, напр. Гр. Косинка та ін.), так що ніхто і не знав, де перебуває та чи та чергова жертва московського імперіалізму, або десь на Далекій Півночі чи на Соловках, де, звичайно, про подібні похорони також не могло бути й мови.

Похорони М. Хвильового, очевидно дуже не сподобалися окупантові, і нема сумніву, що якби окупант знав, що прибуде так багато народу, він, безумовно, щось зробив би, щоб перешкодити цьому.

Пізніше могила М. Хвильового стала місцем дуже частих відвідин численних почитачів Хвильового з усієї України. ГПУ, видно, заборонило поставити письменникові пам'ятник, і тому могила лише огорожена дерев'яними штахетиками на яких чиясь рука вирі-

зала "М. Г. ХВИЛЬОВИЙ 1893 - 1933". Висловлюючи свої симпатії письменникові і не зважаючи на ризико, що їх можуть підглянути таємні агенти НКВД, відвідувачі лишають на штахетиках багато написів. Пригадую. деякі з них звучали так: "Підводиться прекрасне сонце відродження, і ми тиснемо руку Тобі, невідомий товаришу!" (слова самого Хвильового). Або: "Смерти нема для творців, стиснемо дужче багнети!", "світильник розуму" та інші.

Павло ДУБІВ

Золота осінь

Осінь в золото землю вбирає —
Жовтим листям її покрива;
І від кольору пишного сяють
І дороги, і ліс, і трава.
Вся природа неначе заснула
В золотому вбранні своєму...
Як це схоже на осінь минулу,
Що була кілька років тому!
Тоді теж дерева золотіли,
Ніби стріхи хатинок нових.
Тоді птиці від нас вже летіли
До країн незнайомих, чужих.
І тоді, в незабутню хвилину,
Коли нічю туман землю вслав,
Я востаннє кохану дівчину
До гарячих грудей пригортав.
Ми прощались. Вона від'їжджала
Я лишався в селі, як вояк,
Щоб свій край від чужої навали
Боронити в запеклих боях.
Що то значить війна, — ми вже
знали,
Бо кругом всюди бачили кров,
І обоє без слів відчували,
Що вже може не стрінемось знов.
Ти поїхала... Падало листя

На сліди партизанських доріг...
Ах, цей спомин про осінь
злотисту
Я назавжди у серці зберіг!
І щоразу, як осінь приходить
В золотому своєму вбранні,
Щось таке із далеких походів
Починає ввижатись мені.
Ніби десь на далеких дорогах,
Вбраних осінню в цвіт золотий,
Натираючи змучені ноги,
Ти до мене спішишся іти.
І приходиш. І вже я з тобою.
І настав довгомріяний час,
Що ми знову укупі обоє,
І ніщо не розлучить вже нас.
Я не знаю, чи справді це буде,
Чи це тільки лиш мрії мої,
Що коли-небудь у мене на
грудях
Знову схрестяться руки твої.
Але вірю в хвилину чудову
(Найдорожча для мене вона!),
Що з тобою зустрінусь я знову
І для нас тоді прийде весна.

В. ЄРМІНІВ

Як це було . . .

20 РОКІВ ТОМУ

1933 рік. Спецкорпус харківського ГПУ, камера ч. 38. Нас троє. 2 ліжка вільні. Сутеніє. Знадвору доноситься музика. Сумською вулицею крокує якась колона. Ці звуки настроюють лірично: сьогодні 8-е листопада і спогади надходять про інші річниці Жовтня, які довелося провести “на волі”. Розмова перескакує на теми “святкові”. Мої “снівкамерники” — журналіст і письменник **Яловий** та незнайомий мені інженер-галичанин, що не дуже давно приїхав до країни Рад — “допамогати соцбудові...” Сьогодні він гірко оплакує цей крок, якого виправити вже не можна...

Мене щойно переведено до них з “одиначки”, і ми один до одного придивляємось, розпитуючи про “волю...”

Мої обидва товариші сидять вже понад півроку — весь час

В. АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ. Талановитий письменник, нар. 1899. Зліквідований за український націоналізм десь коло 1934 р. Автор “Смерти”, “Печатки”, “Синьої Волошки”.

«суворо ізольовані від зовнішнього світу, а я відносно “молодий” — лише півтора місяці, як з дому...

Українська громадська думка була тоді надзвичайно схвильована наслідками нечуваного голоду, штучно викликаного Москвою, що загнав на той світ понад 8 мільйонів людей. Інтелігенція тільки й говорила, що про самогубства Хвильового, Скрипника та про численні арешти їхніх друзів і “прибічників”...

Моє оповідання про це робить на моїх слухачів враження надзвичайне: вони бліднуть, хвилюються, а Яловий мало не падає непритомний: його арешт саме й був безпосередньою причиною самогубства Хвильового, який укоротив собі віку після розмови з керівниками ОГПУ з приводу його — Ялового — арешту...

Скрипникова смерть розкриває їм обом очі на зміст багатьох натяків, що їм робив слідчий, змісту яких вони ніяк не могли зрозуміти...

— Тепер мені все ясно, — каже Яловий, — це пляномірний похід на всі досягнення української інтелігенції, що вона зуміла їх здобути за останні десять-дванадцять років!... Селянству “пустили кров”, а голівку народнього руху намагаються тепер зрізати якнайближче до тулубу...

Від мене ж вони дізнаються про призначення Постишева на генерального секретаря ЦК КП(б)У та про безжалісний розгром усього, що тільки носить хоча б найменший натяк на національно-українські особливості, яких так не терплять нові “власителі душ”...

Єсіх, хто мав у свій час хоча б найменші стосунки до УКП¹) або УПСР²), — не кажучи вже до УНР, — заарештовують тисячами. Обвинувачення в недовір’ї до можливостей соціалістичного будівництва або в “ставці на гнилий захід” — з незмінним “шпигунством на користь ворожих ССРСР буржуазних урядів закордону” сиплються безупинно, зокрема на голови численних фахівців, що приїхали з Галичини, викладачів і студентів педагогічних та мовних шкіл, що їх багатенько таки було засновано по всіх більшменш значних центрах Україні, Кубані, Зеленого Клину та інших місць українського розселення.

Йде розгром письменницьких та акторських кадрів, молоді сили яких також кидають до тюрем...

Освітній фронт втрачає найкращих своїх керівників та учнів, оскільки арешти йдуть і серед аспірантів та професури науководослідних установ та навіть серед академіків...

Бряжчать ключі та засуви... До камери входить нова постань — високий чоловік, що з сумом придивляється до нас... Він сідає на ліжко й мовчить... Мовчимо й ми.

— Де я? ... — питає нарешті.

— В готелі! ... — відповідає Яловий, який ніколи не втрачає гумору.

— Ні, без жартів! ... — наполягає той.

— Які тут жарти!... Найкращий та найбільш заселений готель столиці УРСР до ваших послуг! — додає інженер.

— А чому ж тоді двері зачинені ззовні?... — не розуміє “новак”.

— Та тому, що ви в спецкорпусі ГПУ!... — випалив я. Той аж підскакує.

— ГПУ?!... Нічого не розумію!...

— Незабаром зрозумієте!... — заспокоюємо ми. — Хто ви такий? Розкажіть, заради свята революційного!...

— Та вчитель я, професор англійської мови!

— А, шпигун короля англійського та президента США — “розшифровує” Яловий.

— Який там шпигун! Що ви верзете?! — ображається той.

— Молодий ще! — одногосно рішаємо ми. — Коли з волі?...

— Та тількищо! З університету сюди привезли — замість додому!...

— От і добре!... — радіємо ми, — Ану, розкажіть лишень, що там на волі діється!

— Та як же дружина, діти!?... — турбується “новак”.

— Ну, дружину не скоро побачите!... — “заспокоює” його Яловий. — Я про свою ось уже більше півроку нічого не знаю!...

— Та яке ж вони мають право?! Я — канадський громадянин!... Я... Я... Я звернусь до консула!...

— Так ти, друже, і справді шпигун буржуазний!... — кепкує інженер.

— Так би й казав відразу! — Ось я також чужинець: з Речі Посполитої сюди мене нелегка принесла — “соцстройке помагать” закортіло!...

— Та й я також!... — тихо каже “канадієць”.

— “Історія” його дуже нескладна. Напочатку революції він воював у складі австрійських, а потім українських загонів. Потім, не схотівши служити Польщі, виїхав до Канади, де закінчив свою освіту і поступово пішов угору “по партійній лінії” — аж до посади Секретаря ЦК компартії Канади...

— Напочатку 1933 року його дружині, чещці з походження, запропоновано посаду директора чеської середньої школи на Тракторбуді, а йому — лекції англійської мови при Харківському Університеті... Вони радо погодилися, приїхали, влаштувалися...

— 6-го листопада на “вечорі трьох поколінь” він робив в Університеті доповідь про становище за кордоном та шанси на комуністичну революцію в Канаді.

— 7-го привітав демонстрантів з балкона ВИШ’у, а сьогодні... —

— Все, що ти робив, товаришочку, буде лише маскуванням! — підсумовує інженер. Ти був у лавах січових стрільців, боровся проти комуністичного ладу, пробрався до лав компартії, а око Революції ввесь час недрімно за тобою стежило... Те, що сталося сьогодні, є лише логічне завершення кар’єри ворога народу — шпигуна всесвітньої буржуазії, — говоримо ми.

— Дурниці!... — несамовито кричить бідолаха. — Я скаржитимусь!... Я писатиму до Комінтерну!...

— Ось як поїдеш на 16 років на північ, то швидко там охолонеш, — флегматично каже Яловий.

Знову брязкіт у коридорі... Нова постать на порозі — юнак, років 20 - 25... Тихенько входить він, здригаючись від грюкоту дверей, що їх засовують та замикають...

Та ж розмова і те ж становище, тільки на цей раз маємо справу з секретарем комсомолу Західньої України, якого викликано “для відчиту” до советського посольства в Берліні, де його “приголубили” та запропонували поїхати на Кавказ відпочити...

6-го приїхав він звідти до Харкова, 7-го вітав демонстрацію з балькону ЦК ЛКСМ’у, а сьогодні — вкинуто його до нашої компанії.

— Т-а-а-к — тягнемо ми, — знову шпигун міжнародньої буржуазії впіймався!...

— А дозвольте вас запитати, — каже Яловий, — як ідуть справи комсомольські у польському підпіллі?... Як ідеться друзям моїм? — і він називає низку імен відповідальних діячів закордону.

— Та хто ви такий?... — питає той, — що так добре обізнані у наших справах?...

— Я — Яловий, — лунає спокійна відповідь.

— Ви — Яловий?!... — зривається той з ліжка — перший секретар і організатор комсомолу Галичини часів громадянської війни...

— Ось це дійсне логічне завершення кола революції!... — підсумовує інженер — перший та останній секретарі комсомолу Галичини зустрілися в камері у. 38 Спецкорпусу ГПУ УССР!...

— Не знаючи ще, що скаже тобі слідчий, дізналися ми сьогодні, що вся твоя попередня робота йшла виключно на користь міжнародньої буржуазії, а всі твої яскраві промови на з’їздах та конференціях були лише “маскуванням”, брехнею та спробами завести робітничо-селянські маси на невірний шлях!... — гірко кепуємо ми.

Багато письменників, академіків, членів “Реврад”, професорів, учителів, духових осіб, колгоспників, інженерів, робітників — найбільш активних представників найрізноманітніших кіл українського суспільства пройшло через Спецкорпус ГПУ... То була найактивніші наші діячі, які намагалися віддати на загальну користь не абиякий досвід, що вони його набули за 15 років роботи в умовах советського “раю”...

Скільки їх було зліквідовано — про те знають лише підвали НКВД... Скільки їх поїхало на Північ — про те знають безмежні простори Карелії, Ухто-Печори, Колими та інших місць “особих зон”...

Неможливо важкі умови роботи на “соцбудівництві” викликали критичне ставлення до советської дійсности, а критика є най-

більшим злочином в ССРСР — там можна лише мовчати та дякувати “наймудрішому” за “счастливую життя”, а цього саме Україна і не схотіла робити, залишившись все тим же “вічним революціонером”, яким вона була, як є й сьогодні, протягом усього свого багатостраждального історичного життєвого шляху!...

1) Української Комуністичної Партії.

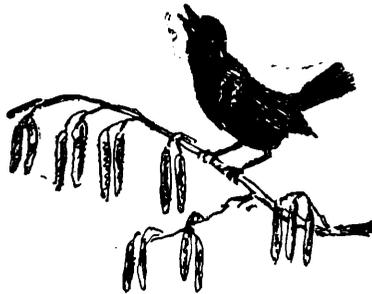
2) Української Партії Соціалістів - Революціонерів.

Павло ДУБІВ

РОЗКВІТАЮТЬ БІЛІ ВИШНІ

Розквітають білі вишні
За моїм вікном...
Згадую про дні колишні,
Вже сповиті сном.
Ніби сниться... В сяйві сонця
Вишні білий цвіт.
Коло вишні, край віконця,
Дівчина стоїть.
Ніжний спів пташок на вітах
В даліні стиха —
А над ними теплий вітер
Віти колиха...
Спомине, для серця милий,
Вже далекий ти!
Вже у пам'яті
Рідні хати.
Вирвала мене з України
Доля зла моя —

Розлучились на чужині
Дівчина і я.
Все близьке і серцю миле
Зберегти не зміг.
І лиш віру — тільки віру —
В серці ще зберіг.
Вірю в світле я майбутнє,
Що прийде мені, —
Що поверне незабутні
Любі серцю дні;
Вірю я, що знов дівчина
Вернеться моя;
Що далеку Україну
Знов побачу я.
І як в батьківську хатину
Я почну вступать —
Знову буде спів пташиний
В даліні звучать.
Еїтер знову заколише
Віти в холодку,
І розквітнуть білі вишні
У моїм садку.

Володимир Баяс — “В ніч під Івана Купала”

Уривки з двох листів

(З підсоветського життя в Україні).

Уривок з 1-го листа.

“Не гнівайся на мене за цього, такого незвичайного, листа. якого не зважився б писати ніхто, хіба лиш я. І в наші часи ще є порядні люди, і Л., що передасть тобі цього листа, не порушить тайни листування. Я маю підстави, коли кажу. Але ти знищи листа, негайно, як тільки прочитаєш. Це зрозуміло. На Інститут мені більше не пиши, а головне — не турбуйся і не гнівайся на мене.

Яке право я маю співати, коли люди умирають з голоду?! Батьку. дух, що Ти передав мені, я несу чистим.

Через те я пишу тобі.

Не подумай, що я зневіривсь у собі, о, ні! Вже на приймальних іспитах мені було сказано, що моє майбутнє — це не камерна сцена, а тільки — опера, а, може, і щось більше.

Я відчуваю в собі силу — панувати над масою. З появою на сцені я відчуваю поміж мною і аудиторією щось, як натягнуті струни. І я бачу аудиторію в моїм полоні. Я можу кидати її в сміх і в плач, в тремтіння і в самозабуття.

Але є щось інше.

Ти пам'ятаєш про один випадок, що стався, коли я був ще маленьким, здається, років п'яти чи шести? Тоді вперше в житті я довідався, що існує на світі брехня. Я скоро зрозумів, що це дуже зручна штука, щоб з її допомогою гарно виходити зі скрутних ситуацій. І тоді вперше я був щось збрехав тобі. Ти покарав мене і таки добре, а десь через півгодини закликав мене і запитав:

— Ти знаєш, за що я покарав тебе?

Я звичайно, думав, що за вину і шкоду, і так і сказав.

Ти обняв мене і відповів:

— Люди, що брешуть, зветься брехунами. Вони — боягузи, бо бояться правди. Нема нічого гидшого, як бути боягузом. А я хочу, щоб ти ніколи не був боягузом.

Ти поцілував мене, а я за рухом серця промовив:

— Я ніколи більш не брехатиму. Я завжди говоритиму тільки правду.

Але ти по хвилі зауважив про себе:

— А ті, що завжди говорять правду, проводять життя у тюрмі.

Тоді я розгубився і не спитав тебе нічого. Але й до сьогодні я не можу знайти засобу — як не знижуватися до гіді боягуза, і як триматись правди, щоб не потрапити до тюрми.

Алже навколо себе я бачу стільки брехні! І на брехні все побудовано. І я сам приневолений брехати.

Я прочитав Євреїнова “театр тварин”. Але ж тварини вдаються до вдавання тільки періодично — під час парування. Вдають, прикрашуються і танцюють — широко і для тварин це шляхетно. А от у людей вдавання нещире, користололюбне, часто — підле. Воно ніщо інше, як тільки фальш і брехня. Все життя, що оточує мене, — суцільний театр такої брехні. Всі ці запевнення в ентузіязмі, відданості, високих цілях — суцільна, відкрита протегована законом — брехня. І від мистецтва тут лишається небагато.

Тут без кінця — політика.

Мені здається, що, коли всю науку в цім мистецькім закладі порівняти до жінки, то вся жінка — це буде політика, і тільки маленька кольорова шапочка на її голові означатиме мистецтво. Усе це ніби символізується в самій п'ятичленці Плеханова.

Але найголовніше, що і в самих наших трактатах про мистецтво — теж брехня, бо ж хіба Шевченко чи Франко були предтечами сучасного більшовизму? Чи хіба мистецтво виникло, як вишкіл, цілеспрямований на вправність для практичного труду? Чи Шекспір, сам того не освідомлюючи, але завдяки своїй геніяльності, був Марксієвським діалектиком, як намагаються нас переконати?

Діалектика навчає, що в кожній людині заложено суперечні інстинкти, і завдання митця — віднайти і зачепити саме ті з них, які потрібні для соціалістичного (більшовицького) суспільства. Зачепити, змусити їх забреніти, покликати їх до життя, розвинути, укріпити їх — і так виховати потрібну людину.

Це і є методою діалектики — у всякім явищі відшукувати сторони суперечні, протиставні, що перебувають між собою у взаємоборотьбі, і підтримати саме ті сторони, які уважаємо за потрібні, забезпечити їм перемогу і розвиток. Так всюди: — в суспільстві, в психіці і т. д.

Незаперечним є (і це признає діалектика) — існування духовного резонансу: у відповідь на якесь явище в об'єктивному світі, у нашім суб'єктивнім світі відгукуються, так би мовити, “струни”, співзвучні до закладених у тім об'єктивнім явищі — аналогія до резонансу в фізиці, де Гельмгольц думав системою відповідно підібраних резонаторів могли відтворити людський голос з його тонами і обертонами.

Щось подібне вимагається від митців. Висловлюючись знову фігурально, мусимо уміти мистецьким твором збудити до резонансу такі тони людської душі, які б у синтетичнім акорді дали б певну потрібну людську душу. І ось тут у мене біда. — Я помічаю, що струни моєї душі відгукуються не на ті тони, яких вимагається. Може це через те, що ти навчив мене любити правду, але не клясову, а християнську.

Заратустра казав: “Людина є щось, що треба перемогти. Я навчаю вас надлюдини”.

Тут уже не говориться про перемогу над тими чи іншими протиставними сторонами у людини, а про перемогу над людиною взагалі. Це значить, треба опертись на якусь сторонню могутню силу, щоб перемогти себе, як людину. І ось: щоб тільки зберегти фі-

зичне життя, я почуваюсь приневоленим вдатись до цієї методи. (Чи не дивно, де не спромагається Маркс, приходять Ніцше, і то щоб осягнути ту ж саму практичну ціль). Наді мною, мов пугало, стоїть політичний господар, і, щоб зберегти своє фізичне існування, я змушений опертись на зовнішню могутню силу — офіційну партійну мораль і задушити в собі людину.

Дозволь, я розповім тобі про мої останні спроби у цій боротьбі.

Десь на початку березня було припинено навчання у всіх інститутах, а всіх студентів сформовано в окремі “посівні бригади” і відправлено на села “для підготовки до посівної”. Точно і не офіційно кажучи — для відбирання у селян зерна. Колхозних “посівних фондів” забракло або й зовсім не було, очевидно, тому, що їх ні з чого було створити з осені, бо тоді все збіжжя пішло на “здачу державі”, а тепер треба було повідбирати в селян те, що зуміли деякі з них в якийсь, їм тільки відомий, спосіб здобути і заховати для такого-сякого прохарчування.

Наша “бригада” була переважно мистецького складу. Вона складалася з 10 осіб: 1) Я — студент вокального факультету. 2) Один студент театального факультету (драми), 3) і 4) Шура і Мура — дві студентки співачки, 5) Один студент художнього технікуму, 6) Одна студентка учительського інституту, 7) один студент сільськогосподарського інституту, 8) Один студент музикального факультету (скрипаль), 9) Один хлопець-кухар, 10) Студент університету, здається — факультету історії, — член партії, він же наш “бригадир”.

Нам видано було по 100 рубл. “командіровочних” і організованою бригадою відправлено в район П. — в шести годинах їзди потягом.

Спочатку нам було весело в бригаді — зійшлись все нові незнайомі люди — обмін думками і т. інш. Коли прибули в район, представились уповноваженому по посівній тов. Соловйову. Він зареєстрував нас і видав папери. Ми одержали три села, в яких, крім основної роботи (відбирання зерна), мусіли дати по три концерти в кожнім. Уповноважений Соловйов супроводив нас у наших маршруті. В першій же селі нас поділено на маленькі групи — по три особи в кожній (з обрахунком, щоб у кожній групі був один комсомолець) плюс один “виконавець” від місцевої сільради.

Згідно наказу, ми мали вишукувати заховане у селян зерно, навіть таке, яке не входило в категорію “посівного матеріалу”, як напр.: горох, квасоля, соняшникове або бурякове насіння, мак, борошно. Все це мало б надатись десь там “для обміну” на посівний матеріал. Розквартировували нас у колхозних комірників, полеводів, бригадирів і т. под., які мали кращі хати, а для нас окремо доставили харч із колхозних комор. В моїй групі були: 1) я, 2) студент театального факультету (драми) — комсомолец сільського походження десь із Житомирщини і 3) Андрій, якого ми звали “Андруша” — хлопець років 18 - 19, колишній босяк і безпритульний, а тепер кухар однієї з місцевих “фабрик-кухонь”. Він без кінця говорить про “Паташона” (циркового клоуна) і його комічні до-

тепи, умів безприкладно лаятись і артистично копіювати лайку наших селян.

Перші дні ми знаходили дуже мало. Я, власне, і шукав так, щоб нічого не знайти, а коли і натрапляв на що, то вдавав, що не помітив. За те мій товариш з театру (драми), працював не за страх, а за комсомольську совість. Та головним героєм тут зробився Андруша. Його босяцький геній виявив себе десь аж на третій день. У нього з'явилась гостроконечна залізна палиця-“ковіньця” і нею він діяв, мов чарівник. Коли Андруша казав, що в цій хаті зерна немає, ми вірили і переконувались, що пошуки були, дійсно, безрезультатними. Але коли Андруша починав шукати, значить зерно дійсно було десь тут закопано, і Андруша завжди його знаходив. Він непомилково ішов у певне місце, штурхав у землю своєю ковінкою і знаходив (у хліві — під купою гною, у хаті — під піччю, на горищі — в лежаківі і т. д). В одному дворі, напр., після вступної розмови він пішов просто до клуні і поліз на солом'яний дах. І зараз же зі середини сніпків полетіли на тік маленькі торбинки, кожна трохи більша від середніх розмірів дитячої опуки. В кожній торбинці було зашито: борошно, зерно, горох, квасоля і т. д. Скоро на току виросла велика купа таких торбинок, і під вереск та голосіння обібраної родини все це було навантажено на віз, що їздив за нами, і відправлено до колхозної комори.

Скоро Андруша перетворився в артиста, а ми в супровідну юрбу, що чудувалась з його мистецтва. При цім я помітив, одначе, одну закономірність: як що, напр., сьогодні у когось знайдено було збіжжя, закопане в хліві під яслами, то завтра вже нігде в хліві під яслами нічого знайти не можна буде — все, що було там захиовано, за ніч переховувалось в інше місце.

Н. ХАСЕВИЧ “ПОВСТАНЦІ НА ПОЛІССІ”.

Я почував себе надзвичайно пригніченим. З кожної хати, де ми забрали щось, нас завжди провозжали хоріві плач і голосіння. Найбільше ж мене вражали діти. Я не міг бачити ті маленькі худенькі, брудні дитячі тільця, як вони стояли босенькі на снігу і заплаканими очима провозжали нас — тих, що відібрали у них, голодних, їжу. Знали і вони і ми, що забраного не можна ані купити, ані зробити, ані вкрати. Бо вкрати немає в кого, хіба тільки — в держави, де вже при одній тільки думці про це можна було загинути.

Я думав, що всі селяни дивляться на нас, як на псів, і був надзвичайно вражений, коли побачив, що на наші концерти все ж приходила частина молоді. Правда, це була молодь тих же комірників, полеводів, завхозів і т. п., та все ж це було — аморально:

Три випадки з усієї цієї кампанії назавжди зістануться у мене в пам'яті.

I-ий випадок:

В ці дні з нашою групою ходив сам "бригадир". В одну хату ми зайшли самовільно, бо на наш стук не відповідав ніхто. В холодній хаті на голій печі під якоюсь рядниною чи мішком лежала людина. То був виснажений старшого віку чоловік — "господар" хати. Ледве чутним голосом він заперечив будь яку наявність зерна, а на повторні запити і погрози не відповідав нічого. Андруша сказав, що тут нічого шукати, але "бригадир" наказав шукати. Коли після півгодинного пошуку не знайдено було нічого, "бригадир" наказав "господареві" збиратись і йти з нами до сільради, де його посадять в холодну за утаювання зерна. Старий не відповідав і не рухався, і бригадир наказав стягнути його. Коли Андруша приступив до виконання, невідомо, звідки в хаті з'явилася стара жінка. Як видно, "господиня", і вступилась за чоловіка. Скоро її зі скрученими руками повів виконавець до сільради. А чоловіка лишили, бо виявилось, що ходити він був нездатний, а нести було б незручно та й не доцільно, бо він і так "доходив".

... II випадок:

В іншій хаті численна родина (чоловік, жінка і четверо дітей у віці, мабуть, від восьми до чотирьох років) зустріли нас досить спокійно, і, як мені здалось, — з ледве підкресленою лояльністю. Після вступних запитів і попереджень чоловік відповів нам, що ані зерна, ані чого-будь іншого їстівного у них давно вже нема. "Бригадир" наказав шукати. Ми обшукали, де знали, і не знайшли нічого. Андруша не шукав, він стояв і лузав соняшникове насіння. Коли пошуки було закінчено, Андруша виступив і спитав "господаря":

— Так ви гаваріте, у вас нет нічево?

"Господар" відповів:

— Нема.

— А што будет, еслі я найду?

— Можете шукати.

У кутку хати між дверима і піччю стояла група всіх чотирьох дітей і так слідували за подіями, що, здається, затаїли навіть віддих. "Бригадир", що говорив російською мовою з українським акцентом, попередив: — Смотри, хазяїн!

Андруша підійшов до столу, до звичайного селянського традиційного столу і звелів: — Хазяїн, паднімі кришку стола.

“Господар” зблід і не рухався. Мені здалось, що і діти поблідли.

Тоді Андруша моргнув до “бригадира”, і вони вдвох зняли кришку стола, і ми побачили те, що було під нею: До основи стола під самою кришкою було підвішено і прикріплено, на зразок ґойдалки чи гамака, широкий селянський полотняний рушник, а на нім лежав сплесканий неповний мішок борошна. Враз зчинився плач і вереск. Першою почала жінка, за нею вступили всі четверо дітей — тепер вони збились в купу і — чомусь, обнімаючи один одного, глосили так, ніби тут помер хтось із їхніх батьків.

Я глянув на хазяїна: він був блідий, уста у нього тремтіли, а в очах були сльози. Свої зашкарублі порепані руки він тримав спленими в пальцях нижче грудей, як це селяни, звичайно, роблять, стоячи в церкві.

Андруша з виглядом циркового героя сказав “господареві”:

— Відал міндал, ядрьона палка?

А “бригадир” докірливо похитав головою:

— Вот відіш, хазяїн.

Та господар не відповів нічого.

Під той концерт із вереску й плачу виконавець поніс борошно на віз, а ми пішли за виконавцем. Виходячи з хати, я намагався не дивитись на дітей.

III. випадок був такий:

Хата була замкнена. Ми довго стукали, але ніхто не відповідав. Заглядали крізь вікна і теж не бачили нікого. Тоді “бригадир” наказав зірвати двері, і ми приготувались. Аж справі зарадив той же

...вора виключили з інституту двох студентів. Зробили це можна збити на вулиці першу зустрічну невинну людину. Ючили двох інтелігентів, яких і прийняли то були до інституту ки тому, що був великий недобір, а ці два інтелігенти мали вис тупні оцінки.

І ось щоб показати, що клясова боротьба існує завжди і всн різних формах, а клясових ворогів треба уміти викривати і зни ти навіть там, де їх зовсім непомітно, маленькі місцеві “вожди партійної, комсомольської і професійної організації договорили влаштувати комедійку громадського осуду.

Як обвинувачення — закинуто було жертвам — участь у вид х “Непролетарської ідеології” артиста П., який проїздом гас тав тут. Обое з цих жертв виступали, як статисти, в масових с х на двох виставах цього режисера і дуже тішились тим, що за яли за вечір по 5 рублів.

Н. ХАСЕВИЧ за пропозицію — просити липекнії

Андруша. Зі своєї ковіньки він вправно зробив щось подібне до селянського ключа для засову, просунув його в дірку у дверях і відсунув засув. В хаті на печі ми знайшли тільки маленького хлопчика, років семи, обірваного, босого і дуже виснаженого.

В перший момент він був зляканий, а потім, зорієнтувавшись, що його не вбиватимуть, ані битимуть — трохи заспокоївся. На питання відповідав тихим тремтячим голосом. Мені впало, що в голу-бих очах його, які світили мукою голоду, та на всьому обличчі був відбиток якогось недитячого суму.

— Де тато або мама?

— Не знаю.

— Де у вас закопано зерно?

— У нас нема нічого.

— Будемо шукати.

Він тихо прошепотів:

— Шукайте.

І коли увага всіх пішла на обшук, він тихо, з якимсь напруженням у плечах, пішов з хати. Я бачив, як він босий пройшов засніжений дворик і зник за повіткою.

Непомітно я вийшов з хати і пішов за ним.

Я знайшов його за повіткою, він стояв і плакав, тихо, великими сльозами, побачивши мене, він відвернувся, і я бачив його маленькі плечики, що здригались. Я стояв біля нього і теж плакав. Плакав так само, як і він.

Я дав йому 5 рублів, бо ж у мене самого було тільки 30. Я знав, що за них він нічого не купить, бо ж купити нічого, і тоді став потішати його, що скоро прийде весна, а з весною появиться щось на городі. . .

В цій хаті ми не знайшли нічого. Але, виходячи з неї, я знайшов "щось". І це "щось" — було моє рішення: Не Маркс і не Ніше, а хтось з цієї місцевості, українець — правда лежала у "нього".

"Він" випадок: зі

свої В іншій хаті численна родина (чоловік, жінка і четверо дітей)

в се, мабуть, від восьми до чотирьох років) зустріли нас доси

кійно, і, як мені здалось, — з ледве підкресленою лояльністю

ге, ля вступних запитів і попереджень чоловік відповів нам, що і

на, ані чого-будь іншого їстивного у них давно вже нема. "Біт-

Бул" наказав шукати. Ми обшукали, де знали, і не знайшли ніче-

лик: Андруша не шукав, він стояв і лузав соняшникове насіння. Ко-

цуки було закінчено, Андруша виступив і спитав "господаря"

чоз: — Так ви гаваріте, у вас нет нічево?

відд "Господар" відповів:

і во — Нема.

бул — А што будет, еслі я найду?

сам. — Можете шукати.

Ми їхали підлісом. Герман і плучи стояли група всіх чотир-

ротом дороги. І ось мене перестріло троє. У двох з них була зброя

З їх мовригадир", що говорив російською дводи були вже від них

сконтрольовані.

с

ки

це

ся

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

и

Після того, як вони обшукали мене і знайшли тільки 20 рублів, вони не взяли їх, але один спитав мене:

-- Ти хто?

Я сказав, хто я, і назвав себе. Тоді він спитав, що я тут роблю? І я відповів йому: — Хіба ти не бачиш, що я — гад?

Той, що без зброї, звернувся до першого, вказуючи поглядом на мене, спитав: — Він?

Перший відповів:

— Ні, — і спитав мене: — А де ваш старший?

Я не зрозумів, про кого питають, про "бригадира", чи про Соловйова, і спитав:

— Хто саме?

Той же перший пояснив:

— Найстарший гад — і додав — "бригадир".

Я пояснив, що і Соловйов і "бригадир" осталися в районі ще на один день.

Перший якось пильно подивився на мене і хвилину мовчав. Створилась тиша, так ніби всі чекали, що щось має бути. Той же перший запитав мене, що я думаю про нашу в цих селах роботу? Я відповів: — Я вже сказав вам, що я — гад, і що можна сказати ще?

Хлопці переглянулись, і перший сказав мені: — Їдь. — А самі повернулись до лісу.

І ось я гукнув до них. Вони зупинилися всі втрьох і обернулись

Я витягнув пачку цигарок, яких вони не знайшли при обшукуванні, і сказав: "Ловіть". Той, що без зброї, піймав цигарки, а перший знову сказав мені:

— Їдь! — і махнув рукою в напрямі дороги. І в цім "їдь" м'яким був його голос і зичливим був той рух рукою. і згадав я тоді "його" — Кармелюка.

Учора виключили з Інституту двох студентів. Зробили це так, як можна збити на вулиці першу зустрічну невинну людину. Виключили двох інтелігентів, яких і прийняли то були до інституту тільки тому, що був великий недобір, а ці два інтелігенти мали високі вступні оцінки.

І ось щоб показати, що клясова боротьба існує завжди і всюди і в різних формах, а клясових ворогів треба уміти викривати і знищувати навіть там, де їх зовсім непомітно, маленькі місцеві "вождики" з партійної, комсомольської і професійної організацій договорилися — влаштувати комедійку громадського осуду.

Як обвинувачення — закинуто було жертвам — участь у виставах "Непролетарської ідеології" артиста П., який проїздом гастролював тут. Обое з цих жертв виступали, як статисти, в масових сценках на двох виставах цього режисера і дуже тишилися тим, що заробляли за вечір по 5 рублів.

Артист П. виступав, звичайно, з дозволу влади, з дозволенним репертуаром і т. д.

Ми всі голосували за пропозицію — просити дирекцію Інституту, виключити цих двох студентів, бо вони, мовляв, уже тепер ви

являють свою непролетарську ідеологію. Мало того — дати їм “вовчі білети”.

Я теж голосував і теж підносив руку “за”. Я не смів дивитись в очі цих двох товаришів, бо почував, що я — гад. Але я знав, що і вони двоє мене не осуджують, бо знають, як і я: коли я гад, то наді мною є гадський бог, і з душею гада я боюсь його. Тепер у нашому іституті провадиться замаскований підкоп під викладача історії української літератури, щоб обвинуватити його в еклектизмі.

Позавчора в Медичному Інституті застрілився зацькований студент.

Лайка “Гадський бог” увійшла в мене в частий вжиток . . .”

УРИВОК З 2-го ЛИСТА

“ . . .Надто, на літо не їдь нікуди на підробітки, а приїзди до нас. У нас можна буде знайти роботу на заводі. М. І. казав, що може тобі у цім ділі. Крім того, будемо вудити рибу в озері.

Нашу Олю взяли до колхозної кухні. Там одна куховарка покинула роботу, і треба було когось на її місце, то М. І. поміг і наша Оля тепер вже має, що їсти.

А та, що була перед Олею, покинула роботу з переляку, як пограбували колхозну кухню на минулому тижні вночі. М. І. розказував, що це було так:

Уночі, в три години ночі, зайшли до хати, де спали куховарки на колхозному дворі, чотири розбійники, усі — в масках і з пістолями. Між куховарками був і завідуючий колхозної столовни, який був там загулявся. (Ти його знаєш. Це син сестри голови колхозу. Він минулого року був охоронником і ходив з пістолем. Він — той, про якого говорили, що його трохи були не викинули з комсомолу за те, що він раз сказав комусь там — нащо йому вчитись, досить бути комсомолцем, бодай і дурним, все одно добре проживе). Усе, що було на кухні, в коморі, в мішках — п'ять мішків хліба і торба сала — все забрали. Навантажили це все на самих же куховарок, а найбільше на зава — аж два мішки — і звеліли їм нести це і мовчати, бо вб'ють, а розбійники їх супроводили з наставленими пістолями.

Так занесли вони все далеко. Так далеко — аж за той переїзд, де чотири тополі, а тоді далі — в ліс. Там всіх куховарок і зава посадили на землю і дали їм їсти хліба, скільки хочуть, і хотіли дати сала. А те сало у торбі було зіпсоване. То розбійники дуже розсердилися на зава за те, що він хотів кидати попсоване сало людям у юшку і побили його і змусили його самого те сало їсти, і він з'їв його так багато, що аж ригав. А один розбійник, що бив його, назвав його “Гадським богом”.

Потім розбійники свиснули, приїхало дві підводи, і вони склали мішки з хлібом і поїхали. А куховаркам видали по бохонцеві хліба і всім наказали лежати на землі ниць дві години і не рухатись.

бо вб'ють. Після того тут чотири дні їздила сила кінної міліції з собаками, але розбійників не знайшли.

А тепер, як хто розсердиться на зава столовки за поганий обід, то тихенько лає його — “гадський бог”.

Іще одна подія була у нас на минулому тижні.

Пізно пополудні аж під вечір один чоловік прийшов до контори одержувати гроші, і як йому підраховали, то вийшло, що багато він був винен позики, за харч, за пайок і ще за щось, так що до виплати йому припала одна копійка.

Він узяв ту копійку, а, як ішов додому полем, то помер. І так всю ніч до ранку і пролежав там і собаки одзризли йому шматок руки.

Більше так покищо нема про що тобі написати.

Приїзди, ми скучили за тобою. За харчі не журись, якимсь буде. М. І. обіцяв, що допоможе тобі на цих два місяці знайти щось у конторі. . .”

На цім кінчаю уривок з другого листа. Особа, яка передала мені ці листи, просила не означувати точно місць і осіб, а листи повернути їй назад. Листи ці вона береже, як спогад про дорогу Батьківщину.

22. - 23. XII 51

Н. ХАСЕВИЧ “ПОВСТАНЦІ В ГОСТИНІ”.

Спогади з мого життя

(Надіслане з матеріалів ДОБРУС-у в Зах. Німеччині)

I. УКРАЇНСЬКІ СЕЛЯНИ — ПРОТИ БОЛЬШЕВИКІВ

В 1929 р. большевики розпочали свій наступ на трудове селянство. Цей большевицький наступ зустрів на Україні дружній спротив. Селяни хлібоздачі не виконували. Щоб не здавати хліб комуністам, селяни закопували його в землю і т. п. Ніхто з селян не йшов добровільно до колгоспу, — навпаки, всі селяни сміялися з цієї комуністичної вигадки.

Побачивши це, большевицька влада почала заgravати з тим, хто міг би допомогти їй в ділі приборкання українського селянства: з колишніми “червоними партизанами”, з комсомолом, а також із сільською біднотою, об'єднансю в КНС (Комітети Незаможних Селян), організуючи з них знаряддя свого терору проти селянства. Головними провідниками цих пробольшевицьких організацій були члени компартії — вчителі сільських шкіл та службовці в установах районних центрів. Але й цей захід не дав бажаних наслідків комуністам.

Траплялися дуже яскраві випадки спротиву. Так, в Одеській області приїхав до села Візирка представник району — старий большевик Рашков. Ввесь вогонь своєї промови перед селянами він спрямував проти т. зв. “ворогів советської влади” за саботування ними урядових завдань. При тім Рашков загрожував селянам тюрмою “за контрреволюцію”. Селяни - чоловіки не сперечалися з Рашковим і тільки мовчки курили. Ініціативу перебрало в свої руки жіноцтво. Селянки обурено накинулися на Рашкова, обірвали на ньому одяг, порядно його побили і, як брехуна та провокатора, повели його під конвоем до районного центру.

По інших селах селянки теж відіграли помітну роль в самозахисті села від натиску большевиків. Такі випадки, що були повсюду частим явищем, набирали іноді характеру справжніх “бунтів”.

Побачивши цей спротив українських селян, компартія і советський уряд відрядили на наші села 25.000 своїх членів і службовців т. зв. “двадцятип'ятитисячників”, що їх було дібрано спосеред безкомпромісових большевицьких головорізів. Тоді й почалася справжня трагедія села. Ці особливоуповноважені мали необмежені надзвичайні права і діяли безоглядно. Село зазнало від них великого терору, але продовжувало свій спротив.

Одне з перших великих заворушень селян, що мало характер повстання, було на Подністровщині, в районі сел Градониць і Троцьке. Це повстання придушила збройною силою Одеська міська

міліція та актив компартії, — повстанців селян було ув'язнено і невідомо, що з ними зроблено.

В інших місцевостях селяни так само повставали. Особливо міцний спротив колективізації села виявився на Січеславщині (Катеринославщині) в районі м. Павлограда. Тут повстали проти большевиків усі прошарки сільського населення, незалежно від їх матеріального і суспільного поділу, бо вони не могли вже зносити тиранії советської влади. Повстання почалося в 1930 р. з малого хутора Осадчий Межівського району (Катеринославщина). Це повстання, що охопило райони: Межівський, Васильківський, Близницький, та Павлоградський, — проходило під гаслами Спілки Визволення України (СВУ). Воно розгорнулося було настільки широко, що озброєні повстанці підійшли були на відстань тільки 10 км. від м. Павлограда, в якому тоді стояла 30-а дивізія Червоної Армії під командою комдива (командира дивізії) М'ясоєдова. Але це червоноармійське військо не виступило проти повстанців, хоч советська влада і вимагала цього від командування дивізії.

Мені та небагатьом іншим було відомо, що керівник цього повстання провадив переговори з комдивом М'ясоєдовим. Всі чекали, що 30-а дивізія, в наслідок домовлення з командуванням її, приєднається до селянського повстання і підтримає його. Але в найкритичніший момент цих подій советська влада заарештувала М'ясоєдова та весь командний склад цієї дивізії, як "ворогів народу". Замість цієї дивізії проти селян було спрямовано окремі війська ГПУ та загони міліції з міст — Харкова, Запоріжжя та Дніпропетровську, а також було озброєно до зубів всіх членів компартії в цій місцевості. Селянство ж було озброєне тільки вилами та косами, і тільки дехто мав справжню зброю, що її невелику кількість було приховано по селах ще з років громадянської війни, або що була вояками трофеями повстанців під час боїв їх з большевиками.

Після перемоги большевиків — розправа з переможеними була жахлива. Керівник повстання, правда, десь зник, але масові арешти серед селян наповнили льохи ГПУ в'язнями-повстанцями до крайніх меж. Так, із села Дмитрівка Васильківського району було ув'язнено понад 100 душ селян, що з них більшість вже не повернулася на волю. Серед них були: Павленко Сергій, Коробський Григорій, Кононенко Явтух, Іванченко Ганна та інші.

Хоч масові арешти було переведено по всій території повстання, але вони не придушили його остаточно. У відповідь на арешти і нові примушування до вступу в колхози — почалося масове спалювання колгоспних токів та окремих об'єктів колгоспного господарства. На це советська влада відповіла новими масовими арештами. Тоді й автор цих рядків опинився у в'язниці.

Нас, ув'язнених селян, посадили в різні камери Міжрайонової тюрми. Я потрапив до камери ч. 6, в якій містилося 83 чоловіки. Зовні камера була набита так, що про лежання не було чого й думати. Цілими ночами тягнулися допити та биття ув'язнених. Слідство провадив слідчий Ігнатієв. Це був садист, що і зовні виглядав, як справжній кат. Денний раціон харчування в'язнів скла-

дався з 200 гр. хліба з гнилим оселедцем при повному браку води. Виснажений організм в'язнів не витримував тортур.

Начальником ОГПУ Васильківського району був Кучеренков — не менший садист, ніж Ігнатієв. Цей Кучеренков dokonував тих в'язнів, що їх не міг “розколоти” слідчий Ігнатієв.

Після такого місячного “слідства” у Васильківській тюрмі, нас перевезли до Дніпропетровської обласної тюрми, а потім, з полами ребрами, вибитими зубами і розбитими вилицями, вирядили нас на етап.

На станції Ульяновка я утік з цього етапу, скориставшись темнотою грозової ночі, — мене ніхто при цьому не помітив. Потім я здобув чужі документи і проживав по них увесь час з 1930 до 1936 р. по різних місцевостях Советського Союзу.

Восени 1934 р. я переїхав був у м. Горловку (Донбас) і там довідався, що мого батька було засуджено на 10 років ув'язнення за це повстання, брата — на 8 років, а матір мою з чотирма дітьми вигнали з хати. Це були для мене дуже тяжкі новини. Скоро після того на копальні Щербанівка мене впізнав один мій односельчанин, — і незабаром мене схопили органи ГПУ. Вони мене “засудили” на 5 років концтаборів на Колимі.

2. ДЕЩО ПРО КОЛИМУ

Після довгого слідства та “судової” комедії ГПУ 11 лютого 1936 р. я потрапив на “етап” із Дніпропетровської тюрми в невідомому напрямку. У вантажному вагоні на 12.5 тон нас було 48 в'язнів. Денний раціон складали: 300 гр. хліба (фактично не виходило й по 200 гр.). гнила дрібна риба — т. зв. “комса” і, в недостатній кількості, вода. Голодування на протязі багатьох днів давало свої наслідки, а спрага зовсім підрізувала здоров'я в'язнів. Коли на ст. Харків ми заявили медичній комісії ГПУ, що перевіряла етап, про те, що у нас в вагоні є хворі, — то ця комісія глузливо відповіла:

— Там вас вилякують!

Далі наш вантажний поїзд покотився на схід. По дорозі майже весь час збройна охорона ляпала деревляними молотками по даху і стінах вагонів, перевіряючи, чи, бува, не прорізано денебудь дошок для втечі. Через 5 тижнів мученицької їзди ми доїхали до Іркутська.

Там нас погнали до лазні. Але вода в ній була страшенно холодна. Та кати підгоняли нас, щоб милися тою водою: “Давай! Давай!” З тої лазні повернулися ми такі самі брудні, як і були перед нею, тільки змерзли від холодної води. А в звіті нашого конвою ГПУ напевно записано, що нам зроблено “санобробку” (санітарну обробку) та купіль.

Поїзд покотився далі на схід: 8 квітня 1936 р. нас привезли на станцію Друга-Річка. Там був величезний базар рабів цієї країни “наукового соціалізму”. Це був головний транзитний концтабір, що з нього поповнювалися усі катівні Далекого Сходу дармовою

робочою силою. 10 квітня 1936 р. нас навантажили до пароплаву "Днепрострой" на рейді Чуркін Мис біля Владивостока. Цей величезний пароплав проковтнув в себе аж 4.000 в'язнів і поплив до бухти Ногайск. Потягнулися довгі дні скитання по Охотському та Берінговому морю. За 4 дні до терміну нашої плавби забракло для нас харчів. Цілком голодні й страшенно виснажені, під ударами океанської стихії, мученики-в'язні не витримували муки, і багато з них помирало. Мертвих викидали в море. До бухти Ногайск ми приплили 2 травня 1936 р. Тоді в Ногайську був ще великий мороз.

Усіх в'язнів погнали до лазні. Наш одяг відібрали, а замість нього видали нам брудну арештантську подерту одягу та онучі й лапті. Кожен в'язень одержав по 400 гр. такого гливого хліба, що коли його поїли, то багато в'язнів дістали від нього корчі в шлунку, і чимало їх від цього одразу помирали.

3 травня 1936 р. нашу групу в'язнів, в складі 120 осіб, спрямували в Нижнє Колимськ, за 300 км. від бухти Амбарчик, на приїск "Партизан". Понад 1.000 кілометровий шлях ми ішли й їхали майже 25 днів, у голоді й холоді, бо відомо, яке було постачання для в'язнів ("Человек — это звучит гордо!" Горький). Як тільки ми приїхали на приїск, нас негайно призначили до праці, не давши навіть години спочинку після такої довгої дороги.

Подаю деякі зауваги щодо побуту в'язнів на Колімі. Живуть вони в споруді, стіни якої зроблені з дерева, а дах з брезентової палатки. В цьому мешканні міститься 120 осіб. За пічку вживається дві залізні бочки з-під пального. Така пічка при невеликій кількості дров, що їх дають для спалення, дає дуже мало тепла, і тому в мешканні страшенно холодно, бо на дворі мороз в -40° . В'язні туляться один до одного, щоб зігрітися. Соломи для матраців не було. Ми спали на голих нарах в навалку. Насправді не відпочивали, а мерзли. Вода в приміщенні у нас замерзала іноді до дна. Щодо харчування в'язнів, то їх було розподілено на 3 категорії "пайків": 1) штрафний — один літр баланди і 300 гр. хліба, 2) виробничий — один літр баланди, 500 гр. хліба і 2 ложки каші, 3) ударний — 800 грамів хліба і ліпший приварок до нього.

Умови праці були насправді жахливі. Це були переважно земляні роботи на скелястих породах. Норма була на одного в'язня на день від двох до шести кубометрів в залежності від характеру вічномерзлої породи (скеля чи гравій, абошо). Відтранспортовували добуту породу від виемки ручними тачками. Місткість тачок була від 0.15 до 0.25 кубометра.

За своїм соціальним складом маса ув'язнених походила здебільшого з селян, інтелігенції та "службовців культу", тобто духівництва. За національним складом в'язні переважно були українці або з народів Кавказу та Середньої Азії.

Ставлення адміністрації ГПУ-НКВД до в'язнів було дуже суворе і бездушне, а з приходом до влади ката Єжова стало зовсім жахливим. Одержати додатковий термін за кожну дрібницю — то стало звичайним і загальним явищем.

Особливо тяжко зносили холод і взагалі підсоння Колимського краю мешканці Середньої Азії та Кавказу. Багато з них, не виносячи мук холоду й голоду, кінчали самогубством.

Діана ДЕНИСІВСЬКА

Л Е Г Е Н Д А

Найтяжчі страждання не нищать надії...
І думку про волю не вбити катам...
Про велич духову, про дивні події
Безсмертні легенди розкажуть вікам.

Розкажуть про те, як сторіччя минали...
По Дикому Полю татарин шугав...
В далеку неволю полонених гнали,
Як край наш за ними що ночі палав.

Навіки лишили все рідне і миле,
І сльози перлинами падали в пил...
Лише Матір Божу в відчаю молили,
Щоб вийти з неволі післала їм сил.

Та зникли дороги... За обрієм дальнім
У сивім тумані розтали степи...
І в кожного з них була думка остання:
Шляху б не згубити — додому прийти.

І зглянулась Мати Пречиста над ними,
Почувши їх скарги на долю сумну:
Збрала невідьмицькі сльози-перлини
І з кожної зірку створила ясну.

Ті зорі усипала шляхом широким,
Що з півдня чужого на північ веде.
Цей шлях*) і понині у небі високім
Іскриться для тих, хто додому іде.

Показує напрям на рідну Україну
Всім тим, хто згубився в далеких світах... —
Ясними зірками у тяжку хвилину
Освітлює Мати Господня їм шлях.

---

*) Чумацький шлях.

ПРОЩА УКРАЇНСЬКОЇ КОЛОНІЇ В КОРДОБІ до місцевої церкви Чудотворної Богородиці 1952 р. Тут о. Поперечний (стоїть посередині) відправив Службу Божу за в'зволення України. Співали інститутки-аргентинки, які вивчили всю українсько-католицьку Службу Божу. Це вже третій чужинецький хор, що старанням о. Поперечного, вивчає в такий спосіб нашу Службу Божу, привчається шанувати її красу та ширить про Україну добру славу.

МЕДВИНЕЦЬ

Антін Петюх

БАНДУРИСТ-РЕВОЛЮЦІОНЕР

Серед сотень тисяч безіменних героїв, що склали своє життя на вівтар української визвольної ідеї, мусимо знати про бандуриста і революціонера Антона Петюха. Антін Агеєвич Митяй чи Антін Петюх був сліпим, але славним бандуристом і водночас великим революціонером-пропагандистом.

Він народився в селі Медвині на Київщині 1884 року в бідній селянській родині. Коли був маленьким, ще в пелюшках, мати в жнива поклала його спати під копою. Сама жала, а дитина спала в холодку. Коли сонце повернулось, і дитина опинилася на сонці, соняшне проміння так подіяло на її очі, що вона майже осліпла. І таким Антін залишився до самої смерті. З шкільних років він почав носити темні окуляри. В день при соняшному світлі він нічого не

бачив і тільки ввечорі та вночі дуже слабо міг відрізнити людські постаті, визнаючи в них чоловіка чи жінку.

Від природи був дуже здібний, гарячий і завзятий. Жив поблизу школи, бавився з школярами і, гуляючи, відвідував школу. Все те, що чув від вчителя чи учнів, швидко сприймав, бо мав добру пам'ять. Вчителі звернули на це увагу і по обіді з ним займалися окремо. Сам не міг читати, але мав товаришів, яких завжди просив читати йому книжки. Раз прослухане залишалось глибоко в голові.

Мав чудовий слух і голос. Довгі роки ходив співати в церковному хорі. Завжди читав в церкві на пам'ять "шестоцалміє". Знав багато текстів "апостола" і часто на пам'ять читав його серед церкви, тримаючи перед собою книжку та у відповідний час перекидаючи в них листки, чим дивував людей, що сліпий і читає.

Коли Антонові було 19 років, в Медвині працювали вчителі з Київської духовної семінарії, де вони раніш були хористами та знали Кошиця, а через нього і Миколу Лисенка. Знали вони також, що Микола Лисенко закликав до своєї музичної школи якогось сліпого бандуриста Кучеренка (про нього згадує Кошиць в своїх спогадах), щоб там відкрити відділ гри на бандурі. Порадившись між собою та з Антоном, якому ідея навчитися гри на бандурі не давала спокою, вчителі рішили послати його до Києва. З Києвом вони раніш все листовно підготували. І одного дня 1903 року доручили Федорові Бражникові, молодому помішникові вчителя, відвезти Антона до Києва. Дорогу оплатили самі вчителі. В Києві Ф. Бражник відвіз Антона до духовної семінарії і там передав за призначенням.

Майже два роки Антін був у Києві, навчався гри на бандурі в бандуриста Кучеренка, а одночасно там десь навчався і української політичної грамоти. 1905 року він вже повернувся до Медведина добрим бандуристом і українським революціонером. В той час в Медвині працював підпільний революційний гурток, і Антін з головою поринув в ту роботу. В його хаті організовано підпільну друкарню, що друкувала відозви й проклямації, поширювати які він був великий майстер. На частих вечірніх зборах, десь по хатах, підпільного гуртка, на яких завжди було повно селян. Антін гаряче промовляв та грав на бандурі різних пісень і козацьких дум. Не раз, бувало, серед дня на багатолюдному базарі в Медвині він розклеював проклямації, які тут же великі натовпи читали. Розповідають про нього таке.

Якось Антін розклеював на базарі проклямації на тему "Далой царя", і місцеві стражники піймали його та привели до урядника. А той тут же почав робити допит.

— Де це ти взяв? — питає урядник. — Мені це дав якийсь чоловік, — відповідає сліпий. — А на що ж ти це розклеюєш по стінах? — Він дав мені за це карбованця, ось він — і, виймаючи з кишені, показує його, — і сказав, щоб я це розклеїв. — А голос того чоловіка ти можеш пізнати? — знову питає урядник. — Можу. — відповідає Антін, — той чоловік мав голос точнісінько такий, як ви. — Брешеш, с... син, — схопився урядник, — я тобі цього не

давав. — Я ж не кажу, що ви дали, а тільки голос того чоловіка подібний до вашого. — А як же ти так правильно їх розклеюєш на стінах, коли ти сліпий? — знову запитує урядник. — А той чоловік загнув у тих листочках в одному кутику ріжечки і сказав, щоб те загнуте завжди було вгорі з правого боку і зверху.

Коли 1906 року в Медвин заїхав загін чеченців, і почали заарештовувати всіх учасників підпільного революційного гуртка, то разом з іншими заарештовано було й Антона Петюха. Всі заарештовані коло 2-х років перебували на засланні в Олонецькій губернії, але Антін за кілька місяців повернувся назад. Тепер він вже сам своєю бандурою провадить далі попередню пропагандивну роботу серед місцевого населення. Не раз його викликали з бандурою до різних товариств на різні свята, вечірки тощо.

З перших днів лютневої революції 1917 року Антін Петюх був ініціатором і організатором громадських мітингів, звичайно, українською мовою, в яких розповідав і про історію українського народу, і про Козаччину і про те, що ми — окремий український народ, а не малороси, і що ми мусимо будувати свою українську незалежну державу Україну. Від нього медвинці на таких вільних багатолюдних мітингах вперше почули і про український народ і про Україну.

Він же був і першим дорадником в організації в Медвині осередків культурно-освітньої праці навколо створеної тоді "Просвіти". На частих тоді виставах в театрі, на який була перетворена школа при містечку, Антін завжди виступав з своєю бандурою. Досить часто він давав цілі концерти, і всі його виступи на бандурі збирали найчисленнішу аудиторію та залишали в медвинців найкращі враження. В підмогу собі він навчив грі на бандурі і місцевого вчителя Осю Миколовича Проценка, з яким давав концерти на двох бандурах.

При всіх частих змінах влади в Медвині Антін завжди залишався на своєму посту послідовного революціонера і великого пропагандиста, та послідовно боронив інтереси свого народу. Пригадую такий випадок. 1919 року для денікінців у Богуславі учні української гімназії давали концерт і взяли з собою Петюха. Концерт з українських пісень пройшов добре, ніяких інцидентів не було. Але ось виступив з бандурою Антін Петюх. Ми з острахом чекали якоїсь від нього несподіванки. І Антін це зробив. Не пригадую точно назви того, що він грав і співав, але його програма була вся воєвничо протиденікінська, протиросійська і патріотично українська. Чимало денікінської офіцерні зірвалося серед концерту, і хотіли його заарештувати. І тільки втручанням і проханням всіх нас його було виручено.

Антін Петюх мав просту вербову велику бандуру з дерев'яними кілочками, але надзвичайно голосну. Сам мав сильний і м'який баритон. В його репертуарі переважали козацькі думи, історичні та жартівливі пісні. Коли грав на бандурі, то здавалось, що то грає ціла божественної музики оркестра. Я багато разів слухав і окремих бандуристів і цілі капелі бандуристів, але ніколи не пригадую, щоб

та гра колинебудь доводила аудиторію слухачів до сліз, до такого глибокого враження і переживання, як це бувало в грі Анто́на Петюха. Його бандура була його другою душею, і вона вмiла говорити до серця людей. Йому не було потреби стежити за пальцями на струнах, бо пальці його були другими голосниками його горла. Особливо в пам'яті залишилася його гра думи про Морозенка. Слухаючи цієї думи, більша половина слухачів завжди втирала сльози. Любив також робити контрасні переходи. І в той час, ќди після гри якоїсь думи люди втирали сльози, раптом давав якусь жартівливу пісню, від якої зразу мiнявся настрій слухачів, і вся зала заходжувалася сміхом. Очевидно, його стиль гри цілком успадкований від його вчителя бандуриста Кучеренка та ним удосконалений.

1919 року бере він активну участь, як бандурист-пропагандист, у повстанні проти большевиків на Канівщині. Серед повстанських воєнків Антiн виконував ту роль, що й колись виконували слiпi бандуристи серед запорiзьких козакiв. 1920 року знову бере велику участь в протибольшевицькому повстанні Медвина, в якому він пiзнiше трагiчно й загинув.

Перед повстанням коло нього гуртувався гурток вiйськових старшин та iншої молодi Медвина. То був неофiцiйний молодечий полiтичний i розваговий клуб. Там обмiрковувались i всi полiтичнi питання бiжучого дня, там були i спiви, там була i випивка, вiд якої Антiн нiколи не вiдмовлявся.

Коли наспiли такi подiї в Медвинi, що треба було органiзувати протибольшевицьке повстання, то нарада Повстанкому вiдбувалася у його хатi i за його активної участi. В Повстанкомi він був його iдейним провiдником i пропагандистом.

Коли повстання большевики криваво злiквiдували, i повстанський загiн медвинцiв пiшов в околицьнi лiси й села, Антiн Петюх був далi його незамiним пропагандистом. Разом з iншими він завжди їздив на конi: з одного боку пiстоль, з другого шабляка, а за плечима замисть рушниці в торбi бандура. Самим його нiкуди не посилали, з ним завжди було кiлька постійно прикрiплених до нього воєнкiв чи селян по селах, де повстанцi їх часто скликали; завжди виступав він з промовами, бо краще вiд нього нiхто не мiг промовити глибоко до серця. Слухаючи його промови, селяни плакали. Розповiдаючи про iсторiю i долю України, Антiн часто тут же пiсля промови, як iлюстрацiю до своїх слiв, на бандурi грав козацьких дум i козацьких пiсень. Своїми промовами i грою на бандурi Антiн пiдтримував у подоланих i стероризованих большевиками селян волю до боротьби за своє визволення i ненависть до большевизму й большевицького окупанта.

Завдяки роботi Анто́на Петюха, як пропагандиста, повстанський Загiн Квiтковського, який був створений з медвинських повстанцiв i який 1920 - 21 року майже пiвроку оперував в околицях Медвина та пiвденнiших вiд нього районах Звенигородщини, по багатьох селах перевели величезну пропагандивну роботу проти большевикiв. I коли з вiйськового боку цей загiн для большевикiв не робив якоїсь значної загрози, то з пропагандивного боку загроза

була й на ті часи дуже велика. Маючи добрих коней, повстанський загін уміло маневрував, робив часто великі нічні перескоки, ховаючи від переслідувачів свої сліди. Але большевики, що тоді вже міцніше закріплювалися по селах і всюди мали свою агентуру, пильно слідкували за рейдом загону Квітковського й не давали йому спокою. Бували випадки, що на загін зненацька вночі насакували большевицькі військові відділи, набагато сильніші чисельно. Відвага й сприт вояків загону завжди їх врятовувала. Але не всіх і не завжди. В один з таких большевицьких нападів на загін Квітковського і загинув Антін Петюх. Розповідають, що це було в селі Семенівці на Звенигородщині. Під час нічного нападу Антін Петюх потрапив до рук большевиків, і, не бажаючи здаватися живим, сам пустив собі кулю в лоб. Його бандура була врятована і зберігалася в Медвині, перебувала кілька місяців навіть у мене особисто.

Антоногового учня бандуриста, вчителя Осію Проценка, большевики злідиували вже пізніше, 1937 року. Більше в нього учнів не було і в тому велика шкода. Шкода, бо він не передав свого багатющого досвіду не концертного бандуриста і не звичайного собі бандуриста, яких у наші часи дуже багато, а досвіду особливого стилю індивідуального бандуриста-сліпця. Про бандуриста Антона Петюха знає старше покоління Медвина, його співучасники, але нічого не знає молоде покоління. Хай цих кілька слів середечних спогадів його колишнього молодого друга будуть маленькою квітцею квітів над його невідомою могилою!

У п'ятиліття Філії "Відродження" в Мунро (1952 р.)

Заклик додому

Серед італійського степу, близько Ріміні, куди доходить навіть тихий шум вод Адріатики, англійською військовою владою було побудовано великий табір, в якому розмістилося десять тисяч українських вояків І-ої української дивізії, що під час II світової війни зорганізувалася для боротьби з московськими окупантами України.

Табір обведено колючим дротом. Зовні охороняється англійськими вояками, а в середині — поліцією з українців. За брамою табору штаб англійський, а в таборі — український. Тут же церква, театр, різні інші установи й шатра, шатра. Територія табору розмежована майданами та вулицями з українськими назвами: Шевченківська, Львівська, тощо. А так, ген збоку, базар. Головним чинником в торговельнім русі був тютюн, що його українці вимінювали поза табором у цивільного населення за різні речі. Виміром тютюну була кількість його на один “скрут” — (одну цигарку):

— Земляче, скільки даси за оцю сорочку тютюну?

— Дам на десять скрутів.

— А ну покажи, скільки даєш на один скрут.

— О . . . я міряю не так, як інші. У мене на один скрут ось скільки, дивись! Бачиш?

— Скупенький скрут. Он Іван дає щедріше. І, при лихій годині, можна з одного два зробити.

З часом, коли таборовики почали працювати поза табором, на базарі виявився доплив італійської валюти (ліри), і обмін краму на крам відпав. Появилися маненькі, дерев'яні доморобні ваги з гирями-камінчиками, перевіреними на справжніх вагах, і тютюн продавався вже на грами. Поширилася й інша торгівля, і було відкрито навіть два ресторани з продажем “міцної” та холодних і гарячих закусок. Вояки розвівали тут свою тугу за батьківщиною, рідними, приятелями.

На початку серпня 1945 р. у таборі раптом сталася тривога. Прибули в “гості” московські енкаведисти. Того ж дня, за наказом англійської військової старшини, всі вояки табору вийшли на майдан і вишикувались полками. Виявилось, що прибула советська репатріаційна комісія. Таборовики насторожилися. А англійський старшина пояснив, що репатріація буде вільною, й уряд його королівської величності силоміць нікого не видасть. Але поводитися з комісією слід ввічливо та лагідно.

По хвилі до першого за чергою полку підійшла комісія, і виступив один енкаведист.

— Товариші! . . . Ви перебували у ворожому німецькому вій-

сьгу й били на своїх. Але це нічого. У Советському Союзі вийшов такий декрет, що війні капут, і всім за військові провини прощається. Советський уряд вирішив порозшукувати на чужині всіх своїх людей і перевезти їх на рахунок держави на Батьківщину. Ми до ваших послуг. Товариші! Хто бажає додому, прошу виступити на бік.

Але жодний вояк на бік не виступив. І тільки по хвилі відповіде:

— Чого ви нас дурите?! Це ж вам не в Советському Союзі, де всяку вашу брехню люди примушені визнавати за правду. Тут цього нема. Ви нас не заманите, ми знаємо, що ви повезли б нас не додому, а на Сибір, а кому й куля в лоб. Між нами дурних нема. Ідіть далі, може знайдете.

— Товариші! Нашо нам вас дурити?!... Коли б наш уряд хотів репатріювати вас примусово, — бо ви ж у полоні у нашого співника, з яким уряд домовився б й усе, — а то ж ні, вам дається право самим добровільно повернутися додому. А ми вам допоможемо.

— Та ми вас і слухати не хочемо. Ідіть далі.

— Товариші, як видно з усього, вас, мабуть, залякує ваша старшина. Не слухайте її, а вірте нам: їдьмо разом додому, а там одержите допомогу і будете жити радо та щасливо, як і всі советські люди.

— Ми не діти, що ви нам казочку розказуєте! Ідіть собі та не хвилюйте нас!

— А ви, товаришу, не збивайте людей з толку.

Раптом вояки всього полку спалахнули гнівом. Ходором заграли їм груди й вилетів затриманий віддих:

— Геть від нас! Геть!!!

Енкаведисти намагалися ще говорити, але вояки, як один чоловік, голосили:

— Геть!...

Вони відійшли до іншого полку. Але тут не дали їм і спинитися. Все вигукувало:

— Геть від нас!

Комісія розгубилася. До якого полку не підійде — кричать “геть”, наче умовилися. Стався великий страшний гармидер. Всі кричали і кожний по своєму. Під цю бурю англійський старшина вибив членів репатріяційної комісії з табору.

Та не цьому репатріяційна справа не закінчилася. По кількох днях комісія розпочала діяти. На її домагання англійці перевезли старшину в інший табір, щоб “не залякували вояків”. Потім почали виводити за браму групами по десять душ. А там брали по одному в барак і пропонували повернутися додому:

— Товаришу, вас жде ваша Батьківщина, вас ждуть рідні та друзі й приятелі, а ви мучитеся на чужині. Хочете додому?

— Не хочу. Немає куди їхати. Батьківщину мою окупувала Москва, батька й матір Енкаведе розстріляло, старших братів заслало в Сибір на каторжну працю, лишився я один, але ви й мене хочете заманити, щоб розстріляти, або в Сибір на каторгу послати.

Ні, не піддурите! Не піді. Нехай туди піде панотень з кадилом....

Олексій Запорожець у таборі в Ріміні: — Не хочу повертатися під московське ярмо!

Таборовики піднесли цьому старшині лист такого змісту:

“Український табор полонених 5 в Італії.

Беллярія, дня 28. 8. 45.

Де Головної Команди таборів полонених в Італії:

Ми, стрільці й підстаршини, вибрані, як репрезентанти поодиноких сотень, маємо честь зложити отсю заяву:

Як причину отсеї заяви є діяння на терені нашого табору совітської репатріаційної комісії. Нинішня наша заява являється лиш доповненням всіх попередніх заяв команди табору й наших старшин, з якими ми все вповні погоджувалися. Наша відмова переїхати в нашу батьківщину — Україну не є вислідом пропаганди, як це твердить совітська репатріаційна комісія, лиш вікового політичного процесу боротьби й оборони проти російського імперіялізму і комунізму. Російський імперіялізм виявився ще в XII сторіччі походом і зруйнуванням культурно-національних надбань України російським князем Андрієм Боголюбським, чим започатковано загарбниць-

кі ідеї Москви, що пляново були проведені російськими князями та царями — Петром I, Катериною II (17 і 18 віки) та досягли свого вершка по упадку царського режиму 1917 року.

Україна в той час проголосила, згідно з політичними змаганнями всього українського народу, який мимо великого царського утиску не затратив свого політично-самостійницького та культурного обличчя, Народню Республіку, сперту на найширших засадах демократизму. Держава ця була визнана цілим рядом західніх великодержав, а навіть і самим тоді створеним російським комуністичним урядом.

Мимо голошених комунізмом засад про самовизначення народів комуністична Росія у відношенні до України продовжувала політику царського імперіялізму. Вислідом того був збройний удар російської комуністичної республіки з військами Української Народньої Республіки. По трирічній тяжкій боротьбі вдалося большевикам надійно закріпити свою владу на Україні, винищуючи передусім свідому українську провідну верству, культурно-історичні надбання, християнську релігію і традицію, знаними вже у світі кривавими методами ГПУ, а опісля НКВД. Завершенням цього нелюдського винищування був штучно витворений в 1933 році голод, що спричинив голодсву смерть около десяти мільйонів українців.

Частина активного елементу, що боровся проти большевицько-російського імперіялізму, емігрувала за кордон. І так, як сьогодні нас, ток і тоді большевицький уряд намагався знищити українську політичну еміграцію, проголошуючи навіть амнестію, щоб в той спосіб заманити тих людей до краю і там їх фізично знищити. Частина, що повірила тим брехливим зепевненням, була в скорому часі зліквідована.

Російські комуністи, маючи на увазі виключно російський імперіялізм, знищили навіть усіх українських комуністів, які стали з ними до співпраці, стоячи на становищі, що кожний українець являється ворогом Москви (пр. премієр УССР Скрипник, міністр освіти Затонський, поет Хвильовий та цілий ряд передових людей). Щоб ослабити самостійницькі бажання українського народу, створено народію української держави, з накиненим згори в диктаторський спосіб російським проводом, що поставив собі за ціль накинати чужу українському духові комуністичну господарську систему, знищити релігію в ім'я засади, що релігія це опій народу, розбити загально-людські поняття етики і моралі та знищити християнські поняття родини.

Український нарід не прийняв накинених йому чужих форм і політичних та господарських понять і зареагував цілим рядом збройних виступів. Російські червоні імперіялісти, очеркуючи тих людей, як саботажників, ворогів народу та всесвітнього пролетаріату, не розбирали в середниках. Кривавим терором та мільйоновими депортаціями на Сибір винищували український нарід.

Далішим виявом російсько-большевицького імперіялізму супроти українського народу був заключений в серпні 1939 року пакт Рібентроп-Молотов, на основі якого Росія одержала західні

частини української території, так звану Галичину і Волинь. Це спричинило нову масову українську політичну еміграцію, бо більшовики застосували на новоздобутій українській території свої старі методи винищення народу. 1941 рік відкрив перед усім культурним світом варварські методи і звірства большевицького режиму. Незабутніми для української нації будуть масово помордовані українці (мужчини, жінки і діти) по тюрмах у тих містах, звідки відходили більшовики, масові гроби помордованих і постріляних по всій Україні з масовою могилою 10.000 українців у Вінниці. Звірства большевиків доходили до тої степені, що людей живцем замучували, відрізаючи деякі частини тіла, пр., жінкам груди, ба навіть немовлят-дітей розпинали цвяхами на тюремних дверях.

Український нарід продовжує боротьбу за своє політичне існування проти окупантів. Твориться Українська Повстанча Армія (УПА), що в партизанський спосіб веде боротьбу проти одних і других і ту боротьбу продовжує і досі на території України. Щоб оминати цілковитого фізичного знищення українського народу на окупованих німцями територіях, створено під натиском німців українську дивізію, що в майбутності мала перетворитися в Українську Армію і на жадання української суспільности мала бути вжита тільки проти советської Росії, на що зложили присягу. Українська дивізія в останній час війни згідно з цілями її створення воювала тільки проти Советської Росії.

Тісна співпраця між Україною і дивізією існувала весь час, чому старалися протидіяти німці, розстрілюючи цілий ряд старшин і стрільців, закидаючи їм зв'язок з УПА, а багато вояків УПА публічно розстріляно.

З моментом капітуляції німецьких армій східного фронту скапітулювали і ми, але не хотіли зложити зброї перед советськими військами, а зложили її перед англійськими і їм піддалися в полон, знаючи, що віддача себе в полон советській армії означала б для нас фізичне знищення.

З вишенаведених причин усякі заяви і запевнення советської репатріаційної комісії вважаємо тільки як приману, щоб дістати нас в руки, а відтак фізично нас знищити. Ми свідомі цього, що советський уряд уважає нас не лише за воєнно-полонених, але перш за все, за політичних противників. Ще раз підчеркуємо і запевняємо, що всякій примусовій видачі ми не піддаємося і готові задокументувати не своєю смертю".

Підписано стрільцями і підстаршинами — репрезентантами поодиноких сотень І Української Дивізії.

З часу цієї історично-героїчної боротьби І Української Дивізії за незалежність України минули роки й ще минуть. Та іскорка жевріє й ніколи не погасне. Настануть часи, коли вона спалахне велетенським полум'ям гніву і спалить московського наїзника, і український нарід на своїй землі стане паном сам.

Люди глибоких меж

Душа з розбігу стане на сторожі,
Щоб обережно, але гостро стежить
Всі інші душі — зимні, чи ворожі
І всі глибокі поміж ними межі.

Олена Теліга: "Поворот"

Коли тих наших людей, що після останньої війни залишили рідну землю, названо скитальцями, цим висловлено тільки частину правди. У дійсності скитальці не лише ті люди, але всі ми, "не в Україні суші". Більше: всі ми і в Україні суші. Вся наша нація, відколи вона почала домагатися своїх людських і національних прав, обернулася в націю вічних мандрівників. Символом її є отой Проклятий Марко, що не знаходить для себе місця навіть у пеклі, і що його нам у повісті зобразив Стороженко.

Історія поводитись з нами не досить чемно. Нас діляли, краями, пересипали без нашої волі з місця на місце, гнали і картали. То були ми пани й не пани, то окремі провінції, то куркулі й підкуркульники, то "наші" і "не наші", то мельниківці й бандерівці, то східняки й західняки аж до цього дня, коли і тут в Америці ми стали новоприбулими й давноприбулими.

Так воно є, і коли б ми були до кінця зрозумілими, ми б ці речі сприймали як факти, з якими треба лише числитися, але які не сміють класти між нами аж надто великих меж у нашій всенаціональній визвольній роботі.

Одначе, воно не завжди так. Дуже часто наша людина кохається в цих своїх різницях одного з одним. Коли їх якимсь чином немає, ми їх навіть самі видумуємо. Більше того: ми творимо навіть відповідні філософії, що ідеологічно мали б виправдати нашу глибоку розмежованість. Не так давно читали мудрі сентенції про потребу творення орденів і каст з виразно розмежованими соціальними поняттями, хоча не тяжко збагнути, що саме виправдує подібна філософія. Там, де ті касты з Божої волі існують, вони є найтяжчим лихом даної національної спільноти і найбільшим побажанням всіх сил ворожих, які завжди можуть використати їх на свою користь.

Зрештою, ми і так покасовані, як не соціально, то психологічно. Нас змушують до цього самі сили природи, хочемо ми цього, чи не хочемо. Нас ділять межі, кордони, чи забобони. З бігом часу ми врослаємо у певні середовища, і коли приходиться нам стика-

тися з нашими людьми інших середовищ, ми змушені їх не розуміти, дарма, що говоримо однією і тією ж мовою.

Кілька прикладів: саме в розгар війни 1941 року, після довшого перебування на вигнанщині, вертаюсь "додому". Доля хотіла, щоб ми вертались разом із поеткою Оленою Телігою. Це не було просте вертання. Ми верталися нелегально, ми ризикували життям; річку Сян, що була кордоном між тодішньою Генеральною Губернією і Україною, ми переходили вброд. За браком комунікації, ми йшли пішки, або їхали селянськими підводами.

Все таки не пам'ятаю радіснішого моменту свого життя, як саме оте вертання. Передчуваючи його, поетка Теліга ще тридцять п'ятого року писала про це у вірші "Поворот".

**І все, що мрією було роками,
Все обернеться в дійсність і можливість,
Нам буде сонцем кожний куц і камінь
У ці хвилини гострі і щасливі.**

Олена Теліга (1907 — 1942)

Тільки нам приходилось коли переживати. Люди, наші товариші, наші колеги, ті самі, з якими ми ще перед кількома роками легко могли розумітися, ті самі тепер поставились до нас з крайньою настороженістю.

Ще гірше чекало поетку в її улюбленому рідному Києві. Там вона, по певному часі була заарештована німцями і розстріляна, але причиною цієї трагедії були свої люди. Не важно, хто вони були,

І якраз так було. Ми йшли, ми вертались, — розуміється, до Києва. Ми несли з собою безліч найкращих намірів. Ми мріяли зустрітись з нашими там людьми, поєднати з ними наші сили і працювати з ними. Не мали до них ніякого і найменшого упередження. Ми вже несли з собою готові реферати, щоб їх там виголосити, книги, щоб їх там видати.

Але ми не дійшли до Києва. Вже у Львові нас чекало перш за все дуже своєрідне розчарування. Вже тут нам досить тяжко було знайти людей, а коли у Клубі Письменників і Журналістів, після більших труднощів, нам вдалося виголосити наш реферат ("Високий стиль і позитивний тип нашої літератури") нас зустріла тут найбільша опозиція і незрозуміння, яке

— агенти, чи не агенти, але то були люди тієї ж мови і тієї ж батьківщини, що і сама поетка. Виявилось, що межі, витворені між нами з певних причин, були такі глибокі, що їх змогла зрівняти лише смерть. Життя тут було безсильне.

Другий приклад: їду до Канади. Мені помагають свої люди. В Канаді мене вітають і гостять. Мені говорять багато гарних слів. Я переконаний, що це тому, що я письменник. Пізніше виявилось, що це тому, щоб привабити мене до їх організації. Як тільки виявилось, що я волю більше бути письменником і далі, ніж членом однієї організації, мене негайно залишено напризволяще. Як письменник, я тим добрим і наскрізь щирим людям зовсім байдужий і навіть зайвий. Саме за це вони навіть мене незлюбили. Ніякі мої аргументи тут не впливають.

Знов ті самі “глибокі межі”. Ми самі себе не розуміємо, хоча кожний з нас має в основі добрі наміри. І таких прикладів наша життява практика підносить нам на кожному кроці. Особливо тепер, коли на історичній нашій шахівниці робляться значні пересунення. Кожний з нас їх мусить вичути і пережити сам на собі. Всі ми разом вичуваємо наявність меж, і вони творять нам порядний тягар життя. Вони нас ділять на душі “зимні і ворожі”. Вони нас взаємно насторожують, і ми з цих саме причин самі собі часто навіть шкодимо.

Об’єктивно тяжко шукати тут винних, чи невинних. Здається, що краще навіть їх не намагатися шукати. Здається, краще шукати вини не зовні у самих явищах, а десь там у внутрі самих себе. Перш за все треба бачити наявність умов, у яких живемо. Треба знати, що саме так, а не інакше є, і цей факт треба сприйняти, як наглядність. І щоб легше рішати завдання, ліпше пробувати робити аналізу самих себе, ліпше шукати в собі рішення і тільки в крайніх випадках пристосовувати звичайну зовнішню силу.

Переважно це тому, що ми себе ніяк не можемо розуміти. З бігом часу і при певних умовах у нас витворилися дуже відмінні погляди на речі. Ми впевнили себе, що тільки ми особисто маємо рацію, а ті біля нас її ніяк не мають. Ми навіть часто говоримо різною мовою, не дивлячись, що вживаємо ті самі слова. Мова має не лише слова, але й її стиль. Можна говорити тими самими словами, але по різному, і саме тому тяжко люди розуміються. І ще багато інших, дуже поважних причин впливають на створення подібних меж.

Подібні розбіжності я мав і в інших місцях планети. Те саме зустрічав у Харкові, те саме в Ужгороді. У Києві мене, наприклад, переконували, що такої техніки, як має Советський Союз, ледви чи знайдеться ще десь на планеті. Не мали сили тут мої аргументи, що, наприклад, місто Полтава, що налічує 130 тисяч мешканців, до цього часу не має трамваїв і порядної каналізації, а Київ - Харків до цього часу не має дороги, якою б можна було їхати автом у місяці жовтні чи березні. З таким саме переконанням живе в тій країні кожний порядний комсомолец, і даремно йому щось тут перечити.

Люди в таких випадках, дуже охоче стають в ролю суддів і ставлять когось в ролю підсудних. Але хто і якими законами може тут судити. Які, зрештою, наслідки дасть такий однобічний суд? Крім ускладнення, можемо сказати певно, ніяких. Хіба нам конче треба тут усправедливлення? Чи не справедливіше буде, коли будемо жадати зрозуміння самих себе і один одного?

Але як, насправду, досягти саме такої очевидної і дуже не легкої мети? Відповісти на це кількома словами немає навіть можливості. Є то справа нашої психології, нашої вдачі, нашої природи. І саме з цими речами й найтяжче дати людині раду.

Наприклад, кожний з нас, вибираючись до Америки, не одну річ продумав, як саме найскорше, найбезболініше й найдощільніше вжитися та увійти в діловий контакт з новим середовищем. Особливо це хвилює людей, що змушені діяти громадськими категоріями. Іноді могло їм здаватися, що все то досить проста штука — варто лишень виявити такт і діловість. Однак, як тільки прийшлося діяти практично, ви помітили, що на вас чекає безліч непередбаченого, часто дрібниць, в роді таких, що ви не так когось привітали, не те сказали, не туди зайшли. Кожний такий чортик, будь він по своїй природі не вартий найменшої уваги, може зіпсути вам всю вашу, наперед вироблену, систему вашого діяння.

Добре, як що ми при всіх умовах втримаємо почуття рівноваги і не піддамося паніці, але може статися й навпаки. Тоді ми діємо відрухово, негативно, нелогічно. Створюється комплекс упередження, і розрив контакту між нами тоді дуже можливий. Згодом з то-

УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ В 1943 р. У ЛЬВОВІ:
С. ГОРДИНСЬКИЙ, У. САМЧУК, АРК. ЛЮБЧЕНКО († 25. II. 1945),
Є. МАЛАНЮК.

го може постати не межа, а ціла прірва, якої, здається, взагалі не буде можливости перейти.

В таких випадках, чи не краще буде, коли' сторони залишать себе, щоб знайтися. Це значить, що ми надто далеко відійшли одні від одних. Треба часу, щоб процес узгіднення поглядів визрів. Та ж сама поетка з цього приводу каже:

Чекає все: і розпач, і образа,

А рідний край нам буде чужиною.

Не треба смутку! Зберемось одразу.

Щоб далі йти дорогою одною.

Ні, не суду і осудження, а аналізу суті речі, знати, що ми є, які наші основні хиби і не тільки тих когось, але нас всіх — тих і цих, бо ж всі ми люди тієї ж раси і, в основному, ми всі маємо ті ж самі вади. Набуті наші звички та вподобання — справа переходяча, але наша природа, це вже справа тривалого порядку, і коли ми хочемо учинно боротися з нашими хибами, ми повинні без найменшого сентименту снажитися допомогти самим собі у тому основному, що нам перешкоджає бути такими, якими справжня жива творча людина бути має — зрозумілими, діловими і свідомими людьми.

Єдине чого уникаймо — страху перед своїми хибами. Замовчувати їх, це значить замовчувати правду про самих себе, а, як каже Ніцше, кожна замовчена правда згодом стає отруйною. Боятись викривати самим свої хиби, це значить виявляти оте вічне почуття своєї меншевартості, плекати в собі комплекс плебейської гордості, що, правда, на перший погляд, підхлібляє нашому самолюбству, але таке підхліблювання є лише поверховим скриванням дійсної своєї суті, яку кожне стороннє око дуже легко і так помітить.

Навпаки. Сильна, мужня людина не боїться своїх хиб. Своїх хиб бояться лише школярі і слабодухи. У школі нас вчили по-мужньому дивитись на наші хиби, чому ж ми могли б інакше поступати в життю? І коли ми маємо (а ми їх маємо напевно!) свої расові хиби, ми спершу мусимо їх напевно знати, а далі без зайвого сорому і поблажливости, в міру спроможности, з ними розраховуватися. І саме тому, що ми такі хиби маємо, саме тому ми так ускладнюємо багато проблем, що виразно шкодять нам у нашому життєвому щоденному і буденному діянню.

Нам інколи можуть сказати: ви нас, добродію, не повчайте! Ми самі ті речі і без вас гаразд знаємо! Краще пильнуйте самих себе! Добре сказано. Однак, як мовчати, коли навіть при всій нашій ніби то показувій досконалості, ми на кожному кроці зустрічаємо одно і те ж — недосконалість? Це значить, що повчати комусь і когось треба, це значить, що мовчати годі, це значить, що ми не когось повчаємо, а передовсім ми повчаємо самих себе, бо коли той хтось вже досить вчений, він нашої науки не потребує, але її напевно потребуємо ми самі, ті, що вичувають її брак. Так воно й є! Тому саме, маючи певні клопоти, мусимо їх передовсім бачити, щоб бачивши їх виправляти. Це зветься бути майстром своєї власної долі, свого власного творчого життя. "Щоб далі йти дорогою одною".

ПРЕЗИДЕНТ

Давним давно, коли запоріжці з військовою здобиччю йшли човнами вгору Дніпром, ланки кожного куреня приставали там до берега, відкіля було найближче до свого полку. Так, коло села Кишенки, що лежало на розі, де Ворскла впадала в Дніпро, приставала Переволочанська ланка; коло хутора Воїнська Гребля, який лежав на розі, де Сула вливалась в Дніпро, приставала Чигиринська ланка, а на острові Біла Голова приставала ланка Веремієвського полку.

На Білій Голові в ті часи стояв зимовик старого запорожця Богуна і тут, перед хатою діда, братчики “крутили веремія” — ділили свою здобич. Певно від цього й село, яке було розташоване за 4 кілометри від острова на лівому березі Дніпра, звалось Веремієвка, бо увесь “веремій” з острова попадав саме в це село.

Коло з Богунового хутора йти до села, то побачите перед собою великий вишневий гаї, в якому де-не-де біліли хати. Цей гаї і є Веремієвка. Село було осідком козачого Веремієвського полку і мало вже тоді коло десяти тисяч мешканців. Кожен хазяїн тут мав 3-4 десятини городу, засадженого вишняком, тому село уздовж розкинулось на 8-9 кілометрів та 5-6 кілометрів упоперек. Лише середина села, де був великий військовий майдан, ярмаркова площа, три церкви та всі полкові установи, мала вигляд звичайного села, решта ж губилась у густих садках. Такий вигляд Веремієвка мала і на початку цього століття. Правда, в 1900 році у Веремієвці жило коло 18 тисяч людей, — себто на дві тисячі більше, ніж у повітовому місті Золотоноші; правда, що й веремієвський полк був скасований і замісто полковника, тепер селом правив ставповий пристав; правда, що тут з'явилися два великих діда з Катериненських часів — Цимбалістий та Ілляшевич, що кожному з них Катерина своїм указом дала по дві тисячі десятин козачої землі, але вигляд Веремієвки з часів Козаччини мало змінився і майже цілковито зберігся на початок нашого століття. Веремієвка була єдиним селом в повіті, що саме складало волость, тому Гусине, яке лежало пів-кілометра на південь, було вже Жовніянської вслости, а с. Москаленки, один кілометр на північ від Веремієвки, було Васнетинської волости. В селі було шість козачих громад, і єдиним більмом в оці всіх цих громад були два катерининських пани. Саме через них і трапилась у 1905 році голосна Веремієвська Буча. Як тільки громади почули про “свободи”, вони зараз же вигнали з своїх земель панів, а всю землю і маєтки передали у

власність громади, наказавши з прибутків від переданого утримувати рідну школу. Та цій постанові не судилось перетворитись у дійсність, бо за тиждень до Веремієвки прибув сам ісправник з козаками. Уночі ісправника та його козаків підняли з ліжка, змусили їх одягнутись, посадили на вози, привезли до Москаленок і там їх скинули з воза, наказавши до Веремієвки не вертатись.

Рівно через місяць після цього до Веремієвки їхав карательний отряд — ескадрон інгушів. Волосний старшина дід Дмитро Шарий скликав всіх людей на сход, щоб вирішити, як бути з такою халепою. Багато людей виступало на сході й подавало різні поради, але брала верх думка Василя Богуна, щоб інгушів до села не пускати:

— Наше село, — наша воля і влада! К бісу інгушів!...

— А ти думаєш, кінчиться на інгушах? Цих поб'ємо, прийдуть донці... Тих поб'ємо, прийдуть уральці, сибірці, терці... Цар же має не один карательний відділ в своєму військові..."

Дід Дмитро мовчав, ждав поки остаточно з'ясується бажання і воля громади, і коли нарешті з усіх кінців людського моря почали нестись крики:

--- Не пустимо, к бісу інгушів!... — він встав і запитав:

— Кому громада доручить захист села?

І майже всі одноголосно крикнули:

— Богунові Василю!

Справа була вирішена: сход почав розходитись, а Василь Богун зараз же почав лаштувати захист. Він, при допомозі молоді села, по всіх шляхах навколо села розкидав якорці, що їх селяни вживали, певно, ще захищаючись від нападу татар. Це була для коней жаклива зброя, що являла собою невелику залізну кулю, з усіх боків обсажену залізними спичками, мов їжакова спина. Коли коняка наступала на якорець, вирвати його з копита було майже неможливо, тому коні робились мов скажені, скидали з себе верхівців, били копитом об землю, заганяючи якорець ще глибше, а тому ще більш лютували і геть чисто руйнували лінію наступу. А щоб коні ішли дорогою, обабіч дороги були покладені борони зубцями догори.

На другий день, карательний відділ не зміг продертись до села і повернув знову до Москаленок. Ще тиждень село жило спокійно, а на початку другого тижня з півдня від Жовнина до села просувався батальйон піхоти. Веремієвці його зустріли в лісі, на полсвинні дороги між Жовнином і Веремієвкою і почали з ними бій з мисливських рушниць. Вже за пів години майже весь батальйон було виведено з ладу, хоча жодного солдата не було забито: веремієвці стріляли не кулями, а сіллю, і то зблизка, бо всі стрільці сиділи на деревах в гущавині, тому були ідеально замасковані. І знову село не пропустило москалів. Тоді з Кременчука підвезли гармати і почали гатити по селу. Почалась пожежа, а москалі це використали і продерлись у село. На другий день москалі зігнали весь народ на військовий майдан і вивели захоплених напередодні дванадцятьоро чоловіків, яких вони застали у волості. Серед них

був волосний старшина дід Дмитро Шарий, серед них був і Василь Богун. Тоді було поставлено дванадцять лав і до них прив'язано всіх заарештованих, а коло кожної лавки поставлено було труну. Коли все приготовано було, з обох боків кожної лави стало по москалеві, і вони почали бити прив'язаних нагаями. Били без відпочинку, бо коли один кат втомлювався, на його місце ставав інший, і езекуція продовжувалась.

Тільки ввечорі, коли останній з прив'язаних був мертвим, катування скінчилось, і москалі наказали селянам покласти всіх забитих в труни і поховати.

Вночі всі труни з забитими зникли. Ранком же до села приїхали Ільяшевич і Цимбалистий разом із становим приставом, який передав землю назад Ільяшевичеві та Цимбалистому.

Так "усмирили" Веремієвку, а в степу, серед розлогих земель веремієвських селян, вироста висока, свіжа могила, і кожен, хто проходив коло цієї могили, скидав шапку і хрестився, бо саме тут

З НАШОГО МИСТЕЦТВА

ВАСИЛЬ МАСЮТИН — "ГЕТЬМАН МАЗЕПА"

“поховано було правду”, саме тут нашли вічний спокій дванадцяттеро закатованих, що боролись за правду, і народ свято захував пам'ять про цих мучеників і не забував їх.

Пам'ятав цей страшний день і онук діда Дмитра, маленький Іван, який тоді був учнем третьої класу в Черкаській гімназії. Батько Іванів, старший син діда Дмитра — Ілько, був заможним селянином і всіх своїх дітей учив в гімназії, тому і найменший син його Іван теж був учнем гімназії. Цей малий гімназист, як звір, кинувся був на ката, коли той ударив його діда нагаєм і зубами впився в катову руку. Але другий москаль ударив його прикладом з-заду, і малий Івасик упав непритомний. Тут підскочив ще й офіцер і ногою з усього розмаху кокнув знову Івана. Кинулись до Івана жінки і врятували його від загибелі. Така була перша життєва наука Іванові Ільковичу Шарому.

— Он, глянь, який вереміяка пішов. — кажуть люди на бережжі Дніпра, коли побачуть здорового, рослого, кріпко збудованого хлопця. І то не даром, бо у Веремієвці не пам'ятають, щоб серед них жила якась хила людина, тому при наборі до військової служби всіх зараховували до лейб-гвардії. Та не дивлячись на це, хлопці, які повертались з військової служби додому, ніколи не згадували про свою службу, бо перед їх очима була могила, де була похована правда. Пам'ятав про ту могилу і студент-вереміяка Іван Ількович Шарий, що вчився в столичному Університеті Св. Володимира. Високий, плечистий, міцний, як дуб, цей чорнявий вереміяка був великим романтиком, тому його можна було часто бачити в степу на могилі, де він грав тужливі мелодії на сопілці; а в Києві найчастіше його можна було зустріти на узбіччях Царського Саду, де він сидів і милувався широким краєвидом лівого берега.

Певно, цей романтизм був причиною того, що Іван захоплювався читанням рідної і чужинецької поезії і літератури; певно, це було причиною й того, що до Університету він вступив на філологічний факультет. І от там, вивчаючи літературу, Іван переконався, що його народ належить до Заходу, що тільки тут, в сім'ї близьких духом народів Україна буде рівноправним членом вільної спільноти. Так міркував студент Шарий, але життя показало йому зворотний бік справи.

В часи першої світової війни до столиці України прибули військові інструктори різних західних держав, щоб допомогти своєму союзникові Росії зміцнити свої сили. Всі ці інструктори жили в лягері на Сирці, а тому їх можна було часто бачити в ресторанах та їдальнях міста, а особливо в ресторанах на Жидівському базарі, який найближче був від лягеря. Вертаючись з бібліотеки додому, Іван зайшов одного разу до ресторану, що був на розі Степанівської та Марино-Благовіщенської, щоб повечеряти. Майже всі столики були зайняті робітниками з “южно-русько” паровозобудівельного заводу, які, закінчивши роботу і, певно, одержавши заробітню платню, тепер сиділи тут і вечеряли. В самому кутку Іван побачив за столиком вільний стілець і, пробравшись туди, запитав двох, що вже там сиділи, чи можна присісти, і, одержавши згоду,

поклав свій картуз та замовив собі склянку варюванки. Вже коли Іван кінчав свою вечерю, до їдальні зайшов англієць-військовик і, оглянувши залу, підійшов до столика, що за ним сиділо четверо робітників. Тут він вийняв з рота люльку і добірною російською мовою сказав:

— Я хочу за цим столиком повечеряти, тому прошу через п'ять хвилин його звільнити.

Сказавши це, англієць став коло столика під стінкою, вийняв з кишені книжку і став читати. Ті, що сиділи за столиком, глянувши на англійця, перестали їсти і почали розмову.

— Бач, понаїздили сюди, — долітало до Іванових ушей, — та ще й порядки свої тут установляють. Гляди, щоб ми тобі кінчили саме за п'ять хвилин, — хазяїн тут знайшовся, наказує!... — і далі продовжували свою розмову, не доторкуючись до вечері. Помітив це і англієць, але терпеливо чекав і лише, коли минуло п'ять хвилин, англієць спокійно поклав знову книжку в кишеню і підійшов до столика.

— Я ж просив вас звільнити за г'ять хвилин столик, а ви ще й досі не закінчили вечері. Скільки ще мушу тут чекати?

— Певно з півгодини, бо раніш ми не закінчимо наших розмов за вечерю.

— У-гу! — промовив англієць і, взявши за скатертину, потягнув її до себе, а разом з нею і всю вечерю, та й скинув все це на підлогу.

Англієць забув, що він не в своїй колонії, він забув, що він і не в Росії, де звикли до рабського послуху, він забув, що тут Україна, де кожен закоханий у волю, і тому наткнувся на непередбачену реакцію. Робітник, що сидів праворуч від англійця, встав і різким, коротким рухом вдарив кулаком прямо по-перенісцю. Удар був сильний, бо англієць заточився і сів на підлогу, просто на скинуту вечерю. За мент він тяжко підвівся і мовчки пішов до виходу. Всі робітники, що були в їдальні, мовчки стежили за інцидентом і лише, коли англієць вийшов, вибухнули довго стримуваним сміхом. Але господар їдальні хвилювався, — певно, такий інцидент не був йому новиною, і він знав, що так справа не закінчиться.

І дійсно, не минуло й п'яти хвилин, як до їдальні увійшло вже з десяток англійських військовиків, а разом із ними ще й десяток озброєних поліцаїв. Англійці стали з боку, а поліцаї скомандували, щоб всі негайно забирались геть з їдальні. Але тут раптом з усіх столиків на поліцаїв полетіли тарілки, чашки, карафи з водою, склянки і все, що стояло на столиках. А разом з тим з усіх боків кричали:

— Геть звідціль!... К бісу поліцаїв!... В шию англійців!... Зараз же геть!...

Англійці стояли всі разом в кутку, але в бійці участі не брали.

Раптом погасло світло і, всі кинулись до широко відчинених на вулицю дверей, тягнучи за собою все, що було на дорозі. За дверима, на вулиці стояв загін кінних поліцаїв, які кинулись на робітників і почали бити їх нагаями. Счинився справжній бій між ро-

бітниками і поліцаями, але робітники були неозброєні й тому чимдуж тікали в різні сторони. За чверть години всіх було розігнано, і Іван міг спокійно вийти з їдальні та йти додому. Дорогою він роздумував над минулою подією і прийшов до висновку, що для англійця України не існувало — вона була “губернією” Росії, і тому він тут поводився, як в Росії. Він прислухався лише до голосу Петербургу, народ же для нього був покірливим рабом, бо таким він дійсно був у Росії...

— Що ж, — міркував собі Іван, — може, хоча тепер зрозуміє англієць різницю між нами та росіянами.

**

На початку першої світової війни студентів до війська не кликали, — приймали лише “добровольців”. В зв'язку з чисельними патріотичними маніфестаціями, що їх в Києві улаштував “Союз Рускаво Народа” — крайня монархічно-шовіністична російська організація — багато першокурсників зголосилось до війська, а вже через півроку до Університету почали надходити оповідання, що такий то студент “погіб во славу рускаво оружія на Н-ному фронті”. Так було забито Марка Пашенка, Олександра і Бориса Киропових, Олексу Коваленка, Сергія Кандибу, братів Ляпкалів, Науменка, Сумського, Мулявку — все близькі Іванові друзі з студентської української громади. А защо? Яка користь була з того українському народові? На ці питання Іван не знаходив відповіді.

На другий рік війни Університет з Києва перевезли до Саратова, бо Київ знаходився близько коло фронту, а тому військово-міністерство вимагало залишити в Києві лише медичний факультет, а решту евакуювати на Волгу. Восени того року Іванові разом з іншими студентами довелось їхати до Саратова, для чого формувались щотижня окремі ешалони, які перевозили університетське майно та студентів. По дорозі, між Козловом та Тамбовом, Івановий ешалон був затриманий на якійсь невеликій станції, бо в Тамбові пропускали військові потяги, які везли з Ташкенту вояків на фронт. Було оголошено, що потяг стоятиме не менше шести годин, а тому Іван, разом з групою інших студентів, пішов до села, яке видно було з вагонів. Село, чисто російське село, було зовсім не схоже на те, що в'язалось з цим словом в Івановій уяві. Тут село мало лише одну вулицю, обабіч якої були розташовані “ізби”. Ні про які садки не могло бути й мови, бо в усьому селі не було жодного деревця. Жодна з “ізб” не мала огорожі, не мала двору, видно було, що мешканці сюди приходили лише спати, а протягом дня були десь на сторонній роботі. Видно було, що тут люди не жили своїм особистим життям, бо всі їх інтереси були скупчені не дома, а “десь”. Оце “десь” зацікавило Івана, і він, побачивши діда, що сидів на призьбі коло хати, підійшов до нього, поздоровкався і почав розпитувати про життя села. Старий з охотою розповів, що все село працює в дідича — князя Трубецького, якому село перше належало, а після скасування кріпацтва, селяни продовжували й далі працювати на панській землі, бо купити собі землі вони не спромоглися, а жити з чогось треба було. Правда, є ще земля, що належала

сільському колективові, але там селяни працюють вже даром, бо на прибутки від землі утримувались “большаки”, що творили з себе сільську управу. В цю управу людей не вибирали, як це було на Україні, а туди входили всі старші віком. Число членів управи не було чітко визначено, бо це залежало від кількості людей того чи того віку. Скажемо, людей віком в 75 років одного разу було 10, то вони всі входили до управи, коли їх вік включився в склад управи. Тож коли разом з людьми віку в 75 років в управі було лише 15 чи 14 членів, кликали до управи ще й людей віком в 74 роки. Якщо 74 роки мало лише два чи три чоловіки, кликали ще й 73 річних. А коли цих було 12 чи 13 осіб, то управа розросталась до 28 — 30 осіб; якщо ж останніх було 6 чи 7, управа мала членів лише до 20 осіб. Кількість членів управи на даний рік визначали “большаки”, які складали управу в минулому році. Такий спосіб визначення сільської управи не мав нічого спільного з вільним вибором сільських старост на Україні.

Дід трапився Іванові привітливий, і запросив Івана подивитись на їхнє заможне життя. Але вже одно те, що “ізба” не була обмазана з окола і нагадувала швидше комору чи повітку, — вже це одно насторожувало Івана. Всередині “ізба” мала дві кімнати: “курную” — де була піч, і варилось їсти, і “горенку” — в якій стояв стіл, висіло на стінах багато образів, стояло кілька ослонів, але сама кімната була маленька. В “курній” кімнаті головну увагу привагали на себе “полаті” — наш під, тільки піднятий на рівень чоловічого зросту над підлогою. На самій підлозі стояли клітки, в які на ніч заганяли курей, качок, гусей, поросят чи іншу живність, яка була в господарстві. Велику худобу дома держати буде ніде, тому вони весь скот держали в колективній загороді, яку Іван бачив

З НАШОГО МИСТЕЦТВА

ВАСИЛЬ МАСЮТИН — “ГЕТЬМАН ПЕТРО ДОРОШЕНКО”

при вході в село, і яка мала велику повітку, де скот ховався за негоди та морозів. Все це Іванові було чуже, як чужим був і спосіб колективного життя. Але село, маючи мало засобів для прожитку, лише колективом могло вижити. Дідич, у якого працювали селяни, не маючи конкуренції, платив селянам скільки хотів — тут панувала безконтрольна воля дідича. Ясно, що на ці злиденні заробітки селяни вижити не могли, і восени майже вся молодь йшла на заробітки. Лише дякуючи цим стороннім підробіткам, селяни могли як-так перебитись до нового хліба.

Саме тут побачив Іван те провалля, що ділило українців і росіян. Українець — індивідуаліст, росіянин — колективіст. Українець — сам собі пан, росіянин — слухняний виконавець волі “большака”. Українець — сам утримував свою сім’ю, доклавши до праці свій хист, росіянин — не міг цього робити, бо більшу частку його граці споживав дідич, і тому він мусів шукати собі допомоги від інших, мусів творити колектив. Українець дбав про розвиток свого господарства, бо воно давало йому засоби до життя, для росіянина розвиток господарства був байдужий, бо з нього жив не він, а “помещік”. Українець — приватний власник, росіянин — колективіст. Іван переконався, що український і російський народи у способі свого життя знаходяться на протилежних бігунах, мають протилежні інтереси і ніколи не розумітимуть один одного. Життєві бази обох народів мали різні основи, тому їхнє співжиття було неможливе. Правдивість спостережень Іванових саме життя не забарилось ствердити.

В Саратові студентів, які приїздили з Києва, розміщували у гуртожитках, в один із яких і попав Іван. Це була велика зала місцевої консерваторії, де стояло більш півсотні ліжок, і цілу добу не вгвав гамір і шум. Вся натура Івана повставала проти цього скопичення людей, і тому вже на кінець тижня він підшукав собі кімнату, куди негайно й перебрався. Тут він знову відчув чужину, бо не тільки його хозяйі, а і вся околиця вже через тиждень звали його: “іностранец”. Ніхто з тубільного населення не рахував його за рівного собі, кожен дивився на нього з погордою, і саме це приводило в розпач Івана, бо він бачив, що треба поставити хрест над мрією про дружнє співжиття російського та українського народів. Тож не дивно, що всі свої сили Іван присвячував тут на гуртування українських студентів у свої, окремі громади, бо студенти Саратовського Університету теж сторонились “непроханих” гостей з Києва, і життя студентів кожного з Університетів йшло окремими шляхами.

На початку 1916 року було оголошено мобілізацію студентів 1 та 2 курсів до війська. З цього приводу в Університеті були скликані збори всього студентства, на яких був зачитаний наказ про мобілізацію. Учасники зборів почали виступати з гострими промовами, що в них доводили недоцільність прочитаного наказу. Іванові згадалися його забиті на фронті друзі, згадалось російське чуже село, згадався англієць, що поведився з українцями, як з менше-

вартісними людьми, і знову у нього стало питання: кому потрібні ці жертви, на що вони?

Іван виступив на цих зборах з палкою промовою, в якій з'ясовував усю безглуздість жертвувати життям українських юнаків, бо ж ці жертви Україні, жорстоко експloatованій Росією, жодної користи не приносять. Він змалював всі нещастя, що принесли росяни в Україні, різко негативно окреслив ролю в цьому російських царів, особливо Петра і Катерини, і категорично запротестував проти мобілізації до війська українців взагалі, а студентів зокрема.

Ректор Університету спротивився таким виступам і запропонував зборам розійтись, але студенти продовжували свої промови, і тому ректор викликав до Університету поліцію. Знялась нова буря протесту, і студенти, зачинивши всі двері, не пропускали поліції до залі. Почалась справжня бійка між поліцаями і студентами, яку супроводили арешти студентів. Серед заарештованих опинився і Іван. Пів року просидів він у Саратовській в'язниці і, коли його восени 1916 року випустили на волю, Університет знову був перевезений з Саратова до Києва, — тому і Іван негайно виїхав з Саратова. Але тепер він був вже свідомим ворогом москалів: в тюрмі порвалась остання нитка, що в'язала його ще з росянами.

Приїхавши до Києва, Іван зараз же зв'язався з українською студентською громадою, і вже на початку 17 року він був вибраний секретарем цієї громади. Коли в лютому місяці сталась революція, і була роззброєна вся поліція, то охорону спокою в місті було доручено студентам. Були створені охоронні відділи, і Іван стає на чолі Веремієвського студентського куреня, якому було доручено Либедську дільницю столиці. Саме тут виявляється організаторський хист Івана, тому охорону його дільниці було поставлено зразково. 1 квітня студентська громада делегує його на Всеукраїнський Національний Конгрес, що відбувається 19 і 20 квітня, а 18 травня він бере участь в роботах 1 військового з'їзду. Саме після з'їзду охорону міста бере в свої руки уряд, і студентам дана була можливість їхати додому на літню перерву. Приїхавши до себе у Веремієвку, Іван, на своє велике здивування, застав там повний спокій, а вся революція виявилась в тому, що з села виїхав становий пристав, урядники та стражники, а замість них було вибрано Волосну раду, яка й прибрала усю владу до своїх рук. Головою волосної ради був Івановий батько, Ілько Дмитрович, якого оце третій раз вибирають на голову села, а тому батько зараз же засадив Івана працювати у волості.

Попрацювавши там літо, Іван стає секретарем волости, бо на той час він вів усі волосні справи, — батько ж головував на зборах та був представником волости у повітовій раді, а волосна рада вказувала, як розв'язати ту чи іншу справу, бо членами ради були старі досвідчені селяни, які інтуїцією відчували краще рішення.

Головною турботою Івана було відродження Веремієвського козачого полку. Він об'їхав всі села, що колись належали до Веремієвського полку і, одержавши скрізь згоду на його відродження,

почав цю справу здійснювати. Було забрано гармати з Крюкова, де був перше артилерійський дивізіон; було забрано всі набої, рушниці з усіма набоями, було забрано все військове спорядження, і в той спосіб був відроджений Веремієвський козачий полк. Кордонами цього полку на півдні була Сула, на заході Дніпро, на Сході — гора, що тягнеться по всьому лівому березі Дніпра від Кременчука аж до Переяслава і тільки з півночі не було природного кордону. Сусідні північні села Москаленки і Кітлов колись були Васютинського полку, тому границя між цими полками йшла за кілометр на південь від цих сел і впиралась в Дніпрову затоку Більов. Так провели границю тут і тепер. Тож територія Веремієвського полку була така, як і колись; і тепер до полку належало 18 сел разом з Веремієвкою, з населенням поперех 50 тисяч. Полк числив коло трьох тисяч козаків і біля двох тисяч резерву. Правда, постійно була при волості лише сотня кіннотчиків, а стрільці збирались лише в кінці кожного місяця на трьохденні вправи, решту ж часу кожен з них працював коло свого діла.

Коли в січні 1918 року було проголошено незалежну Українську Державу, полк був приведений до присяги на вірність Центральній Раді і увійшов в склад української армії.

Раптом в середині лютого кіннотчикам було сповіщено, що з боку Кременчука іде якийсь військовий відділ, що називає себе більшовиками. Було дано наказ затримати цей відділ на Сулі і не дозволяти йому переправлятися на територію полку, а з Веремієвки запитали Кременчук, що то за військовики.

З НАШОГО МИСТЕЦТВА

Школа М. БУОВИЧА. "КОЗАК МАМАЙ".

— “Відділ червоної гвардії імени Євгенії Бош, який, вступаючи на вашу територію, всю владу перебирає до своїх рук”, — почув у телефонній слухавці Іван відповідь на своє запитання. Іван подумав і знову спитав:

— Хто ж то зі мною говорить?

— Начальник гарнізону червоної гвардії, яка, за наказом Верховного Совету рабочих і крест'янських депутатів, очищає територію України от буржуйов.

— Але ж було проголошено, що вся власть на місцях, то як же тепер бути?

— Так ведь наша червона гвардія і “проводіт” в життя цей принцип, і скрізь, де вона з'являється, забирає власть до своїх рук, а ето же все одно, що й ви самі.

— Це не зовсім відповідає правді і, щоб додержатись проголошеного вами гасла, ми даємо зараз наказ не пускати ваш відділ на територію нашого полку.

— Какого там ешо дурацького поджу! Іменем влади Советов приказиваю полк розпустіть, а оружје передать червоній гвардії.

— Кулю в зад одержить ваша гвардія, а не оружје, — відповів Іван.

— Да ти кто будеш, что так разгавариваеш с начальником гарнізона?

— Я присягав на вірність Українській Центральній Раді, а присяги ми не ламаємо.

— Присягав, присягав... Да твоей Центральной Раді уже в Києве нету. Там тепер наші, муравьовци.

— Коли Центральної Ради нема, тим для вас гірше, бо тоді є Незалежна Веремієвська Республіка, а з тобою говорить її президент — Іван Шарий. Зрозумів?

З боку Кременчука почувся в слухавку регіт, а далі начальник гарнізона промовив:

— Слушай, президенте! Брось дурня валять і ісполняй наш наказ, а то ми тебя отправім в штаб Духоніна.

— Слово мое — закон у військовий час для Веремієвської незалежної республіки, а з цим, чи подобається це вам чи ні, ви муsite рахуватись. Отож негайно дайте розпорядження, щоб отряд Євгенії Бош повернувся назад і не порушував кордонів нашої республіки. Я, президент незалежної республіки, вас попередив і за наслідки, коли ви не послухаєте мого попередження, вся вина впаде виключно на вас!

— Іді ти к чорту с своей республікой... Завтра ти будеш разстреляний, гад контр-революційний! Ми вас научім, как сопротивляться красной гвардії...

Тут слухавка з боку Кременчука була повішена, і розмова урвалась.

Іван негайно скликав засідання волосної ради і розповів про свою балачку з начальником кременчуцької залoги. Члени ради уважно вислухали Івана, а далі командир полку, полковник Загнибіда, промовив:

— Як там воно є з Центральною Радою, ми ще не знаємо, а цих бандитів слід проучити, щоб одбити охоту лізти в чужий город. Не для того ми приводили козаків до присяги, щоб коритись різним бандам. Думаю, що на цьому справу тимчасом і скінчимо, а далі воно буде яснiш.

— А як же з незалежною республікою? — спитав Загнибіду голова волосної ради, Івановий батько.

— Завтра про це поговоримо на зборах полкових старшин, а тепер я піду налагоджувати оборону наших кордонів.

Волосна Рада розійшлась, а на другий день уранці в усіх трьох церквах били в дзвони, скликаючи народ на військовий майдан. Коли народ зібрався, на волосний ганок вийшов дядько Ілько і підняв догори руку. Хвилин за п'ять на майдані зробилась мертва тиша, і тоді дядько Ілько промовив:

— Шановна громадо. Сьогодні вночі коло Жовнина хотів переправитись через Сулу на нашу землю відділ червоної гвардії імені Євгенії Бош. Я дав розпорядження полковникові Загнібіді знищити непроханих гостей і він розпорядження виконав. Коло Мозулівки, за три кілометри від села, наші козаки перестріли цей відділ і знищили. Нам досталось 12 станкових кулеметів із трьома тачанками набоїв до них, 218 рушниць, багато набоїв до них і весь продовольчий обоз відділу. Ми теж понесли втрати: 2 козаки забиті, 9 поранених, з них один тяжко. Всі поранені знаходяться в нашій лікарні. То як чесна громада думає: чи добре ми зробили, що не допустили відділу приїхати до села, чи, може, краще б було здати їм зброю і скоритись?

Буря заревла на майдані від вибуху обурення за напад, а далі на ганок зійшов дід Лев і підняв свою патерицю до гори. Коли настала тиша, дід Казидуб Лев промовив:

— Так думаю, чесна громадо, що наші добре зробили, знищивши відділ напасників. Треба сучих дітей провчити, щоб не лізли, куди не просять. Та на цьому воно не скінчиться, ще лізнуть! Тому треба дбати про військове начиння. А де ти його візьмеш, коли найближчі заводи військового начиння аж у Шостці, на Чернигівщині! А чи ми знаємо, хто зараз там? Може наші, а може й червона гвардія. Отож треба думати про те, як озброїти наш полк, а про те, що роздушили відділ Євгенії Воші, жалкувати не приходиться. Бачили ми отих вошей на своєму віку силу силенну, звикли ми їх нищити, бо краще вже вмерти, ніж коритись тим гнидам та вошам. Хай хоч слава буде про наш Веремієвський полк! Чи так я кажу, чесна громадо?

Старий Казидуб замовк, а з різних країв майдану летіло:

— Смерть вошам та гнидам!...

— Дід дурниці не скаже, тому б'ємось до останнього, а гнид не пустимо!...

— Ми Центральної Раді присягали і ламати своєї присяги не будемо!...

— Скрізь повідомте, що ніяких Советів ми не визнаємо й не будемо коритись чужим наказам, бо влада вся на місці!...

Тут знову вийшов дядько Ілько і підняв догори руку. І знову на майдані стало тихо, а дядько Ілько промовив:

— Чи так я зрозумів, що наш полк не визнає влади Советів?

Весь майдан одноставно відповів:

— Так!

Тоді дядько Ілько запитав знову:

— Чи згодні всі, щоб територію нашого полку проголосити незалежною Веремієвською Республікою? Бо ж ходить чутка, що Центральна Рада впала, а ми їй присягали. Отже, аж до часу повернення знову всієї влади Центральній Раді чи згодні всі жити у власній незалежній Веремієвській республіці?

І знову майдан відповів одноставно:

— Згодні!

І останній раз запитав дядько Ілько:

— Коли ми проголосили нашу землю незалежною республікою, то мусимо мати і президента. То чи згодні всі, щоб президентом нашої незалежної республіки був наш волосний секретар, мій син Іван?

І втретє майдан одноставно відповів:

— Згода!

В той спосіб Іван Ількович Шарий був обраний президентом Веремієвської Незалежної Республіки.

***

Після бою під Мозулієвкою большевики вже не турбували новостворену республіку, і президент мав час зайнятись упорядкуванням внутрішніх справ. Був створений генеральний секретаріат республіки, який почав змінювати й упорядковувати її становище. Головним завданням секретаріату було використати всі можливості республіки на повну потужність, а разом із тим побудувати нові підприємства, щоб перетворити республіку в самовистачальну з економічного боку.

Ю. НАРБУТ. "Абетка" Літера В. (Відьма, ведмідь, вітряк, виноград)

Секретаріят вірив у боездатність своїх військових сил і, почувачи себе в повній безпеці, міг вільно всю свою увагу звернути на всебічне поліпшення добробуту мешканців. Сам же президент був заклопотаний налагодженням зв'язків з зовнішнім світом, але вістки щораз приходили все сумніші й сумніші. Весь Захід допомагав найлютішому ворогові України — росіянам. Англія озброювала російських білогвардійців, на чолі яких стояв генерал Денікін; Франція озброювала для поляків армію Галера. Тому, коли до президента дійшла чутка про підписання Центральною Радою з Німеччиною миру в Бересті, він поставивсь до цієї події з великою засторогою, бо був певний, що це був підступний крок з боку Німеччини, яка завжди була прихильницею Росії. Тому президент не поспішав міняти усталений лад, справедливо розраховуючи, що ця подія мусить сама собою відбитись на житті незалежної республіки. Розрахунок себе виправдав, і вже весною під захистом німецьких багнетів у Києві стався переворот, і німці настановили за гетьмана на Україні генерала Скоропадського.

Літом, коли зв'язок з Києвом підтримувався Дніпром, президент довідався, що гетьман скупчує в столиці російські військові сили — кадетів та юнкерів, а на Кавказі російську армію посилено озброюють англійці. Виходило, що і німці і англійці підтримували росіян, хоч самі були запеклими ворогами один одному; большевики ж використовували це і скеровували всю свою увагу на головного свого ворога — Україну. Результати цієї тактики не забарилась, — народ повстав і вигнав німців з України, проголосивши в січні 1919 року соборність всіх українських земель.

Акт соборности було урочисто відчитано на військовому майдані Веремієвки, а телеграфом полетіло до Києва прохання приєднати до України і незалежну Веремієвську Республіку. Відповіді на свою телеграму президент не одержав, бо большевики знову напали на незалежну Республіку. Цього разу бій з ними стався коло Жовнянських хуторів. Саме тут большевики насмілились знову перейти через Сулу і порушити суверенність Республіки. Але на віддалі біля кілометра від Сули їх зустрів кулеметним вогнем куринь сотника Лисенка. Большевики повернули назад і укріпили мостовий причілок, щоб схоронити за собою переправу. Десь о півдні з боку большевиків почала діяти артилерія, б'ючи по Жовнянських Хуторах. Веремієвці теж не спали, і вже над вечір артилерія веремієвців обстрілювала головне розташування большевицьких сил. Вогонь був влучний, і вже за годину артилерія большевиків замовкла і більше участі в бою не брала. Тоді командир веремієвської артилерії сотник Покидько переносить свій вогонь на мостовий причілок і зруйновує його вщент. Ніч була спокійна, але вже удосвіта з півночі надходили большевицькі кіннотчики, що переправились вночі через Сулу кілометрів за 10 вище кордону незалежної республіки. Знову розпочався бій, і кіннота змушена була повернути назад. На третій день большевики вдарили зразу з двох боків: з півночі на Жовнянські хутори і з півдня на Воїнську Греблю. Розпочався за-

тяжний бій, коли раптом опівдні більшовики відступили назад, ки- нувши на полі бою весь свій військовий вряд.

Як потім виявилось, в запіллі більшовиків повстали селяни, і з косами, вилами та рушницями вдарили на більшовиків ззаду. Це власне й вирішило бій на користь незалежної республіки, бо більшовики панічно втекли до самого Кременчука.

Внаслідок цього бою веремієвці захопили багато військового знаряддя, а тому арсенал полку вдруге мав чим заповнити свої витрати. Ця перемога припала на першу річницю існування незалежної республіки, яку було бучно відсвятковано парадом усіх збройних сил.

І знову після цього бою настала тиша, і всі мешканці знову мала змогу зайнятися своїми справами. Але тепер вже було легше, бо багато дечого було зроблено. Збудовано паровий млин, стала до роботи електрична, яка давала не тільки світло на вулицях та до хатах, але й рухала варстатом на місцевих виробництвах. Закінчували будову нової лікарні, відремонтовано усі церкви, закладено будову нової школи, побудовано нову пристань на Дніпрі, де тепер вночі горіли літери: “Богун”, прокладено й вимощено нову дорогу на пристань, і коні не різались вже у піску... Одним словом вже видно було хазяїна, видно було, що господар дбає про розвиток дорученого хазяїства, і це мало вплив на околишне населення. Тепер Республіка поширилась і по той бік Сули, і до неї приєднано тут багато сел разом із містом Грабіжське. Приєднано багато сел і на степу; просились до республіки ще й села за Дніпром, але генеральний секретаріат не наважувався на таке поширення, бо втрачалось дуже гарну природну границю. Республіка мала в своєму розпорядженні три пароплави: “Славу” — що була найбільшим, “Осаула” — що курсував по Сулі, та “Вартового”, — що був озброєний і охороняв річковий кордон Республіки.

Але тут нове горе накопилось на Республіку, тепер вже з півдня — то йшла білогвардійська армія на чолі з генералом Денікіним на Україну. В кінці липня передові загони генерала Шкуро зайняли Кременчук, а 1 серпня Дика дивізія вступила на територію тої частини Республіки, яка лежала на південь від Сули, по той бік річки. Тоді в штаб дивізії послано було парламентарів, які попередили генералітет дивізії, що в боротьбі між більшовиками та білою армією Незалежна Веремієвська Республіка буде тримати суворий нейтралітет, але коли будь яке військо порушить його і ступить на територію незалежної республіки, то воно буде знищене. Командира дивізії такий оборот справи заскочив, і він прийшов у таку лють, що хотів розстріляти парламентарів, але одумався і сказав:

— Я пускаю вас живими, щоб ви повернулись у вашу дурну республіку і попередили, що завтра ми вже будемо у Веремієвці і всіх ваших генеральних секретарів запоримо нагаями. Зрозуміли? Так ідіть і перекажіть там, хай готовляться!

Пізно ввечері парламентарі розказували Президентові про розмову в штабі Дикої дивізії, а Президент, уважно вислухавши їх, покликав полкову старшину, наказав їм мобілізувати всі резерви, а

на Сулу негайно послати кулеметчиків і батарею артилерії, щоб не дати білим переправитись через річку.

Ранком 2 серпня білі почали готуватись до переправи і шукали броду. Знайшовши мілке річище, перша сотня рушила, але, як тільки перший кінь ступив на берег, з трьох пунктів затакали кулемети, і сотня шарахнулась назад. Кулемети спинились, і вереміяки мали змогу бачити, як на тому березі лютували командири, але вдруге переходити річку не наважились.

3 серпня на світанку було зроблено другу спробу переправитись від Воїнської Греблі. Але й тут їх зустрів вогонь кулеметів, і білі знову відійшли назад. Тоді білогвардійці пішли по Сулі аж за Жовнянські Хутори і за десять кілометрів вверх по річці без перешкод переправились через річку. Далі вони пішли степом аж до Старого Кавраю і тільки тоді знову повернули на Захід і через Троїцьке та Васнетинні пішли на Черкаси. 6 серпня вони переправились мостом через Дніпро і того ж дня захопили в свої руки місто. Запілля і обозів Дика Дивізія не мала, тому, коли Дивізія обійшла незалежну республіку, життя там знову пішло своєю чергою. Зміна була лише в тому, що на кордонах Республіки тепер з'явилися прикордонники на конях, які вдень і вночі об'їжджали границю

З НАШОГО МИСТЕЦТВА

ФЕДІР ЄМЕЦЬ — “ТАНЕЦЬ”

своєї Республіки. Через два місяці після боїв за переправи до Веремієвки подзвонив з Золотоноші телефон і попросили до телефона Президента. Але Президент сам не пішов, а послав свого республіканського секретаря Крутя, який вів усі зовнішні справи. Тут відбулась така розмова:

— Хто просив Президента?

— “Ісправник города Золотоноши, он же і комендант городско-го гарнізона разгаваріваєт с вами”.

— Його вельможність Президент зараз зайнятий і доручив цю розмову вести мені, республіканському секретареві Крутю, що оце й балакає з вами. Чим могу бути корисним?

— “Во-первых я не панімаю вашей мови, во-вторых я посылаю в Еремеевку станового пристава і охрану, надо же і у вас навести порядок, в-третьих к вам приедут і вступят у законное владеніє землі гаспада Ільяшевич і Цимбалистий. І наконец ви должны возместиті потері, причіненіє крестьянами гаспадам Ільяшевичу і Цимбалістому, но об етом мипагаварім патом”.

— “Мушу зауважити, що чемність вимагає, щоб ви знали й розуміли нашу мову, бо ви знаходитесь у нас, а не навпаки. Станового пристава посилати сюди не радив би вам, бо ми вже звикли обходитись без нього, і могу вас запевнити, що обійдемось без нього якось і далі. Ільяшевич і Цимбалистий і самі не приїдуть до нас, запевняю вас, тому нема дійсно рації балакати про “возмещеніє потерь”.

— Да, на разговорі ви мастак, но на деле будет так, как я вас про ето уведомил.

На цьому розмова припинилась, і Круть про все розказав Президентові.

— Так, так! — задумливо промовив Президент, — тяжко, дуже тяжко росіянам відвикати давати нам накази, а треба, бо така воля нашого народу.

В кінці жовтня Президентові донесли, що з Золотоноші таки їдуть становий пристав з пів-сотнею козаків. Тоді Президент покликав полковника Загнибиду і наказав вигнати їх з території республіки нагаями. Так і сталось: в переліску між Москаленками і Кандибівським хутором, саме на кордоні, на станового з його козаками наскочили з усіх боків веремієвські кіннотчики і почали їх періщити нагаями. Козаки хотіли пустити в хід рушниці, але веремієвці нагаями вибивали рушниці з рук. Бачучи безвихідь, становий пристав разом з охороною панічно кинулись тікати назад, а веремієвці гуком, свистом та голосним сміхом додавали їм охоти. Так закінчилась остання спроба денікінців диктувати незалежній Республіці свою волю, а вже в листопаді денікінці покотились назад під навалюю большевиків. Але це не тішило Президента — він мав в арсеналі англійські рушниці, що їх вереміяки захопили у денікінців, він знав, що в Одесі українському військові прийшлося скидати в Чорне море десант французьких військ, він бачив, що український народ з усіх боків облягають вороги, і нема жодної надії на чийсь допомогу, а самим проти всіх встояти неможна. А поки що

З НАШОГО МИСТЕЦТВА

ПЕТРО ХОЛОДНИЙ “ЖІНОЧИЙ ПОРТРЕТ”.

большевики, маючи багато клопоту на фронтах, не чіпали незалежної Республіки, і вона в 1920 відсвяткувала два роки свого існування.

А тут почала ширитись чутка про створення в Харкові нового українського уряду. В громаді почався неспокій, все частіш і частіш підносив де-хто голос про приєднання до нового уряду, бо тож, мовляв, наш, український уряд, з наших же робітників і селян. Дивно було й те, що жодних наступів з боку большевиків збройною силою на республіку не було, а відпорна спроможність, як населення, так і війська з кожним днем слабшала. Цей стан дедалі робився загрозливішим, хоча генеральний секретаріат і робив усе, щоб його перебороти. Нарешті дійшло до того, що група вояків - гарматчиків поставила перед Президентом вимогу зробити перевибори і створити виконавчий комітет робітничих і селянських депутатів, замість генерального секретаріату, та приєднатись до Харківського Уряду, бо Центральну Раду розігнали німці, а Директорія пішла на спілку з поляками — одвічними ворогами українців.

Треба було вибирати: або поляки з Директорією, або росіяни - большевики, або большевики - українці з Харкова. Ясно було, що росіяни нищили силу спротиву Республіки з середини, руками своїх же українців. Створивши український уряд в Харкові, вони zde-

зорієнтували населення, розкололи його і нацьковували розколоті частини народу одну на другу. Разом з тим Президент бачив, що Захід грає на руку більшовикам, бо допомагає нищити єдину дієву силу, яка не корилась більшовикам, допомагає нищити Україну. Англіїці дали зброю денікінцям, французи озброїли армію Галлера для Польщі, а самі зробили десант в Одесі, і саме це робило далшу боротьбу безвиглядною. Президент добре знав і своє слабе місце — брак зброї і вирішив зробити державний переворот, щоб населення понесло найменше втрат за свою непокору, всю вину за яку він брав на себе. Президент сам підбирає членів виконавчого комітету робітничих і селянських депутатів, вибирає людей, які б не розгубились за навали більшовиків, сам розподіляє між ними обов'язки і, підготувавши досконально все, сам з своїм урядом 14 квітня переправляється на другий берег Дніпра. А вже 15 квітня у Веремієвці була проголошена влада Виконавчого Комітету депутатів робітників і селян. Так перестала існувати Веремієвська Незалежна Республіка.

**

Коли б ви восени 1926 року зайшли до Будинку Вчених у Києві, то зустріли б там людину років 35 з зовсім сивою головою. Це командант будинку — Іван Ількович Шарий. Треба було мати його повне довір'я, щоб він розказав вам, чому має на голові сиве волосся. Ви б почули від нього, як агенти ЧЕКА у 1920 році захопили його в Черкасах на базарі під час облави за те, що він не мав при собі перепустки; як привезли його до Києва і віддали на розсправу до слідчого Зоркаво, як цей Зоркій три рази вивозив його на розстріл, і три рази розстрілювали його холостими набоями; як, не добившись нічого від нього і не маючи жодних проти нього матеріалів, слідчий засудив його на десять років примусових робіт; як нарешті генеральна лінія партії після підписання Ризького договору з поляками в 1921 році зробила зигзаг і випустила всіх українців з тюрем, щоб в той спосіб заманити з-за кордону українських емігрантів. Багато грубої риби піймалось на цей гачок, і багато визначних українських діячів вернулись на Україну вже 1922 року. Тож і Шарий попав у милість, і його теж було випущено з тюрми і навіть запропонували йому посаду команданта Будинку Вчених, взявши підписку про невиїзд з Києва. Але хистка генеральна лінія партії зробила новий зигзаг, і в кінці 1926 року було оголошено нещадну боротьбу з "місцевим націоналізмом". Саме тоді сам Сталін проголосив, що "краще розстріляти сто невинних людей, ніж пропустити одного ворога советської влади і не знищити його".

То був час, коли кожен громадянин столиці України, лягаючи спати, приготував собі найнеобхідніші речі, бо він не знав, де захопить його ранок. То був час, коли кожен знав, що сьогодні вночі "чорний ворон" міг забрати його сусіда, хоча він ніколи і ні в чому не брав жодної участі, а весь час сидів за книжками. То був час, коли люди вискакували з п'ятого поверха на брук, бо не втримували того напруженого чекання арешту. То був час, коли ля-

гали спати о 7 - 8 годині вечора, а о 12 годині ночі вставали, чекаючи арешту і рвали на собі волосся від свого безсилля.

То був жахливий час, і саме тоді було заарештовано і коменданта Будинку Вчених. Всі знали, що жодних матеріалів проти нього ГПУ не мало, але разом з тим всі знали, що це кінець. І дійсно, десь в кінці лютого Будинок Вчених одержав наказ викреслити Івана Шарого з списків службовців, і кожен знав, що його вже нема на світі.

Так закінчив своє життя Президент Незалежної Веремієвської Республіки Іван Ількович Шарий.

З НАШОГО МИСТЕЦТВА

С. ТИМОШЕНКО — “ДЕВ’ЯТИБАННА ЦЕРКВА”

Проф. М. МІЛЛЕР

Перещепинський скарб

Довгу та бурхливу історію пережила Україна. Можна думати, що давні предки українського народу, в лісовій та лісостеповій смузі, між Карпатами та Дніпром, сиділи вже від початку Бронзового віку, тобто за 4.000 літ тому. Але разом з тим, особливо в степовій надчорноморській Україні, пересувалися, а іноді й затримувалися на якийсь час, різні племена, особливо в добу великого переселення народів. Деякі з них намагалися навіть творити свої держави. Але завдяки природним умовам степового простору та тому, що цей простір правив за великий Євразійський шлях, не могли тут втриматись на довгий час. Їх, як вітром, здувало черговими хвилями народів, що насувалися з Азії. Більшість тих народів надалі — зникла, розпорошившись в нових етнічних формуваннях, і від них залишилися хіба деякі описи, а то й лише назви, у давніх письменників, та археологічні пам'ятки в землі.

Український нарід, від передісторичних часів був осілим та хліборобським, а тому вже понад тисячу років тому розпочав наступ на ситі Надчорноморські степи. Вже в 10-ому сторіччі слов'янські племена сиділи в Надчорномор'ї, між Дніпром та Дунаєм, а Київська держава створила Тмутороканське князівство, з великими містами та низкою поселень, в Надозів'ї. Протягом довгої боротьби за степи з хижими кочовиками, українські слов'яни часом відходили назад, до Середнього Дніпра, але знову й знову насувалися на степ, поки не зайняли усі Надчорноморські терени аж до самого моря, від Дунаю і до Кавказького узбережжя включно.

Завдяки тій бурхливій історії та частій зміні народів, нема в світі другого терену, як український, щоб в такій мірі був насичений різними пам'ятками давнини. І ті пам'ятки, в багатьох випадках — унікальні і знамениті, уявляючи собою славу й гордість України. Тільки на жаль, поки що вони знаходяться не на Україні, а по російських музеях і, найвидатніші з них не в Києві, а в Петербурзі та в Москві.

Вся українська земля насичена та вкрита по поверхні пам'ятками минулих часів. По всіх вододілах протягаються ~~ланцюгами~~ або розкинені купами, могили, від ледве помітних і до могутніх насипів, заввишки 20 метрів. Могили остільки властиві українському краєвидові, що виспівуються і в народних піснях і в творах найбільшого співця України — Тараса Шевченка.

Другою типовою та широко розповсюдженою пам'яткою уявляються так звані "городища" — круглі або прямокутні площі, об-

ПАВЛО КОВЖУН. Ілюстрація до "Із днів журби" І. Франка.

ведені валом та ровом, на підвищених місцях або над кручами. Городища, це залишки укріплених селищ, як і могили, належать до різних часів та народів, що перебували на терені України. Над Чорноморським узбережжям, знаходяться руїни давніх грецьких торговельних колоній та міст, що з них деякі уявляли собою самостійні держави.

На правобережній Україні відомі Траянів вал та т. зв. змієві вали, що простягаються іноді на десятки і сотки кілометрів. Чимало т. зв. "майданів" — насипів в формі кільця, від якого розходяться назовні "вуса". Скрізь зустрічаються залишки поселень всіх часів, в формі культурних шарів, давні цвинтарища, поля поховань тощо. Також по всій Україні трапляються різні пам'ятки з каменю — складні фігури викладені з каменю, що звуться лабірінтами або вавилонами, кола з постановлених насторч каменів — кромлехи, окремі великі камені постановлені насторч — менгіри, людські постаті, т. зв. "кам'яні баби", печери в скелях тощо.

Всі ті пам'ятки дають нам уявлення про те, як жили давні люди на нашій землі. Про їхнє господарство, техніку, озброєння, прикраси та культові звичаї.

Але є багато й багато пам'яток, що не мають ознак на поверхні, і їх знаходять або спеціальними розшуками, або випадково. До таких пам'яток повністю відносяться і так зв. "скарби". Багато й багато відомо тих скарбів по Україні, але чимало ховається у землі. Скарби творилися в бурхливі часи історії, підчас ворожої війни,

облоги, або іншої небезпеки. Люди кидалися заковувати найбільші цінності, які мали, а потім загинули, і ті речі лишилися скарбом. Скарби робилися в різні часи, починаючи від Бронзового віку. Скільки скарбів знайдено від часів переселення народів! А скільки десятків скарбів князівської доби знайдено на терені самого Києва! Багато скарбів складається з самих грошей. Деякі з скарбів, крім матеріальної цінності, мають і надзвичайне мистецьке та історичне значення. До таких пам'яток світової слави належить і Перещепинський скарб.

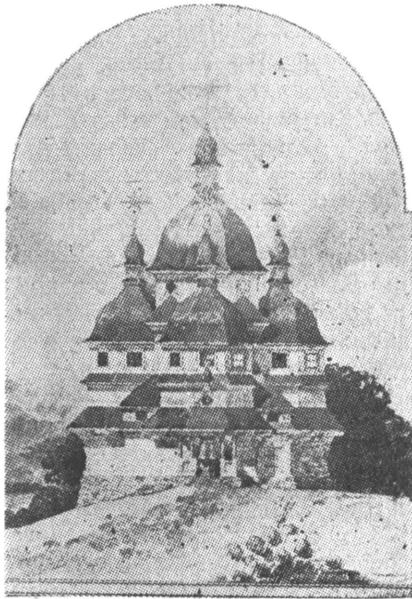
Мала Перещепина — село в 12 км. на південь від Полтави, та в 4,5 км. від річки Ворскли. Містина між селом та річкою — піскувата низина, з кучугурами та видимами. Поверхня, по місцях, слабо вкрита травою та рідкими кущами верболозу. Непридатна для обробки, та низина правила за громадську толоку і тут випасалася сільська черода. В 1912 році пастушки, що пасли худобу по кучугурах, довбаючи киями пісок, несподівано наскочили на величезний скарб золотого та срібного начиння, зброї, прикрас тощо. Уперед помітили, що в піску щось блиснуло, і витягли за вухо золотий глек. Тоді почали довбати далі і вигребли цілу купу різних речей. Вістка про таку незвичайну знахідку рознеслася скрізь, як блискавка. Надбігло всяке начальство, речі забрали, і вони, нарешті, дісталися аж до Петербургу. Довгий час після того ті ж пастушки, та мало не всі люди з Перещепиної, довбали ті кучугури по низині, часто вночі. В такий спосіб вся містина на кілька км. була перекопана, але другого скарбу вже не знайшли. Але як це видно з низки фактів, чимало речей під час знахідки було розтягнуто пастушками та розійшлися по кишенях. Пізніше такі речі, а в тому й багато золотих монет, скуповував у приватних осіб відомий український збирач — меценат Б. Ханенко, що й передав їх до загального комплексу скарбу, перевезеного до Ермітажу в Петербурзі. Але не всі так робили. І я сам бачив у Відні, у одного збирача-аматора, що етік з Києва, дрібні речі з Перещепинського скарбу. Деякі дрібниці були закуплені Полтавським музеєм, де й знаходилися. Можливо, що як це часто бувало й раніш, в аналогічних випадках, якась частка речей потрапила й за кордон, а якась залишилась на місці, у приватних осіб. У всякому разі в основному комплексі скарбу, що дістався до Ермітажу і був опублікований, виявилися такі більші речі:

Срібні. Чотири великих блюда, з яких одно на 5,3 кг. вагою, одно позолочене. Одно — іранського виробу з прекрасно зробленим на ньому виображенням царя з династії Сасанідів, Сапора II-го. Цар представлений на коні, в повному озброєнні, під час полювання на вепря. На другому блюді — велика монограма Ісуса Христа, по краю — рослинний орнамент з каміннями самоцвітами. Навкруги напис, що це блюдо належить єпископові м. Томі — Патерну. Томі було римське, пізніше візантійське місто над берегом Чорного моря, близько устя Дунаю. Єпископ Патерн згадується в візантійських документах тих часів і мав катедру в Томі в 520 році. Далі було 3

великих вази, 2 глека церковного призначення, піхви та меч, в уламках, 10 орнаментових чарок на піддонах, срібні стремена та пряжки.

Золотих речей було в кілька разів більше, в тому: 2 вази, коло 2 кг. вагою кожна, подовгаста миска, 11 більших келехів, прикрашених карбованим орнаментом, золотим дротом, перлами та самоцвітним камінням. Велика кругла ложка — човба, ріг до вина, меч коло 1 метра завдовжки, з пихвами вкритими золотими платівками, прикрашеними емалією та кольоровим склом. Золота дута фігура лева, що правив очевидно наверхом якогось візантійського легіону. 2 бранзолети з камінням, 2 каблучки, нашійна гривна. 10 великих пряжок до пасів, одна коло 500 гр. вагою, 2 перстеня з камінням, 2 перстеня з монограмами, 2 бранзолети, з яких один в формі ланцюга, нашійна гривна, саджена камінням — ізмарагдом. Далі йде велика сила дрібних прикрас — платівки, бляшки, оздоблені самоцвітним камінням та кольоровим склом, застібки, кінцівки від уборів на кінські узди. 210 більших квадратних бляшок з дірочками для нашивання на одяг, прикраси в формі півкуль, 5 застібок з камінням, і т. д. Наприкінці — 43 золотих монети візантійських імператорів, від 602 до 668 р.

Енаслідок яких подій створився той скарб? Яким чином в його складі опинилися такі різноманітні речі, як церковне службове начиння, зброя, прикраси, розкішні речі, святочного призначення та золоті гроші, і ті речі належать до різних часів, від 4-го і аж до 7-го ст. включно?

С. Тимошенко. — Українська церква біля Дрогобича.

Такі скарби уявляли собою здобич варварів, що вони її діставали підчас наскоків на візантійські міста, що не мали вже сили боронитись і відкуплялися своїм добром.

Перешепинський скарб свідчить про те, як десь наприкінці 7-го, або напочатку 8-го ст., якісь варварські племена, що жили на той час в сточищі Середнього Дніпра, зробили напад на східні краї візантійської держави, над устям Дунаю, та обложили місто Томі. Міщани не мали сил боронитися і мусіли відкупитись від напасників. Вони зібрали по церквах та по багатших людях все дорогоцінне начиння і віддали те все на відкуп варварам, те ж саме було зроблене, очевидно, і низкою інших міст. Напасники відійшли з здобиччю додому. Підчас якоїсь страшної небезпеки, вони поспішно закопали ті цінності у пісок, а в наступних подіях — всі загинули, хіба може якусь невелику частку їх було загнано світ за очі. Тереном опанували нові племена, які про той скарб вже нічого не знали. Так він і пролежав у піску на схованці понад 1.000 років. Вітер розвіяв пісок, творив нові видми та пересував з місця на місце кучугури. Так помалу скарб опинився біля самої поверхні, де його й видовбали киями пастушки.

За яку ж то трагедію говорить той скарб, хто то ходив походом на Візантію, а повернувши додому, і сам загинув? І які то нові племена посіли сточище річки Ворскли на початку 8-го ст.? Деякі старі дослідники гадали, що скарб був залишений аварськими або слов'янськими ватагами, що ходили грабувати візантійські міста. Але цей здогад малоймовірний, бо аварів ніхто не нищив на цьому місці, а слов'яни, як ствердилися тут, то й живуть безперервно аж до нашого часу. Між тим візантійські письменники згадують про грабівницькі напади на візантійські міста, і то саме в 8-му ст., ще одного народу, — **антів**. І в останні часи в сточищі Ворскли знаходили все більш та більш різних пам'яток антівської або Північно-Кавказької культури. Ці пам'ятки, в вигляді залишків городищ, селищ, керамічних виробів та окремих речей, майже безперервною смугою протягаються від Дніпра аж до Горішнього Дону. Анти або алани, нарід Іранського походження, відомий пізніше в нашому літопису під назвою **ясів**. Найбільш спорідненими з ними, хоч і віддаленими їхніми потомками, уявляються нинішні **осетини** на Північному Кавказі. Давні алани жили по всьому Надчорноморському степу, і аж до Каспійського моря. Великим переселенням народів, їх було збито з Надозів'я і перерізано напополам. Частина їх разом з готами, тікаючи від гунів, загнала аж у Західну Європу. Південна частина кинулася тікати на Кавказ, де й оселилися на неприступних горах, де і тепер живуть її потомки. Північна частина антівських племен подалась на північ, до лісостепової смуги, де й осіла цілим ланцюгом поселень, від р. Бога і аж до Дона. З пересуванням та розповсюдженням слов'янських племен на південний схід, анти-алани потому змілилися з ними і таким чином увійшли в склад українського народу. Про боротьбу слов'ян з антами, сповіщають візантійські письменники. Ми не знаємо точно, коли почався наступ слов'ян та їхня займанщина сточища р. Ворскли. Але далі на схід,

понад Доном, рештки антів-ясів трималися довший час. Наш літопис, під роком 1116 сповіщає про князя Ярополка, сина Мономаха, що він **“Ходи на половечскую землю, к ріці зовомій Дон, і ту взя в полон мног і 3 городи взя... і приведе з собою Яси, і жену полони Ясиню”**. Але пізніше на Україні, як і на Дону, про антів-ясів зникає і згадка, залишившись хіба в назвах найбільших рік: Дунай, Дністер, Дніпро та Дон, всі мають в своїх назвах слово **“Дон”**, що значить по-осетинському — ріка. І нині в Осетії всі більші ріки мають назви з частиною **“Дон”**: Гізельдон, Прдон і т. д.

Отже можна думати, що десь напочатку 8-го ст., українські слов'янські племена, посуваючись на південь понад лівим боком Дніпра, дійшли до басейну річки Орелі, і тут наглим нападом розбили та знищили антів. Від того часу й залишився Перещепинський скарб.

Скарб цей уявляється одним з дорогоцінніших в світі, не тільки своєю матеріальною та мистецькою, але й історичною цінністю. Перелік його складу, невеличкий аматорський текст та фото видатніших речей було надруковано після його знахідки. Але науковій обробці скарбу в цілому, як і його окремих річей, з історично-мистецькою аналізою та відповідними висновками, в світлі сучасного наукового знання та методи, — не було зроблено й досі. Скарб, як і всі українські археологічні та історичні пам'ятки світового значіння, було відвезено до Петербургу, де він переховується і зараз мертвим капіталом. Але надійде час, що він повернеться додому, і тоді українські учені зможуть вивчити його в натурі, а не з фото, та виявити повністю його науково-історичне значення.

АРХИПЕНКО — “ДИРИГЕНТ”

Діана ДЕНИСІВСЬКА

Присвячується обездоленій українській інтелігенції на чужині.

Як часами у гості загляне розпука,
Тай залишиться наніч у мене...
Без кінця тоді ніч і без меж моя мука...
На душі — мов пожежа шалена.

Юні дні блискавично майнуть десь в минулім...
Ще темніше стає на розпутті...
А у серці черствім і давно вже нечулім
Сплять надії недолею скуті.

Ще раз книгу життя від кінця до початку
Ніби східне письмо я читаю...
Певно, марно в далекім минулім розгадку
Життєвих роздоріж я шукаю.

В далечінь від великих доріг мене доля
На круті манівці заманула...
Десь гуляє тепер легковажна сваволя,
А про мене мабуть і забула.

Вже не буду я більше тебе виглядати
Бо на ласку надії не маю.
В темну ніч, як підеш ти щасливих вітати,
Я про себе тобі пригадаю.

На калиновім мості, як будеш вертати, —
Тебе, зрадницю-долю, зустріню;
І, як в чеснім двобою не зможу здолати,
То в обіймах з тобою загину!

“Рідна Школа” Централі “Відродження” в 1952 р.

А. ВИСОЧЕНКО

ДИВЕРСАНТИ

Майже одночасно вийшли зі своїх помешкань: доцент історії, Евдоким Гора йович Загребелько та слідчий НКВД, старший сержант державної безпеки, зрусифікований жид, Самуїл Уралов. Дві протилежні особи й два протилежні кінці Києва. Загребелько жив на демократичному Подолі, а Уралов у колись аристократичних Липках, на Печерську. Доцент простував з низу на гору, енкаведист же, з гори вліл. Перед ними одна пряма — Олександрівська вулиця. Тепер, як у звичайному підручникові з арифметики, треба ще знати довжину магістралі і швидкість руху пішоходів, щоб вирахувати час їхньої можливої зустрічі. Але ми тут маємо справу не з паротягами та не з залізничним полотном, де все мусить відбуватися чітко, точно, без перешкод. Перед нами живі істоти й жвава вулиця, ото ж всілякі несподіванки цілком ймовірні. До того ж, ні доцент, ні слідчий, виходячи з дому, не мали на меті один одного, обопільно не прагнули побачитися, взагалі не думали про щось спільне між ними. Коротше кажучи, їхні виходи відбулися без всякого внутрішнього зв'язку між собою. Кожний з них міг по дорозі звернути в першу

ліпшу вуличку, або навіть непомітно розійтися й на одному залюдненому тротуарі. Таким чином про уявну зустріч можна говорити лише досить умовно.

Однак, як би воно не видавалося, вони продовжували собі йти...

Плюгавий, низенький сержант, з закислими очима та довгим, посередині наче перебитим носом, сунув поволі, скрізь уважно придивлявся й прислухався. Йому, недрімному окові советської держави, завжди належить триматися сторожко, пильно стежити за всім, що потрапляє й не потрапляє під руку. Звичайні смертні, тобто щасливі громадяни соціалістичної батьківщини, заздалегідь боязко розступалися перед власником енкаведистського мундуру.

З усім інакше велос Евдокимові Гордійовичу.

Лише кілька днів тому Загребелько повернувся з Львівської області. Там він навчав визволених західних братів марксистському методу пізнання історії. Шановний лектор перед професорами й студентами львівського університету розкрив на всі сто відсотків значення діалектики в сталінській науці. Своім слухачам на численних семінарах він не радив ніяких підручників або дослідницьких праць з історії. До речі, останніх вже тоді й не було, бо сувора цензура вилучила з ужитку геть до найменшого зошита історичного дослідження. Існував тільки, на швидку руч випущений, недолугий конспект "Історії" Шостаковича, та тим хвалитися не випадало. Серед злив слів у Загребелька завжди наперед виступала єдина істина:

— Історія належить не минулому, а сучасному. Тому й "творити" її мусять сучасники, використовуючи давніші події на свій розсуд, тобто, в інтересах комуністичної партії. Через те, замість вивчати різні там непевні, пилом припалі твори, студентам та професорам найкраще уважно читати газети "Правда", "Комуніст" і численні марксіські журнали. В них то вони й знайдуть справжню "історію".

Успішність слухачів Евдокима Гордійовича хай залишиться на їхньому власному сумлінні. Сам же доцент провів пів року у Львові не без успіхів. Він, непримітно для влади, придбав собі аж три костюми, два пальто і щось із чотири різноманітних, безперечно буржуазних, капелюхи. Останній набуток заслуговує особливого відзначення, бо до визволення західних братів у Києві носив капелюхи тільки найбільший з яничар — Олександр Корнійчук.

Там же, у Львові, лектор-марксист встиг відпустити явно монархічну борідку а-ля Наполеон Третій.

Не забув він про різні речі й для власної родини.

Численні львівські слухачі Евдокима Гордійовича примітили за викладачем досить дивну звичку. Хвилинами Загребелько, ні з того ні з сього, починав нервово терти ліву щоку, ніби вона в нього боліла. Це ж саме перед тим зауважили і його київські студенти, дружина та близькі знайомі. Така звичка в доцента з'явилася не так давно й несподівано. Загребелько сам часто замислювався щодо цього, але відвчитися терти ліву щоку ніяк не міг...

Евдоким Гордійович заздалегідь розпланував сьогоднішній день. Ранком передбачав трохи погуляти в чудових парках Києва, а за

одно показати киянам свій одяг та зевропеїзовану зовнішність. По обіді слова трохи відпочити, потім же, разом з дружиною, поїхати на урочисте відкриття нового республіканського стадіону.

Так передбачав, а вийшло?...

Цей день приніс виняткову несподіванку для всього світу. Мова йде про неділю, 22 червня 1941 року. Перед шостою годиною ранку над столицею України з'явилися перші німецькі літаки. Вони почастували заводи та фабрики на околицях бомбами, а в центрі міста, біля Андріївського Собору, скинули перших парашутистів.

Захоплена зненацька советська військова охорона спочатку навіть не збагнула події й дала можливість декому з парашутистів пірнути в міські натовпи. Лише згодом, місцевість, прилеглу до Собору, оточили енкаведисти та міліція. Наскоки німецьких літаків повторилися, а з ними повторилися й скидання парашутистів.

Тим часом у Києві, ще до запізненого виступу Молотова про війну, з мухи швидко виріс справжній слон. Наточка, дружина Евдокима Гордійовича, що творячи "оборонні запаси" харчів, встигла вже обігнати пів Подола, так з'ясовувала становище чоловікові:

— Ти вилежуєшся в ліжку і не знаєш, що робиться! На вулицях зараз повно фашистських агентів. Хоч їх ловлять на кожному кроці, та німці безперервно підкидають все нових й нових. Сьогодні на собаку кинь, а в диверсанта влучиш...

— Ти збожеволіла! — Підхопився Загребелько. — Та за подібні

Мистецька «Секція Централі «Відродження» в 1952 р.

слова тебе, мене, всіх наших близьких і дальніх НКВД зашле на край світа! Хіба не знаєш, що наш кордон завжди перебуває на сталінському залізному замкові? Крізь нього ніхто не проскочить...

— Раз ти такий розумний, то йди сам подивися на вулицю! — Грюкнула Наточка дверима й подалася до іншої кімнати.

Різні хатні операції доцент провадив мовчки. Він поголився, поснідав, одягнувся, ні слова не промовивши до жінки. З вікна спостеріг якийсь незвичайний рух на дворі та не надав йому поважного значення.

Раннім ранком він чув гудіння літаків, вибухи бомб та гарматну стрілянину. Але хто з поважних, вишколених советських громадян переймається такою справою? Вже довгий час в місті ледви не щодня відбуваються навчання з протиповітряної оборони, і вони нікого не тривожать.

— Цього разу, — міркував Евдоким Гордійович, — військові з генерального штабу очевидно вигадали новий, незвиклий ще для населення захід, і ним переполошили київських обивателів.

— Але хай вони дурять кого завгодно, навіть мою дружину, тільки не мене. Я стріляний горобець і на м'якоті не дам себе спіймати! — Самовдоволено підсумував власні думки Загребелько, виходячи з приміщення.

Наточка уважно оглянула зовнішність чоловіка й загадково всміхнулася.

Евдоким Гордійович на вулиці. Біля трамвайної зупинки справжній гармидер. Навали людей хвилями кидаються з одного боку в інший. То там, то тут когось хапають, комусь скручують назад руки й ведуть цілим гуртом. Схоплений в такий спосіб чоловік починає голосно доводити:

— Товариші, що ви робите? Я такий же громадянин, як і ви...

— Мовчи! Фашистська наволоч! — Чується відповідь юрби. — Коли не хочеш стратити голову, то йди куди кажуть. В міліції будеш виправдуватися...

Полюють переважно за військовими або пристойно одягнутими особами. Довкола крутиться чимало міліціонерів, які допомагають натовпові спроваджувати в чомусь запідозрілих перехожих.

— Кого це виловлюють? — Запитав Загребелько молодого чоловіка з довгим чубом, з закоченими понад лікті рукавами сорочки.

— Як кого? — Озвався той і в обличчя доцента війнуло густим горільчаним перегаром. — Ага! — Продовжував молодець, пильно оглядаючи Евдокима Гордійовича. Потім він комусь виразно моргнув. Вмить історик ззаду почув пронизливий візницький вигук перестороги — е-ех! — Хтось йому вправно заломив руки, а "співбесідник" спереду закричав:

— Тримай німецького шпигуна-диверсанта!

Доцент не зчувся, як його оточив справжній кордон добровільних охоронців. З'явився й міліціонер. До цього офіційного додержувача справедливості й порядку історик благально звернувся:

— Товаришу, сталося прикре непорозуміння! Я співробітник

Академії Наук, а не агент ворожої держави. Ось перевірте мої документи, вони в кишені.

Міліціонер заковпав нижню губу, зневажливо процідив:

— Знаємо, знаємо таких супчиків. Гестапо надавало вам різних папірців.

Підкріплюючи слова представника влади конкретною дією, той же недавній “співрозмовець” проїхався рукою по потилиці Загребелька. Від несподіваного, достатньо відчутного удару, злетів додолу капелюх, окуляри скочили на лоба, а старанно зачісане волосся збилося до купи, сторчма піднялося, ніби гребінь півня.

Загребелька теж повели. Простує він тепер назад, по Спаській вулиці. Ось напроти й будинок, де живе. Механічно підводить голову для огляду третього поверху та відразу схилиє її вниз. У вікні побачив Наточку, Очі дружини явно докоряли:

— Казала! Не вірив! Отак тобі й треба!

— Попит народжує пропозиції, — в тій правді доцент ще раз переконався, коли його привели до петрівського району міліції. Не зважаючи на неділю, тут, за кількома столиками сиділи відповідальні міліційні достойники. До них в черги ставили всіх затриманих німецьких шпигунів-диверсантів. Перевірка провадилась дуже швидко. Кожний шасливий советський громадянин, про всякий випадок, завжди носить в кишені потрібні документи. Ото ж, їх тепер гамузом викладали на столики перед міліційними слідчими. Останні на-

“Свято Вождів” філії “Відродження” в Ляважоль в 1952 р.

Битим зором звіряли фотографії з оригіналами, дивилися на місця прописки. Віддаючи назад документи стеротипно промовляли:

— Цілковитий порядок, можете йти!

За годину часу, проведену в міліції, Загребелько не побачив, щоб когось тут залишили. З цього, звичайно мовчки, зробив досить гумористичний висновок:

— Справжніх диверсантів або половили, або вони вже розбіглися, то зараз ловимо самі себе.

Молодий ще роками відповідальний співробітник міліції тільки глянув на доцента, майже проспівав з відомого советського романсу:

— Все гаразд, чудесна ви маркизо!

Виявилось, вони знайомі з минулих виборів до верховного совета, коли працювали агітаторами. На зауваження історика, чому так без розбору хапають на вулицях людей, міліційний достойник угевнено, цілком по сталінському відповів:

— У подібних випадках ліпше переловити, ніж недоловити!

На Загребелькове “прошайте”, міліційний працівник реагував жаргуючи, але явно двозначно:

— О ні, краще до побачення. Ми ще сьогодні, очевидно, зустрінемося.

За кілька хвилин Евдоким Гордійович з гордо піднесеною головою проходив повз вікна свого мешкання на Спаській і знову опинився біля трамвайної зупинки.

Він вже тепер досконало перевірений, і йому нема чого побоюватися різних несподіванок. Особа його, в даному випадкові, мусить бути поза всякою підозрою.

На місце прикрої події підійшов твердо, рішуче. Однак, відразу почує довкола себе збурливий вереск:

— Держи його! Шпигун! Диверсант! Ось він!

— За ким то знову женуться? — Хотів поцікавитися Евдоким Гордійович, аж то вийшло... за ним. За хвилину відбулася цілком попередня процедура. Вдруге руки назад, ще більше п'яних, хтось дав йому обов'язкового стусана і згуртувався супровід до району. Хоч який був тепер лютий Загребелько та настрою не виявляв, боючись нервувати натовп. Він смиренно, не підводячи голови, щоб зайве не зустрітися з докірливим поглядом дружини, пройшов повз своє мешкання на Спаській і вдруге опинився в районі міліції.

Потрапив до вже знайомого слідчого.

— Дивіться, не минуло й пів години, як ми зустрілися знову! А ви казали “прошайте”! — Наче зрадив слідчий.

Тепер Евдоким Гордійович попросив у міліційного знайомого поради, як йому краще позбутися халепи дальших затримок на вулицях.

Міліційний достойник уважно подивився на Загребелька і з порадою довго не роздумував:

— Бачте, у вас надто вже буржуазна зовнішність. Костюм аж блищить новиною, до того ж задиркуватий капелюх, а в довершення — борідка. Вона явно витягнута з капіталістичного оточення. У

нас люди, ви самі знаєте, так не ходять. Не демократичний вигляд маєте. Зголїть негайно борїдку й вберїться у щось бїльш пролетарське. Тодї нїхто не чїплятиметься до вас.

Недалеко від мїліції була перукарня. До неї прожогом вскочив Евдоким Гордїйович. На шастя стояло одне порожнє крісло. Туди доцент й вмотився. Перукар професїйно люб'язно схилився до нового клїєнта.

— Вберїть до дїдька мою борїдку! — Рїшуче наказав Загребелько.

— Зараз! — Накинувши на доцента серветку, повагом вїдповїв перукар. — Заждїть тїльки, я трохи пїдточу ножицї, саме пїдїшов точильник. — Перукар вийшов на двїр. Та вїн швидко повернувся в супроводї . . . двох мїліціонерїв. Зовсїм нечемно тикаючи пальцем до скронї Евдокима Гордїйовича, пильний голяр пояснював дозорчим влади:

— Ссь сидить диверсант. Мершїї берїть його! Цей фрукт хотїв, щоб я збрив його паршиву фашистську борїдку.

Раба не Божого, а советського знову потаскали до мїліційного району. Все тому ж знайомому достойниковї доцент благально доповїдав:

— Я вже сьогоднї був і супчиком і фруктом, а понад усе з диверсантїв не вилажу. Допоможїть менї стати звичайною людиною.

УПРАВА ЖІНОЧОЇ СЕКЦІЇ ЦЕНТРАЛІ “ВІДРОДЖЕННЯ” в 1952 р. Сидять: п. М. Марцюк, голова і п. Н. Онацька, культурно - освітня референтка. Стоять: п. М. Яхно, скарбничка; п. М. Лис, секретарка, і п. П. Юрків, заступниця секретарки.

Аж тепер історики для супроводу визначили спеціального міліціонера. Той відвів його до перукарні, почекав доки “диверсанти” зняли борідку, потім приставив свого прикріпленого додому для пересядання.

Викидаючи старого костюма й зім'яту кепку, Наточка повчала чоловіка:

— Казала тобі, не вірив, тому й дістав в шкіру!

Перетворившись на стовідсоткового радянського обивателя, Евдоким Гордійович цілком опанував себе й вирішив продовжити так нещасливо розпочату вранці прогулянку.

Вдруге вийшовши з власного приміщення, він відчув нестерпне свербіння лівої щоки. За звичкою став терти її з усієї сили.

Без перешкод перейшов Спаську, минув трамвайну зупинку, колишні Контрактові ряди й опинився на Олександрівській вулиці. Не спішаючись, пішки почвалав низу догори.

Нам уже відомо, що в той же час, по цій же Олександрівській вулиці, тільки з Печерська, тобто згори донизу, йшов слідчий НКВД, старший сержант державної безпеки, Самуїл Уралов.

Того дня, в неділю 22 червня 1941 року, Михайлівський узвіз був у центрі уваги всього Києва. Навкруги Андріївського Собору вилюлювали німецьких парашутистів, під пагорбками зводили їх сюди вниз до Подолу, садовили бранців в машини й вихором спроваджували на Інститутську та імени Рози Люксембург вулиці, де містилися республіканське й міське НКВД.

Ще віддалік узвозу, на Олександрівській вулиці, зібралось багато людей. Кожному цікаво було подивитися не на вигаданих таємною поліцією, а таки на дійсних шпигунів-диверсантів з закордону. Дехто побачив їх, а дехто... хапав за лички першого ліпшого свого сусіду й починав галасувати, що це й є агент гестапо. Таким спортом тут займалися ще більше, ніж біля трамваєвої зупинки на Подолі. П'яних тут теж вешталось куди більше, бо напроти узвозу є чимало винних крамниць. Евдоким Гордійович дорогою теж хильнув пару шклянок “рожевого лікерного”, тому почувався не погано. Йому дещо пощастило. Власними очима спостерігав, як вели з гори від Собору по одинці трьох диверсантів. Перший мав одяг енкаведиста з двома квадратами на личках, другий капітана артилерії, а третій — середнього міліційного достойника. Після такої картини збуджені люди почали підозріло дивитися на присутніх серед глядачів енкаведистів, військових та міліціонерів.

За трьома пійманими довгий час з гори нікого не зводили. Вулиця нетерпеливилась, вона, як то кажуть, вимагала “хліба та видовищ”. Відносно першого, то з цим справа в Радянському Союзі доволі складна, а щодо видовищ, то їх скільки завгодно. Присутні, аби по дурному не гаяти часу, за попереднім висновком доцента, старанно ловили самі себе й здавали черговим міліціонерам та енкаведистам все нових і нових “парашутистів”.

Загребелько теж піддався настроєві юрби і, підштовхуваний до активної дії винними парами, підозріло, з цікавістю розглядав на всі боки, чи не зазримить, бува, теж німецького зайду.

Саме в цей час до Михайлівського узвозу повільно наблизився слідчий НКВД, старший сержант державної безпеки, Самуїл Уралов. Він став трохи збоку від загалу, для ліпшого спостереження. Загребелько, який теж не дуже п'явся в гущу людей, запримітив новоприбулого і в нього відразу почала вогнем заливатися ліва шочка. Тут же, з місяця згадав, звідки та чому в нього взялася звичка натирати собі ліву частину обличчя.

В одну з чергових кампаній ліквідації істориків, НКВД підхопило і Евдокима Гордійовича. Він тоді шойно починав свою кар'єру в аспірантурі. Нічого ще створити не встиг, ні до чого ще причетним не був. Десь за місяць слідства з'ясувалася цілковита невинність початкового історика в тому, що заподіяли його старші колеги. Крім того, НКВД мусіло когось та залишити на так званому історичному фронті, бодай на розплід, щоб через деякий реченець знову було кого ліквідувати. Таким чином Загребелько тоді не потрапив на заслання.

Пригадав, якось його викликали до слідчого. З-за столу підвівся миршавий чоловічок. Його маленька, але широка в долоні рука виринула зараз в пам'яті історика. Нею слідчий, не промовивши жодного слова до заарештованого, двічі, з усього розмаху, вдарив Загребелька в обличчя. Лише по тому приступив до допиту. Провадив його суто формально, бо справа Евдокима Гордійовича була вже вирішена вищими чинниками. Енкаведист зі слів підслідного виповнив величезну анкету та взяв від Евдокима Гордійовича розписку, що він, під страхом суворой кари, нікому нічого не розповідатиме про своє перебування в НКВД. За наказом поліційного ексекютора, істо-

Хор філії “Відродження” в Беріссо в 1952 р.

рикорові дали вмитися і навіть збризкали одеколоном підпухлу від ударів ліву щоку. Частуючи чаєм та цигаркою, слідчий лагідно намовляв:

— Ви не переймайтесь моїм першим вчинком. В нашій практиці без биття обійтися не можна. Але знайте, слідчий для заарештованого — рідний батько. Я певний, ось ви виходите на волю, і про мене на всі жеття залишиться у вас найкращий спогад.

Більшого цинізму, звичайно, і уявити собі не можна, однак, Загребелько зовсім не роздумував над словами поліційного держиморди, а лише нетерпляче чекав виходу на волю. Нарешті цей момент прийшов. Подаючи перепустку на вихід з приміщення НКВД, слідчий відрекомендувався:

— Будьмо знайомі, мене звуть Самуїл Уралов.

Вмить пригадав Евдоким Гордійович останній день свого перебування в НКВД і негайно ж нестерпно засвербіла підбита колись Ураловим щока. В свідомість з-зовні вривається розмова:

— Так довго нікого не ведуть й не хапають, просто нудно робиться.

— Та вони, холери, вже встигли порозбігатися між людьми. Тепер тільки треба уважно придивлятися до кожного, може й пізнаєш міченого.

— Я сьогодні п'ятьох пізнав. Добре поскручував їм в'язи ще й по морді надавав, а ось зараз нікого підходящого не бачу.

Загребелько обернувся. Перед ним стояли два височезні, на добром підпитку, портові вантажники.

Управа Філії "Відродження в Ляжажоль

— Мені здається, — звернувся до них, — ось той тип дуже підозрілим, — головою кивнув на Уралова.

— А й справді, рило має не тутешнє, дарма, що начепив мундур НКВД. — Охоче обізвався один з балакунів. Інший переконливо додає:

— Я бачив його. Він осторонь біг з гори тільки через людей не помітив, куди зник.

— Де? Хто? Який? — Зацікавилася кілька охочих до полювання осіб.

— Держи його! — Не витерпівши випробування, на все горло гукнули співрозмовці Евдокима Гордійовича й спільно з гуртом кинулися до Уралова. Останній, за звичкою, потягнувся до револьвера.

— А-а, то він ще й стріляти хоче! — Заревло довкола. — Бий, я його знаю! Васька, почисть йому кулаком зуби! Чого думаєш, влучай по харі! Смерть німецькій собаці!

Обеззброєний, збитий із стоянів, скривавлений Самуїл Уралов звивався під ногами юрби. На подію підкотила машина. З неї, тримаючи револьвери наготові, вискочили три міліціонери.

Їм під подошви чобіт кинули вже напівпритомного Уралова.

— А, фашистська потвора! Думав обдурити нас одягом, не вдається! — Сковуючи ззаду руки, люто вимовляли міліціонери. Вони ще від себе дали йому кілька фахових стусанів й шпурнули, наче лантух, на підлогу автомобіля.

Під задоволені вигуки натовпу, міліціонери, сідаючи, чобітьми вперлися в обличчя й груди Уралова.

Знялася курява за машиною. вона мчала до київського НКВД, везучи туди шойно спійманого німецького диверсанта.

Оце була там радість, коли свої свого пізнали!

Свято Бески в Беріссо в 1952 р.

Проф. І. БАНДУРА

Як утворивсь чорнозем в Україні

В світовій ґрунтознавчій літературі відомо, що українські чорноземи найкращі в світі своєю родючістю та наявністю в них споживних речовин. В інших країнах також знаходяться чорноземи, але вони значно бідніші і не займають таких великих площ, як в Україні.

В цьому коротенькому нарисі хочемо подати історичну розвідку про походження цих чорноземів. Перша спроба з'ясувати їх походження належить вченому **Ломоносову**, який в 1763 році твердив, що вони утворились внаслідок гниття тварин та рослин. В XVIII столітті вчений **Паллас**, перебуваючи в Україні, дав іншу гіпотезу про морське походження чорноземів, що ніби в давні часи південь України тимчасово заливало море, на дні якого відкладались органічні речовини, що потім дали субстрат для чорноземів. **Мурчісон** висунув іншу гіпотезу: матеріалом для чорноземів мали б бути нашаровування чорної морської глини, розмиті та перенесені далеко на південь. Пізніше, вчений **Петцольд** твердив, що чорноземи складаються з намуду Чорного та Каспійського морів. Матеріалом для гумусу (органічної речовини ґрунту) були рештки тварин, які населявали колишні морські глибини. Всі ці гіпотези морського походження чорнозему виникали внаслідок недостатнього їх вивчення. Вони мають лише історичне значення.

Трохи пізніше з'явилися нові гіпотези про болотне походження чорноземів, серед яких першу пропонував **Ехвальд**, який вважав, що продуктом для утворення чорноземів були болота, тундри та ліси. Але **Рупрехт** заперечував існуванню лісів на півдні, зазначаючи, що ще в часи Геродота скіти та сармати скаржились на безлісся. **В. фон Квален** з'ясував, що нашаровування торфу та мулу були перенесені на південь потоками льодового моря. До цієї гіпотези, з деякими додатками, приєднались — **Людвиг, Романівський** та **Германн**, який знаходив багато подібного в українському чорноземі з західно-європейськими лучними та болотяними ґрунтами.

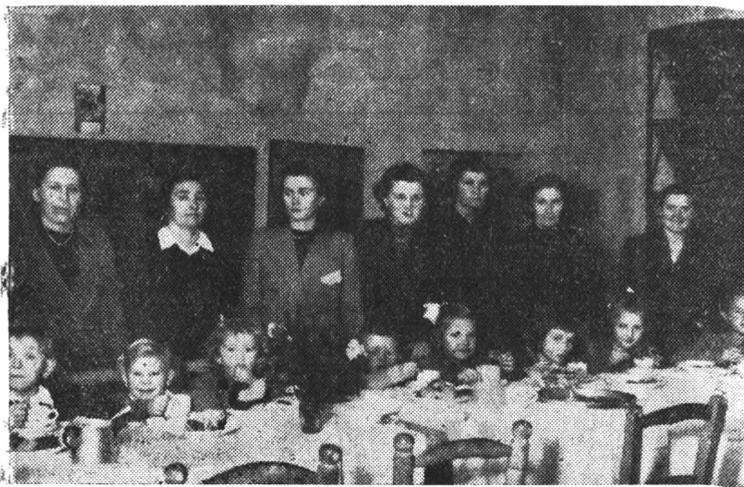
Найправдивіше підійшов до цієї наукової проблеми академик **Рупрехт**, за яким чорноземи утворились зі степової трав'яної рослинності, причому він відкидав вплив клімату на формування ґрунтів. Після його праці всі попередні теорії відійшли до архіву, і багато вчених поставились до нової теорії прихильно. Рупрехт відкидав також твердження, що ліси впливали на формування чорнозе-

лів, в протилежність **Богданову**, який вважав, що ліси накопичують більше гумусу, ніж трави.

Не дивлячись на ніби достатнє обґрунтування теорії Рупрехта, почали з'являтися ще й інші теорії. Так, академік **Карпинський** намагався перенести всю увагу щодо творення чорноземів на матерні породи: він відмічав, що чорноземи можуть залягати лише на лессових (глинястих) породах. **Штукенберг** звертав увагу на утворення чорноземів лише на тих породах, де немає соленистих відкладів Каспійського моря. Дерптський проф. **Шмідт** хотів обґрунтувати утворення чорноземів впливом руйнування матерніх покладів гранітів кристалічної смуги, але ця теорія не мала ніякої підтримки.

В 1883 році вийшла перша докладна праця відомого вченого ґрунтознавця проф. **Докучаєва** - "Чорнозем та його утворення", в якій він розв'язав три головні питання: 1) чи ліс здібний утворити чорнозем, 2) чи лесс (рід глини) необхідний для чорноземів, 3) який вплив на ґрунт має клімат.

На перше питання він відповів запереченням, бо ще студії проф. **Леваківського** підтвердили, що: "ліси можуть бути такі густі, як в Бразилії, з мільйонами різних тварин, і все ж за десятки тисяч років вони залишили шар гумусу ледве в декілька см.". Докучаїв ствердив, що ліс, виникаючи на вже існуючих чорноземах, лише трохи змінює його. Докучаїв виказав і вплив клімату на формування ґрунтів, бо відмітив, що різні типи ґрунтів розповсюджені в залежності від кліматично-географічних поясів або зон. Вплив же матерньої породи лессу на утворення чорноземів був з'ясований в такій спосіб, що чорноземи можуть утворюватись і на юрських по-

Свято 5-ліття філії "Відродження" в Мунро 1952 р.

кладах, на крейдах та третинних супісках, і навіть і на пісках, а не тільки на лессі.

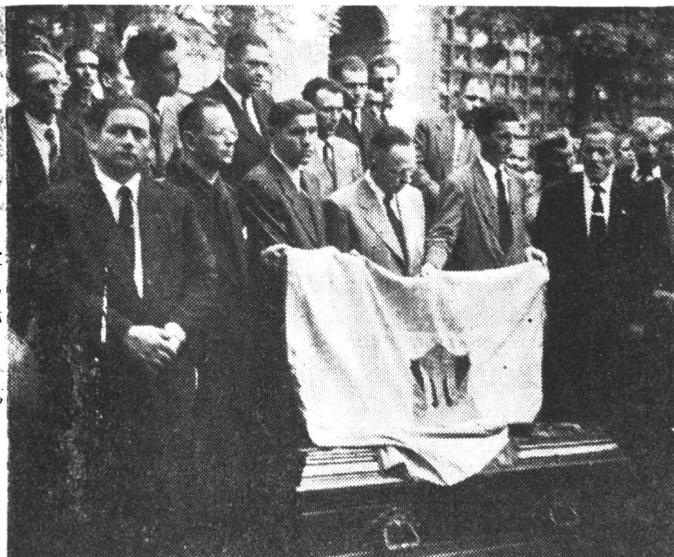
Поруч з дослідженнями походження чорноземів досліджувано і їхнє поширення в світі. В 1851 році академ. **Веселовський** видав першу мапу ґрунтів, яку потім було перевидано без зміни до 1857 року, а в 1866 році нову мапу чорноземів зробив Рупрехт. На його мапі були показані чорноземи, що йшли в глибину Росії до Казані. **Вільсон** в 1869 році більше деталізував та змінив мапу, а саме — заперечив розповсюдження чорноземів на північ та викреслив деякі чорноземні острови.

В 1882 році проф. **Докучаїв** видав дуже детальну мапу ґрунтів, поділивши чорноземи на 8 відмін, які мають практичне с.-господарське значення. З кожним роком все більше накопичується дослідних матеріалів, і вже утворилися спеціальні дослідчі Інститути Ґрунтознавства. Ми маємо тепер настільки детальні мапи ґрунтів в Україні, що на них відмічено ґрунти навіть окремих сел та навіть великих господарств. Перед другою світовою війною останню мапу ґрунтів України було видано за редакцією акад. **О. Соколовського** та мапу Росії — акад. **Л. Прасолова**. Їх уживають тепер московські більшовики для кращого визискування українських чорноземів.

В Західній Європі також маютья невеликі площі чорноземів, а саме: в Румунії, Болгарії, в околицях Магдебургу та Гільдесгейма, де чорноземи вже в значній мірі вилуговані або виснажені. В Північній Америці чорноземи знаходяться в штатах Дакота, Небраска, Техас та інших сусідніх штатах. Їх описав відомий американський ґрунтознавець проф. **Марбут**.

В Аргентині чорноземи залягають невеликими площами в провінціях Ентре Ріос, Санта Фе та Буенос Айрес. В цій останній провінції ліпші ґрунти знаходяться в її північній частині, а на південь та південно-захід суглинясті чорноземи переходять в супісчані та в піски.

У труни п. Мих. Грабинського Голови "Відродження".

І. Михайлович.

Скибка хліба

(Надіслане з матеріалів Добрусу в Зах. Німеччині)

Замість вінка з колосків, — на могилу любому
лідусеві — від унука.

Ми сиділи вдвох: я і мати. Я дивився на розломаний хрест на батьківській могилі, і слухав тихі слова матері. В них не було ні сліду суму, — вони були тільки покійно - тихі, як тиша цвинтарю. Мені хвилинами здавалося, що я один, що біля мене не мати, а тілько її над братовою могилою. Навіть мій несподіваний поворот з ув'язнення не міг розв'язати її сну. Це сон, навіяний роками, — вона в ньому живе вже всім своїм еством. Серед цієї тиші він тільки сильнішає.

Коли зазеленіють трави, вона тут що-неділі. Вона ще не стара, але на цьому світі — тільки її тілько. Вона рада, що ще побачила мене. Коли мати говорить про мене, в її словах бринить сум, сум прощання, бо вся вже вона в іншому світі. Той світ вже бажаний для неї, і при згадці про нього в матері на обличчі — не то усмішка, не то тихий жаль.

Що вона мала на цьому світі? Двадцять два роки лежить ось тут, під розбитим хрестом, прострілене чекістом її серце. Єдиною

радістю її тоді залишились два сини. Десять років пізніше, з листівкою зі смертної камери — від старшого, вона блукала снігами за селом. Тиснула її до грудей і йшла в поля, бо забагато горя було, щоб розлити в хаті. На узліссі “малих садків” її розбудили слова Федора Т.:

— Гордися, жінко, таким сином!

Слова Федора втримали матір на цьому світі до другої листівки, пісної з вікна етапного ешелону на невідомому переїзді. Опісля — страшний голод. Через декілька років насипали могилу над меншим сином Васильком. Маленька сирітка - внучка тримала її біля невістки, а старшого сина не відпускало з далекої півночі до матері НКВД, бо там — Україна. Мати вже втратила надію побачитись, але Бог змилювався. Тепер вона спокійна. А тому, що вся родина спочивала вже тут, мати теж снували сни, щоб перейти до них.

Вона вже не була тою, якою я її пригадую, коли замовляли хреста на могилу батька.

— “Не “вмер”, а “вбитий” — так треба написати, щоб діти знали, а люди розуміли, читаючи.

Жорстоке життя взяло з неї свою данину. Я не знаходжу слів, щоб зрушити тяжкий материнський сон.

— Мамо, чи не пора нам? Я хотів би піти ще на могилу дідуся.

Мені здавалося, що мати не чує. Та раптом її похилена голова піднялась, і я побачив на мить її очі.

— Підемо, мамо. . .

— Сину, сину!

На моїх шоках гарячі материнські сльози. П'ю їх, як земля спрагла, як сонце ранкові роси, а вони ллються на мої груди, руки, на шовкову траву, що на могилі брата.

О, ріки материнського горя! О, проклята Москва, скільки ти їх кривавих розлила!

— Прости мені, моя дитино. . . Я вже давно хотіла розказати тобі, але не могла. . . не могла через жаль. . . Я тобі не писала. . . Я не могла. . . Твої листи, коли ти вітав дідуся, були для мене мукою. Я потішала себе тільки тим, що ти думаєш, що вся сім'я жива і тобі буде легше там на каторзі.

Я починав розуміти материнські слова. Про смерть дідуся мені мати написала пізніше, коли я був уже “на волі”. Виходило, дідусь помер раніш.

— Я розумію, мамо, розумію все. . . колись розкажете, вдома.

Мати не слухала. Вона оповідала.

— Після Різдва до нас прийшла бригада. Забрали все, навіть пшоно з глечиків повисипали. Залишилася тільки ялівка та трохи картоплі в ямі. Корову забрали на м'ясозаготовку. До кінця Великого Посту поїли все. Ви, старі, м'яса не їли, все для Василька тримали. Дідусь завжди говорили: — “Годуй малого, щоб хоча воно бідне до весни дожило.” Я так і робила. До нас приходили, ще ніхто не знав. Про це дізналися аж тоді, як наші люди вернулися з того каналу. Федір не говорив нікому. Він нам завжди допомагав. Але дідусь сказали нам,

щоб ми робили — як самі хочемо, але вони вмруть, але не підуть. Я радилась з Васильком. Василько теж був тієї думки, що й дідусь: “Вони там мучать його на каналі, а ми будемо йти до комуни!” Зрештою, тоді в колгоспі були тільки ті, хто ніколи нічого не мав, а на роботу йшов не робити, а лежати, як і вдома в себе лежали. Останнього тижня Великого Посту в нас вже не було й картоплини. Дідусь ще сходили до перкви, відговіли, але після його вже з постелі не вставали. На самий Великдень умерли бабуся. На провідну неділю я не ходила на цвинтар. Тяжко мені було, але йти з порожніми руками не могла. Та й хто тоді ходив? Я сиділа в хаті. Коли чую.

— Мотря, дитино!

Я підійшла до ліжка.

— Принеси мені кусочок хліба. . . Піди. . .

Я відійшла від ліжка, але не знала, що робити і куди йти. Я знала, що в сусідів хліба нема, але пішла. Заходжу до Дмитра, розказую. Старий дідусь Тимофій посумнів і ходив по хаті.

— Чоловік, — каже, — вісімдесят років господарив, хліб сіяв, а тепер радий на крихточку подивитися!

Огорнув мене ще більший жаль, вийшла за ворота і сама не знаю, чого стою, як вкопана.

Коли, десь, як Бог несе Ганнусю. Розгортає хустинку і дає дві скибки хліба. Зраділа я, як дитина. Заходимо на подвір'я. На порозі проти сонечка сидить Василько. Даю скибку йому, а другу несую татові. Сидимо на ослоні і дивимося, як радіють дідусь. Сіли на постелі і дивляться на скибку, аж усміхаються. І мені стало радісно. Зіхнули тато, поцілували хліб і знов лягли, а скибку положили собі на груди.

— Діти, а покличте мені Василька! — Ганнуса позвала.

Він підійшов до дідуса.

— Дай мені свою голівку, дитино!

Василько нагнувся до дідуса, і вони цілували його і гладили по голівці. Потім взяли скибку сліба і подали Василькові.

— Це для вас, дідусю, я вже їв. . . мені Ганнуса дала.

— Їж сину, їж. . .

Василько переломив скибку і тулив до уст дідуса.

— Їж увесь. . . Иди на сонечко, сину, грійся.

Ми з Ганнусею вийшли теж. Ми не могли дивитися. Дідусь плакали. Я не бачила ніколи в своєму житті, щоб вони пустили сльозу, навіть коли тата твого ховали.

На другий день вони вмерли. Я тоді ледве ходила. Треба було просити людей викопати яму, зробити домовину. В дворі не було ані дощини. Добре, що була хоч стара софа. З неї хлопці збили домовину. На цвинтар я не могла йти, а Дмитро, спасибі йому, відпровадив дідуса, але теж не пам'ятає, де поховано. Тоді дуже багато людей вмирили, а хрестів не ставили, бо не було з чого, та й не було кому робити. А ті, що було пороблено, — потім повитягали на паливо, Ось дивись на ті могили, де ні деревця немає, — це все з того голодного року. Там і твоя бабуся і дід Тимофій, що з ним ти в церкві читав, і дід Степан, до якого ходив слухати про Кармелюка, і дід Ми-

трохван, що яблука приносив малому. Всі, сину, там, але де хто лежить, — ніхто не знає.

Ми проходили з матір'ю між могилками, зарослими бур'яном, без хрестів. Там лежали старі хлібороби з дітьми і внуками, що загинули в 1933 році від голодної смерті. Хлібороби села Рудка, земля якого найкраща на всю Кам'янецьчину, де чорнозем сягає до двох метрів.

Спіть спокійно, мої любі дідусі! Спіть на Рідній Землі! Ви щасливіші за ваших синів. Ви хоч в останню хвилину дотулились своїми устами до милих голівок внуків, які правнукам перекажуть за вас.

Ви щасливіші за ваших синів і внуків, могили яких порозгублювано в тайзі, в мерзлій тундрі, і чужих пісках. Ви щасливіші за тих, що лежать в незаних ямах, побиті кулями чекістів.

На ваших могилах правнуки таки поставлять хрести, а по тих, кого закопано далеко від України, — вже до Страшного Суду буде ходити чужа і брудна нога.

Спіть... Ви щасливіші...

Спіть і сніть про Вільну Україну!

2. VII. 1952.

З НАШОГО МИСТЕЦТВА

ГРИГОР КРУК — «ПОГРУДДЯ ХЛОПЦЯ»

ЧОМУ Я ПОВИНЕН СТАТИ ЧЛЕНОМ “ДОПОМОГОВОЇ КАСИ”?

- Бо — в найпекучішій матеріальній скруті Допомогова Каса допоможе мені низькопроцентовою позичкою на вигідних умовах сплачування;
- Бо — Допомогова Каса допоможе мені організувати власний варстат праці за моїм фахом - професією;
- Бо — Допомогова Каса — це суспільно - громадська установа, що нормує економічне життя української суспільності і допомагає своїм членам багатіти та унезалежнюватися від визисків працевдавців.

ЧОМУ Я ПОВИНЕН СКЛАДАТИ МОЇ ОЩАДНОСТІ В “ДОПОМОГОВІЙ КАСІ”?

- Бо — це єдиний спосіб забезпечити себе матеріально на випадок безробіття, хвороби чи іншого нещастя;
  - Бо — ошаджуючи — зможу призбирати капітал, потрібний на закуплення землі, на будову хати чи організування виробничого або комерційного підприємства;
  - Бо — ошаджуючи — я при звичаю ошаджувати моїх дітей, які, почавши з ранніх літ **складати свої ошадності у своїй установі**, зможуть призбирати поважні капітали на свої потреби і не бути тягарем для батьків на старості літ. —
- Пам'ятаймо, що, складаючи гріш в Допомоговій Касі чи то на уділи, чи на ошадність, допомагаємо рівночасно нашим замлякам засновувати нові та розбудовувати вже існуючі варстати праці.

“Допомогова Каса”

при

Т-ві “ВІПРОДЖЕННЯ”

Calle Maza 150

Т. Е. 97 - 6831

Capital

» П Е Р Е М О Г А «

- КНИГАРНЯ** — Продає українські книжки, журнали і часописи. Веде книгообмін. Перебирає заступництва закордонних видавництв на Півд. Америку.
- ВИДАВНИЦТВО** — Друкує книжки. Купує оригінали. Відпродає тиражі. Приймає замовлення по гуртових цінах на книжки і журнали. Адмініструє видання авторів та інших видавництв.
- ПАЛІТУРНЯ** — Впорядковує, організує і докомплетовує бібліотеки. Виконує найрізномодніші роботи, що входять в обсяг інтролігаторства.

“**PEREMONA**” 25 de Mayo 479, Buenos Aires — Argentina

- » П О Р О Г И « — Єдиний український літературно - мистецький журнал. Річна передплата 30.— пезів. За кордоном 3.— ам. доляри.

Casilla de Correo 3184 Buenos Aires — Argentina

Діана ДЕНИСІВСЬКА

Небо вкрилося чорними хмарами,
Вітер стих, наче раптом заснув...
Сняв і парк, ... немов дивними чарами
Він в ту мить заворожений був.

Лиш від подиху ледви помітного
До землі нахилилась трава,
І, хитаючи темними вітами,
Зашуміли старі дерева.

Парк ожив. Десь далеко над нивами
Насувалась повільно гроза.
Блискавки немов срібними стрілами,
Прерізали грізні небеса.

Вітер віяв, дороги курилися, ...
Перші краплі упали на шлях...
Ми стояли... і довго дивилися
Як хиталися тіні в кущах.

ФЕДІР ЄМЕЦЬ — “ГОЛОВКА”

У К Р А І Н С Ь К А   Д Р У К А Р Н Я

“ C H A M P I O N ”

Виконуємо всі роботи з обсягу друкарства, як:

друкування часописів в українській і еспанській
мовах, книжки, календарі, журнали, торговельні
формулярі, листи, конверти, візитові картки,
весільні запрошення.

Праця виконується солідно і точно після бажань
клієнтів. Виконуються також прані в красках.

TALLERES GRAFICOS “CHAMPION”

с. J. V. GONZALEZ 2375   Т. Е. 50-7375   BUENOS AIRES

FABRICA de RESORTES de ACERO de TODAS CLASES

— M E C A N I C A — M A T R I C E S —

Maquinas para doblar caños. Contadoras Radiales para caños.

— T R A B A J O S de B A L A N C I N —

CRIQUE MECANICO PARA AUTOMOBILES (2 ton.)

Pat. 79835

— M A Q U I N A S E N G E N E R A L —

y todo trabajo perteneciente al ramo para fabricante de camas
y elasticos

МАШИНИ ДЛЯ ГНУТТЯ Й ПЕРЕТИНАННЯ РУР, МАТРИЦЬ,

— МАШИНОВЕ ВИТИНАННЯ, —

СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ ДЛЯ ЛІЖОК І СІТОК

В л а с н и к   Ф а б р и к и :

GREGORIO ZALUCKYJ

CALDERON 3050

Т. Е. 50-4669

BUENOS AIRES

— **FABRICA DE PLANTILLAS DE CARTON** —

— у —

CUERO PARA CALZADOS EN GENERAL

— **ФАБРИКА СПОДІВ З КАРТОНУ І ШКІРИ** —

поручає Українській Громаді свій доброякісний та солідно виконаний товар по приступних цінах.

JUAN SEMENIUK

PASO de BURGOS 2238 T. E. 20-9468 VALENTIN ALSINA

**ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СКЛАД
ШКІРЯНОГО ПРИЛАДДЯ, КАНЦЕЛЯРІЙНИХ ПРИБОРІВ,
КНИЖОК та ВЗУТТЯ**

ТИМОТЕЯ ПИВОЩУКА

поручає свої услуги Українській Колонії столиці й сусідніх передмість по найдешевших цінах!

Віддаль від площі "Прімера Хунта" дві квадрі.

— Догідний доїзд з усіх дільниць міста —

RIVADAVIA 5635 T. E. 43-5401 BUENOS AIRES

CONSTRUCTOR DE OBRAS

ЄДИНЕ УКРАЇНСЬКЕ БУДІВЕЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО

— **В КОРДОБІ** —

будує доми в стилях еспанському (чалети) та німецькому
Направляє старі доми, малює, а також виконує всі будівельні
роботи, згідно з бажанням господаря. Уживає першоякісних
матеріалів, солідно викінчує роботу.

П р и с т у п н і ц і н и !

В л а с н и к :

П А В Л О Г У Н Ь К А

с. ONCATIVO Nº 349

CORDOBA

ESTABLECIMIENTO ELECTROTECNICO

— de —

J. BURBAN E HIJO

Motores electricos importados, monofasicos desde 1/6 hasta 1.57 H.P. Trifásicos de 1 a 90 H.P. cortocircuito y con anillos. Bombas centrifugas, bombeadores para usos industriales y domesticos. Alternadores y equipos de luz con motor a nafta. Llaves trifasicas de todos tipos, automaticos resistencias etc.

La única casa que tiene el stock más grande de plaza.

Bobinajes y reparaciones de motores electricos y dinamos.

VISITE NUESTRO ESTABLECIMIENTO Y SERA CLIENTE
PARA SIEMPRE.

OLAZABAL Nº 5674/6 T. E. 51-6194 BUENOS AIRES

УКРАЇНЦІ!

Набувайте будівельні площі тільки в українській колонії, в цілі вибудування собі власної хати, між Гудсоном, а Плятапос, області Кільмес, близько монументальних фабрик “Сняфа” і “Мальтерія”, яка вже має школу, аптеку, поліклініку і інші установи, які тільки існують у великих оселях. Льоти у нас можна набути на дуже догідних місячних сплатах щодня на місці у наших представників. чи в наших бюрох в Буенос Айресі.

Також маємо на продаж терени під будову в Беріссо, по дорозі до “Ля Баяндра”, в центрі поважного числа українських родин. Відвідайте нас!

PEREZ Y CIA

Av. DE MAYO Nº 963

T. E. 37-0529

CAPITAL

Поручаю Українському Громадянству в необмеженій кількості

Б Д Ж О Л Я Н И Й М Е Д

Мед високої споживчої вартости; конкурентні ціни!

Замовляти кожночасно в Адміністрації "Нашого Клича":

вул. Маса ч. 150, Буенос Айрес.

PEDRO LEBID

PUNTA del INDIO

MAGDALENA F.C.N.G.R.

— TALLER MECANICO —

“MINAVAL”

Tornearía de precisión. Soldadura eléctrica y autogena.

TRABAJOS DE REPARACIONES EN GENERAL

Власник:

МИХАЙЛС ЯКИМІВ

ENTRE RIOS Nº 1964 T. E. 26-1035 BUENOS AIRES

ПЕРША ФАБРИКА КАРТОНОВИХ КОРОБОК

В л а с н и к :

Я Р О С Л А В   С А Є В И Ч

поручає Українській Громаді і купцям свої вироби
з першоякісного матеріялу.
ВЕЛИКИЙ ВИБІР!

Конкуренційні ціни!

с. CARDEVILLA № 3330/32

BUENOS AIRES

C A R P I N T E R I A   M E T A L I C A

HERRERIA DE OBRA ARTISTICA

— de —

ALEJANDRO DEMIANCZUK

АРТИСТИЧНА СЛЮСАРСЬКА РОБІТНЯ

поручає Українській Громаді свої всякого роду роботи при
будовах. Підприємство загально відоме зі своєї точности,
солідности та поміркованих цін!

**Pas. CHILAVERT № 60   Т. Е. 758   VILLA BALLESTER
ESTACION CHILAVERT**

E B A N I S T E R I A   U C R A N I A N A

— de —

JOSE METYK

МИСТЕЦЬКА РОБІТНЯ

РІЗЬБА ВИШИВКОЮ І ІНКРУСТАЦІЯ

с. CHACO № 486/88

VILLA BALLESTER F.C.N.G.B.M.

СТОЛЯРСЬКА РОБІТНЯ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ: КАНЦЕЛЯРІЙНІ МЕБЛІ,

— також —

ДВЕРІ І ВІКНА

Поручаю Українській Громаді свої вироби, випродуковані з першоякісного матеріалу по доступних цінах.

Зі замовленнями звертатися до власника:

ESTEBAN SERGIJCZUK

с. BLANCO ENCALADA № 2423

VILLA CELINA

(Suc. Correo 39).

УВАГА!

УВАГА!

УКРАЇНЦІ БУЕНОС АЙРЕСУ ТА ОКОЛИЦЬ!

ВСІХ, ХТО БАЖАЄ НАБУТИ БУДІВЕЛЬНУ ПЛОЩУ, ПРОХАЄМО ЗВЕРТАТИСЯ ДО НАС, А ЗАОЩАДИТЕ СОБІ БАГАТО ТРУДУ, ГРОШЕЙ ТА ЕВЕНТУАЛЬНИХ НЕПРИЄМНОСТЕЙ!

Фірма "ПЕРО ЕРМАНОС" дасть Вам всі бажані інформації та допоможе зреалізувати Ваші бажання!

В справі купна чи інформацій просимо звертатися письменно до саодиного представника-українця Олександра ДЕНИСЮКА, а телефонічно (говорити по-еспанськи) до п. А. БРАВО

Години прийнять щоденно від 15 до 19.

Ч. тел. 35 - 4738; 35 - 6832; 35 - 0490.

PERO H-nos

Inmobiliaria Industrial Financiera

ESMERALDA № 556

CAPITAL

Ф А Б Р И К А П А Р К Е Т І В

Власник:

СЛОБОДЯН ОСИП

ACASUSSO Nº 5819

VICENTE LOPEZ

CARAPACHAY F.C.N.G.B.

FABRICA DE TEJIDOS DE SEDA

Власник:

VLADIMIRO OLSZANECKYJ

E. SIVORI Nº 2702

GRAL. J. D. PERON

НАЙСТАРША УКРАЇНСЬКА ТОРГІВЛЯ

— В —

АПОСТОЛЕС — МІСІОНЕС

“LA UKRANIANA”

Casa fundada en año 1913.

О С И П В А Р Е Н И Ц Я

APOSTOLES

Telefono Nº 12

MISIONES

CASA "SALONICA"

TIENDA Y ZAPATERIA EN GENERAL

— de —

S. M I C H A L I D I S

Gran surtido de ropas de todas clases.

ESPECIALIDAD EN TRAJES

S p e a k e n g l i s h

1132 — RECONQUISTA — 1146

T. E. 32-5559

BUENOS AIRES

(A dos cuadras de la Estación RETIRO).

CURTIEMBRE Y FABRICA DE PLANTILLAS

ГАРБАРНЯ І ФАБРИКА СПОДІВ

поручає Українській Громаді та купцям свої услуги

і першоякісний товар.

В л а с н и к :

ВОЛОДИМИР КРУК

CONESA Nº 2132

T. E. 20-9584

PART. 4 DE JUNIO

T Y C K Y J H-nos

**SE LUSTRAN MARMOLES, MOSAICOS, ESCALERAS
CON MAQUINA.**

**SE COLOCAN PISOS MONOLITICOS DE GRANITO
Y DE MOSAICO.**

ПОЛІРУЄМО МАШИНОЮ мрамур, мозаїки та сходи,

ВКЛАДАЄМО долівки монолітні з граніту та мозаїки.

Замовлені роботи виконуємо солідно та з доброго матеріалу.

К О Н К У Р Е Н Ц І Й Н І Ц І Н И !

c. BERNARDO IRIGOYEN y CASTELLI

ESTACION BOULOGNE SUR MER F. C. N. G. B.

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА СТОЛЯРНО-БУДІВЕЛЬНА ФАБРИКА

Спеціальність: виріб вікон і дверей.

ПОРУЧАЄ УКРАЇНСЬКІЙ ГРОМАДІ СВОЇ ВИРОБИ

Замовлені роботи виконує з найкращих матеріалів, солідно та

по конкурентних цінах!

JUAN ZDYRKA

c. PELLEGRINI 457 T. E. 757-1190 JOSE INGENIEROS

GRAN ALMACEN

MIGUEL BILECKI y TYMOTEO WASYLINCZUK

Venta por menor de toda clase de productos comestibles y bebidas alcoholicas envasadas importadas y del país.

КРАМНИЦЯ МІШАНИХ ТОВАРІВ

Склад краєвих і заграничних напоїв.

Власники поручають Українській Громаді першоякісні товари.

BILLANGHURST Nº 1374 T. E. 79-9907 BUENOS AIRES

CORPORACION MEDICA "RAMOS MEJIA"

Скоре та модерне лікування венеричних недуг та мочових каналів, недуги шкіри і крові, полові органи і залози:

Лікар — Др. ФІЛППІНІ, ч. матр. 06572

Загальна клініка: шлунок, кишки, нирки та ревматизм;

Лікар — Др. ДЕРЛІС МУГІКА, ч. матр. 12.014

**Недуги серця, циркуляція крові та віддихові органи:
асма і алергія:.**

Лікар — Др. ГЕКТОР ФРАТІ, ч. матр. 12.112.

Нервозні недуги: Лікар Др. ГОМЕЗ

Гінекологія: Жіночі та залозні недуги:

Лікар — Др. АЄЛЛЬО, ч. матр. 13737.

Горло, ніс і вуха — естетична хірургія:

Лікар — Др. МАКЧІ, ч. матр. 08106.

Години прийому щодня від год. 9-ої до 21-ої.

В неділі від 9-ої до 12-ої.

RIVADAVIA Nº 3070

PLAZA ONCE

CAPITAL

Ф А Б Р И К А М Е Б Л І В

Поручає Українському Громадянству свої вироби з доброго матеріалу. — Солідне викінчення! — Доступні ціни!

ВІДЕНСЬКІ, АНГЛІЙСЬКІ, ПРОВЕНСАЛЬСЬКІ, СЕЛЯНСЬКІ

— га —

КОЛОНИАЛЬНІ ЗРАЗКИ.

MIGUEL LOBODZINSKYJ

Відвідайте та огляньте!

Фабрику:

Виставу і продаж:

SAN BLAS N° 1137/39 — CAPITAL — RIVADAVIA N° 6358

Т. Е. 59-6475

Т. Е. 63-9567

ALMACEN "EL COLEGIO"

— de —

PEDRO POMAZANSKYJ

DESPACHO DE BEBIDAS Y FIAMBRERIA

— **КРАМНИЦЯ СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ** —

ПЕТРА ПОМАЗАНСЬКОГО

перенесена до новопобудованого вигідного льокалю.

— Продаж напиків і багатий буфет —

Підтримуймо своїх підприємців!

ESTACION VERONICA F.C.N.G.R.

Т. Е. N° 54

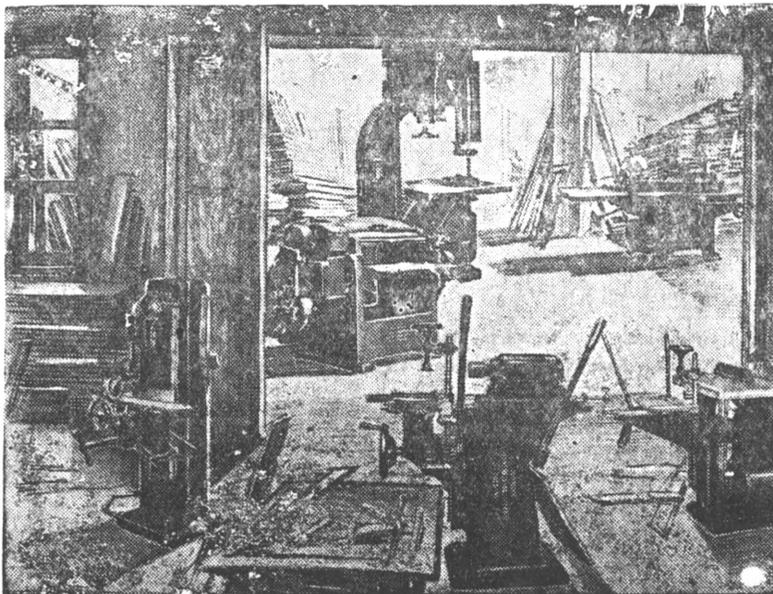
ПЕРЕД ПРИСТУПЛЕННЯМ ДО БУДОВИ ВЛАСНОЇ ХАТИ

ПОРАДЬТЕСЯ НАШОЇ ФІРМИ!

ВИКОНУЄМО ВСІ РОБОТИ З ДОБРИХ МАТЕРІЯЛІВ

І ПО ДУЖЕ ПРИСТУПНИХ ЦІНАХ!

— Вікна, двері і всякі інші праці зв'язані з будовою домів. —

CARPINTERIA MECANICA

— de —

NICOLAS CHAMULAK

c. RAMALLO 2633

T. E. 70-8539

BUENOS AIRES

SOCIEDAD UCRANIANA

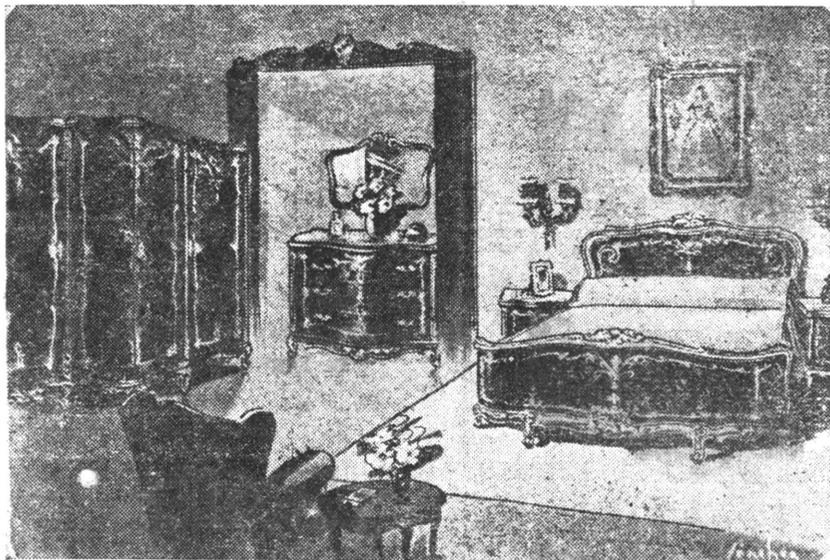
— MUEBLES FINOS —

Estilos: Frances, Ingles, etc.

— MUEBLES —

— TAPICERIA —

— DECORACIONES —

АРТИСТИЧНЕ ВИКОНАННЯ МЕБЛІВ

Відома Українській Колонії в столиці і на провінції зі своєї
ГОЧНОСТІ, ДОБРОГО МАТЕРІЯЛУ І СОЛІДНОЇ РОБОТИ

Поручає П. Т. клієнтелі умебльовання мешкань, меблями
першорядного викінчення, французьких і англійських зразків,
по доступних цінах.

Мистецьке викінчення!

Першорядний матеріял!

СОЛІДНА РОБОТА!

— Gral. DANIEL CERRI 1489/99 у ESPAÑA 1596 —

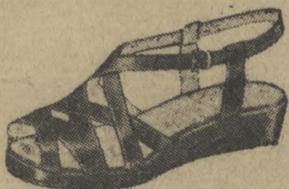
— BUENOS AIRES —

ПЕРША УКРАЇНЬСЬКА ФАБРИКА ВЗУТТЯ

В АРГЕНТИНІ

Власники:

КАРВАЦЬКИЙ — ХОМИН — ЮРКІВ

Рік оснoвання: 1936.

Matricula: 1851

Фабрика знана Громадянству з доброякісного товару, солідної роботи та дешевих цін!

ПОРУЧАЄ УКРАЇНЦЯМ - КУПЦЯМ
ПЕРШОЯКІСНИЙ ТОВАР
ЗАХОДЬТЕ та ОГЛЯНЬТЕ!

Кореспондувати і замовлення слати на адресу:

JUAN KARWACKI

ALVAREZ JONTE N° 4125 T. E. 50-3475 BUENOS AIRES